

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХМЕЛЬНИЦЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ФАКУЛЬТЕТ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ТА ФІЛОЛОГІЇ

Форма навчання: заочна
Кафедра української мови і літератури

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

ФОРМИ І МЕТОДИ РОБОТИ ЗІ СТАРШОКЛАСНИКАМИ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО СКЛАДАННЯ ЗНО ЧИ НМТ

Виконала: магістрантка 2 курсу
спеціальності 014 Середня освіта
(Українська мова і література)

Наталя ЯКОВЛЄВА

Науковий керівник: к. філ. н.

Наталя ГРИГОРУК

Рецензент: к. філ. н., доцент

Валентина КРИЩУК

Хмельницький - 2024 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ЗНО/НМТ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	
1.1. ЗНО/НМТ як форма визначення рівня навчальних досягнень старшокласників.....	8
1.2. Дидактичні принципи навчання як основа підготовки здобувачів освіти до ЗНО/НМТ.....	14
1.3 Лінгводидактичні особливості методів і форм навчання української мови.....	18
РОЗДІЛ II. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ І ФОРМ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО ЗНО/НМТ	
2.1. Традиційні методи та форми навчання української мови.....	35
2.2. Інтерактивні методи підготовки до ЗНО/НМТ з української мови.....	60
2.3. Інноваційні форми організації роботи з учнями при підготовці до ЗНО/НМТ.....	63
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	81
ДОДАТКИ	94

ВСТУП

Мова – найбільше надбання кожної людини і найбільша суспільна цінність. Мова є засобом спілкування і вираження думок, засобом пізнання і вивчення довкілля й поширення набутих знань.

Мову треба вивчати, розвивати, збагачувати і поширювати. Саме на це і спрямована програма з української мови для 10 - 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів та закладів фахової передвищої і вищої освіти. На уроках української мови здобувачі освіти повинні навчитися володіти мовою як засобом комунікації, уміти формулювати та висловлювати думку. Для того, щоб учні були активними учасниками освітнього процесу, учителю треба застосовувати найефективніші форми, методи й прийоми навчання.

Актуальність дослідження

Українська мова є необхідним іспитом для вступу на будь-яку спеціальність, адже знання державної мови потрібне всім громадянам і є однією з умов для здобуття вищої освіти. Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) чи Національне мультипредметне тестування (НМТ) — державні іспити для вступу до вищих навчальних закладів України. Зовнішнє незалежне оцінювання з української мови є обов'язковим для всіх випускників загальноосвітніх навчальних закладів і для абітурієнтів вищих навчальних закладів освіти.

Актуальність вибору форм і методів роботи зі старшокласниками при підготовці до складання ЗНО чи НМТ з української мови неможливо переоцінити. Оскільки сучасний випускник повинен бути конкурентоспроможним, здатним застосовувати набуті знання й навички в реальному житті, освіта потребує переосмислення підходів до навчально-виховного процесу, застосування сучасних форм і методів навчання, таких прийомів, які допоможуть учневі успішно скласти іспити та вступити до омріяного закладу освіти, а також отримати грант на навчання у ВНЗ. У світі зростаючої конкуренції на ринку праці успішне складання ЗНО/НМТ може стати ключем до майбутньої кар'єри. Високі бали ЗНО можуть збільшити шанси на вступ до престижних вишів та отримання стипендій.

Аналіз сучасних вимог ЗНО/НМТ до рівня володіння українською мовою старшокласниками містить декілька ключових аспектів:

- мовна компетентність: вимоги ЗНО/НМТ передбачають високий рівень мовної компетентності учасників. Це розуміння та вміння аналізувати тексти різних жанрів, правильно застосовувати мовні норми, будувати логічні та аргументовані висловлювання;

- лексико-граматичні навички: учасники тестування мають володіти розширеним словниковим запасом, вміти користуватися різноманітними типами словосполучень, речень, визначати смислові й структурні зв'язки у реченнях, виправляти граматичні (морфологічні) та стилістичні помилки;

- розуміння текстів: ЗНО/НМТ вимагає від учасників аналізу та інтерпретації текстів різних стилів з різноманітних тем, уміння виділяти головну думку, розуміти авторські задуми, проблематику твору;

- аргументація та обґрунтування: важливою частиною завдань ЗНО/НМТ є написання аргументованих розгорнутих відповідей, де учасники повинні висловлювати свою точку зору, аналізувати подані тексти, наводити докази та аргументи;

- критичне мислення: здатність до критичного аналізу й оцінки інформації є важливою складовою успішного виконання завдань тестів ЗНО/НМТ. Учасники повинні визначати переконливість аргументів, розпізнавати маніпулятивні або неправильні твердження;

- культура мовлення: тестування вимагають дотримання мовних норм, стилістичної відповідності та загального рівня мовленнєвої культури.

Для успішного складання ЗНО/НМТ старшокласникам необхідно розвивати мовленнєві та аналітичні навички, критичне мислення, а також володіти предметними компетентностями з української мови.

Українська мова відіграє важливу роль у формуванні комунікативної компетентності учнів. Комунікативна компетентність означає здатність ефективно спілкуватися, володіти різними видами мовленнєвої діяльності, такими як аудіювання, читання, говоріння та письмо.

Учителі також повинні розуміти сучасні вимоги до рівня володіння учнями українською мовою, який перевіряється під час ЗНО чи НМТ, та вміти адаптувати освітній процес відповідно до цих вимог.

Розробка ефективних навчальних програм, які спрямовані на розвиток учнівських мовних навичок відповідно до вимог ЗНО/НМТ, допоможе суттєво підвищити рівень навченості здобувачів освіти.

Використання різноманітних методів та прийомів навчання сприятиме кращому засвоєнню навчального матеріалу учнями. Застосування інтерактивних методів навчання, діалогу, групової та індивідуальної роботи для максимального залучення учнів забезпечить їхній успіх у ЗНО.

Урахування цих аспектів допомагає вчителям ефективно готувати учнів до успішного складання ЗНО та НМТ.

Об'єкт дослідження

Об'єктом дослідження є процес підготовки старшокласників до ЗНО чи НМТ з української мови.

Предмет дослідження

Предметом дослідження є форми і методи роботи зі старшокласниками на уроках української мови при підготовці до складання ЗНО/НМТ.

Мета дослідження

Проаналізувати форми та методи підготовки учнів до ЗНО/НМТ з української мови з метою підвищення їхнього академічного успіху та формування високого рівня володіння мовленнєвими компетентностями.

Завдання роботи:

- проаналізувати чинні нормативні документи та програми підготовки до ЗНО/НМТ;
- вивчити форми та методи викладання української мови при підготовці учнів до НМТ;
- проаналізувати та порівняти різні форми роботи при підготовці до ЗНО/НМТ;

- вивчити ефективні методи стимулювання інтересу учнів до вивчення мови, активізації пізнавальної діяльності в процесі підготовки до ЗНО/НМТ;
- проаналізувати ефективність інноваційних методів навчання при підготовці до ЗНО/НМТ;
- розробити систему завдань із підготовки старшокласників до ЗНО;
- практично впроваджувати та тестувати ефективні методи і форми роботи, системи завдань під час навчального процесу;
- впроваджувати особистісно орієнтований підхід у навчанні під час підготовки до ЗНО/НМТ;
- застосовувати форми і методи роботи з учнями з урахуванням їхніх особливостей та потреб;
- проаналізувати вплив використання різних методів на результати ЗНО/НМТ;
- проаналізувати результати ЗНО старшокласників попередніх років із метою корекції застосування педагогічних технологій;
- систематизувати отримані результати для використання оптимальних форм і методів підготовки учнів до ЗНО.

Загальна мета полягає в покращенні процесу навчання української мови в старших класах загальноосвітніх закладів та в закладах фахової передвищої освіти, спрямованому на успішне складання ЗНО чи НМТ та формування стійких предметних компетентностей здобувачів освіти.

Методи дослідження

При написанні магістерської роботи з теми «Форми і методи роботи зі старшокласниками на уроках української мови при підготовці до складання ЗНО чи НМТ» використано різні методи дослідження для отримання комплексного та об'єктивного висновку:

- аналіз літератури з теми: нормативних документів, підручників, наукових статей, методичних посібників з педагогіки та психології навчання;
- аналіз чинних програм та методик підготовки учнів до ЗНО/НМТ з української мови;

- вивчення форм і методів викладання української мови;
- порівняльний аналіз форм і методів роботи при підготовці до іспитів;
- спостереження за реальними уроками вчителів української мови, які успішно готують старшокласників до ЗНО/НМТ, вивчення досвіду вчителів, які досягають високих результатів у роботі з учнями.

Комбінація цих методів дослідження дозволяє зрозуміти ефективність різних форм і методів роботи при підготовці старшокласників до ЗНО/НМТ з української мови.

Апробація наукової роботи вперше відбулася 13.05.2024 року під час Всеукраїнської науково-практичної конференції «Студентська молодь у науці», яку проводила Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, що підтверджено сертифікатом (серія ХМ, номер 1466). Статтю «Форми і методи роботи зі старшокласниками на уроках української мови при підготовці до складання ЗНО чи НМТ» було опубліковано у «Збірнику матеріалів всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Студентська молодь у науці». Вдруге робота пройшла апробацію під час III Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти «Нові парадигми сучасної філології», яка відбулася 8 листопада 2024 року, про що є публікація тез доповіді в «Збірнику наукових праць студентів та магістрантів навчально-наукового інституту української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка».

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (137 найменувань), додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 71 сторінці.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ЗНО/НМТ

1.1. ЗНО/НМТ як форма визначення рівня навчальних досягнень старшокласників

Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) чи Національне мультипредметне тестування (НМТ) — державні іспити для вступу до вищих навчальних закладів України. Комплексне зовнішнє незалежне тестування спрямоване на визначення рівня навчальних компетентностей випускників загальноосвітніх навчальних закладів та здобувачів освіти закладів фахової передвищої освіти при вступі до закладів вищої освіти. ЗНО поєднує у собі два важливі завдання: оцінити навчальні досягнення випускників шкіл та здійснити відбір кращих учнів для ВНЗ.

Зовнішнє незалежне оцінювання – це процес визначення навчальних досягнень здобувачів освіти загальноосвітніх та фахових передвищих закладів освіти незалежними установами (Українським центром оцінювання якості освіти).

Мета ЗНО: забезпечити реалізацію прав громадян на рівний доступ до якісної вищої освіти, здійснити контроль за дотриманням Державного стандарту базової і повної середньої освіти, проаналізувати стан системи освіти. Результати іспитів зараховуються як результати державної підсумкової атестації в закладах середньої освіти (до 2021 року) та як результати вступних випробувань до вищих навчальних закладів [8].

Для реалізації прав громадян на рівний доступ до вищої освіти Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 25 серпня 2004 року №1095 про «Деякі питання запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти», у якій було зазначено мету іспиту [10]. У постанові було визначено діяльність Академії педагогічних наук України із впровадження та реалізації зовнішнього незалежного оцінювання. Академія педагогічних наук здійснює науковий супровід зовнішнього незалежного оцінювання, моніторинг якості освіти; розроблює критерії оцінювання якості освіти; проводить аналіз

досліджень. Кабінет Міністрів України постановою від 25 серпня 2004 року затвердив «Порядок зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти».

У цьому «Порядку» зазначено: «Зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти є вступними випробуваннями до вищих навчальних закладів і здійснюється на принципах прозорості та об'єктивності. Право на проходження зовнішнього незалежного оцінювання мають випускники навчальних закладів системи загальної середньої освіти або особи, які вже одержали атестат про повну загальну середню освіту» [10]. Установлено також норми конфіденційності зберігання та використання інформації: «Оцінювання якості освіти здійснюється на засадах конфіденційності. За результатами зовнішнього незалежного оцінювання особам видається сертифікат. Особи, які раніше одержали атестат про повну загальну середню освіту, під час вступу до вищих навчальних закладів подають сертифікат разом з атестатом. Зразок сертифіката затверджується МОН» [10].

У 2005 році було створено Український центр оцінювання якості освіти й встановлено, що зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень випускників, які виявили бажання вступати до вищих навчальних закладів, одночасно є державною підсумковою атестацією здобувачів освіти та вступним іспитом до цих закладів. Після 2005 року всі вищі навчальні заклади України зараховують результати ЗНО як результати вступних іспитів.

У 2009 році було створено електронний кабінет учасника для кожного випускника, результати зовнішнього незалежного оцінювання стало можливим відслідковувати на сайті vstup.info. Вищі навчальні заклади оголосили перелік сертифікатів ЗНО для вступу за певними напрямками підготовки абітурієнтів.

З 2011 року зовнішнє незалежне оцінювання стало обов'язковим для всіх абітурієнтів України. У цьому ж році запровадили пробне незалежне зовнішнє оцінювання для того, щоб учасники були обізнані з умовами проведення тестування й змістом питань.

У тестових завданнях з української мови перевіряється рівень мовних компетентностей здобувачів освіти. Тест ЗНО з української мови 2009 року передбачав три частини: завдання з вибором правильної відповіді, завдання на встановлення відповідності з мови та літератури, завдання відкритого типу — створення власного висловлення.

Зовнішнє незалежне оцінювання численними соціологічними дослідженнями визнано однією з найкращих та ефективних освітніх реформ за часи незалежності України.

У ЗНО є такі переваги:

- рівний доступ до освіти для всіх;
- об'єктивність і незалежність оцінювання знань учнів;
- подолання корупції при вступі до закладів вищої освіти;
- наближення освіти до європейських стандартів.

Недоліки ЗНО:

- закритими тестами нереально встановити компетентності вищого ступеня;
- правила вступу до ВНЗ щороку змінюються.

Правила проведення ЗНО змінювалися майже кожного року. У 2022 році зовнішнє незалежне оцінювання почали проводити у формі НМТ. Національний мультипредметний тест – це онлайн-тест, який складається з чотирьох навчальних предметів, об'єднаних у 2 блоки:

- перший предметний блок: українська мова й математика;
- другий предметний блок: історія України й предмет за вибором.

Блок тестових завдань з української мови містить 30 завдань: десять запитань із вибором однієї правильної відповіді з чотирьох варіантів, 15 завдань – із вибором однієї відповіді з п'яти варіантів, 5 завдань на встановлення відповідності. Максимальна кількість балів за цей блок складає 45 балів. Щоб отримати 100 балів для вступу треба набрати 7 тестових балів. НМТ не містить завдань із письмовою відповіддю.

Оцінювання знань учнів, яке проходить у вигляді НМТ є:

- зовнішнім (іспити проходять на базі спеціальних пунктів тестування і виключає оцінювання досягнень випускників у навчальному закладі);
- незалежним (оцінюється організацією, що не залежить ні від загальноосвітніх, ні від вищих навчальних закладів);
- прозорим (спостереження громадскості за дотриманням усієї процедури тестування);
- об'єктивним (однакові вимоги та рівні умови для учасників);
- рівною можливістю для учнів вступити до вищого навчального закладу.

Міністерство науки й освіти України 14 березня 2024 року затвердило Порядок прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році [10]. Цим документом керуються суб'єкти освітньої діяльності усіх форм власності та сфер управління, що приймають на навчання абітурієнтів для здобуття ступеня бакалавра, магістра та доктора філософії /доктора мистецтва. У документі також зазначено, що оцінювання підготовленості вступника «відповідно до цього Порядку може проводитися у формі національного мультипредметного тесту, єдиного вступного іспиту, єдиного фахового вступного випробування, а також очно та/або дистанційно»[9]. Прописано також порядок реєстрації електронного кабінету вступника, реєстрації абітурієнта в Єдиній державній електронній базі: «...вступник – особа, яка зареєструвала особистий електронний кабінет вступника та/або подала заяву(и) про допуск до участі в конкурсному відборі на одну (декілька) конкурсних пропозицій; заява на участь у вступних випробуваннях – запис, що вноситься до Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО) в електронній формі, заповненій вступником онлайн в особистому електронному кабінеті вступника, або закладом освіти на підставі заяви, поданої вступником у паперовій формі»[9].

У «Порядку...» дано також визначення і правила проведення НМТ: «Національний мультипредметний тест (далі – НМТ) – форма вступного

випробування, яка передбачає оцінювання результатів навчання з трьох навчальних предметів основного блоку (українська мова, математика, історія України) та одного навчального предмету додаткового блоку (іноземна мова (англійська, або німецька, або французька, або іспанська), або біологія, або фізика, або хімія, або географія, або українська література за вибором вступника), яке проводиться Українським центром оцінювання якості освіти відповідно до законодавства»[10].

Результати зовнішнього незалежного оцінювання чи національного мультипредметного тесту Міністерство освіти і науки України враховує під час проведення аналізу функціонування освітньої системи та визначенні перспективних напрямків її розвитку.

Проведення зовнішнього незалежного оцінювання або національного мультипредметного тесту регулюється такими нормативними документами: Законом України «Про освіту»[1], Законом України «Про вищу освіту», постановами та наказами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства освіти та науки України, постановами та розпорядженнями Головного санітарного лікаря України, наказами Українського центру оцінювання якості освіти.

Для проведення НМТ 2024 було розроблено і впроваджено наступні державні нормативні документи:

- Деякі питання проведення у 2024 році НМТ (наказ МОН №1581 від 29.12.2023 року);
- Про затвердження Порядку проведення у 2024 році національного мультипредметного тесту (наказ МОН №1547 від 21.12.2023 року);
- Про організацію та проведення у 2024 році національного мультипредметного тесту (наказ МОН № 222 від 22.02.2024 року);
- Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2024 році[9];

- Про затвердження Загальної характеристики національного мультипредметного тесту 2024 року (наказ УЦОЯО № 5 від 24.01.2024 року);

- Про затвердження Схем нарахування балів за виконання завдань сертифікаційної роботи національного мультипредметного тесту 2024 року (Наказ УЦОЯО № 4 від 24.01.2024 року);

- Про затвердження програм зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти (Наказ МОН №696 від 26.06.2018 року).

Для підготовки учнів до НМТ чи ЗНО розроблено Програму, якою користуються учні й учителі[8]. Це програма зовнішнього незалежного оцінювання досягнень випускників закладів загальної середньої освіти з української мови і літератури, що є конкурсним предметом при вступі до ЗВО. Тестові завдання для проведення національного мультипредметного тесту укладаються на основі цієї затвердженої програми. У програмі вказано назву розділу, зміст мовного матеріалу, основні вимоги до рівня підготовки учнів. Наприклад, вказано такі розділи: «Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія»; «Лексикологія. Фразеологія»; «Будова слова»; «Морфологія. Іменник. Прикметник. Займенник. Дієслово. Прислівник. Службові частини мови. Вигук», «Синтаксис. Словосполучення. Речення. Види речень. Просте і складне речення», «Способи відтворення чужого мовлення», «Стилістика», «Розвиток мовлення». Міститься також додаток слів із наголосом, які треба запам'ятати. Вимоги до рівня компетентностей учнів з теми «Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія» такі: «Учасник (учасниця) ЗНО повинен (повинна) вміти: розташовувати слова за алфавітом; наголошувати слова відповідно до орфоепічних норм (згідно з додатком); визначати звукове значення букв у словах; розпізнавати явища уподібнення й спрощення приголосних звуків, основні випадки чергування голосних і приголосних звуків, чергування у-в, і-й; розпізнавати вивчені орфограми; правильно писати слова з вивченими орфограмами, знаходити й виправляти орфографічні помилки на вивчені правила»[8]. З теми «Будова слова»

такі вимоги: учні повинні визначати закінчення слова й значущі частини; розрізняти спільнокореневі слова й форми слова, правильно вживати їх у мовленні. І подібні вимоги до кожної із тем, які учні вивчали протягом навчання у школі[8].

Користуючись програмою, застосовуючи різні методи і форми роботи на уроці та в позаурочний час, можна якісно підготуватися до складання іспитів зовнішнього незалежного оцінювання.

1.2. Дидактичні принципи навчання як основа підготовки здобувачів освіти до ЗНО/НМТ

Процес навчання – це спеціально організована пізнавальна діяльність, яка створена для опанування людиною основ соціального досвіду, накопиченого людством[85].

Начальний процес складається з таких компонентів:

- мета навчання;
- завдання навчання;
- зміст освіти;
- методи навчання;
- засоби навчання (підручники, довідники, комп'ютери, спортивне знаряддя тощо);
- форми організації навчального процесу.

Основною формою навчання є урок, додатковими – факультатив, індивідуальні й групові заняття, консультації, тренінги, гуртки, секції, конкурси, олімпіади, спортивні змагання, онлайн-курси та курси за вибором, розмовний клуб, школа для батьків тощо.

Для того, щоб учні краще засвоїли програмовий матеріал та підготувалися до вступу у ВНЗ, учитель обирає релевантні способи, форми і методи роботи на уроці та в позаурочний час. Чітко спланована, науково обґрунтована та систематична діяльність учителя й учнів при підготовці до іспитів допоможе отримати міцні знання і стійкі мовленнєві компетентності, а також високі бали при складанні мультипредметного тесту.

Під час навчання української мови у старших класах та при підготовці учнів до ЗНО/НМТ учителі повинні застосовувати такі педагогічні підходи:

- загальнодидактичний підхід (передбачає реалізацію загальнодидактичних принципів навчання мови);
- системно-лінгвістичний підхід (передбачає системне вивчення української мови);
- компетентнісний підхід (передбачає формування життєвих та предметних компетентностей учнів);
- особистісний підхід (індивідуальні можливості й здібності учнів);
- соціокультурний підхід (подання знань про культуру народу через тексти різних стилів);
- дослідницький підхід (сприяє формуванню в учнів дослідницької компетентності, розвитку критичного мислення, пізнавальної активності, уміння спостерігати, аналізувати, аргументувати власне висловлення, робити висновки);
- комунікативно-діяльнісний підхід забезпечує формування на уроках мови комунікативної компетентності учнів.

Принципи навчання – це правила взаємодії вчителя й учнів у навчальному процесі. У методичній літературі Кочан І., Захлюпана Н. дають наступне визначення принципам навчання[82]:

- це основні закони, правила та вимоги до організації навчального процесу;
- вихідні правила, на яких базується зміст освіти, застосування методів та прийомів навчання, проведення уроків та побудова системи вправ;
- своєрідні правила взаємодії вчителя та учнів.

Відповідно до класифікації, запропонованої науковицею М. Пентлюк, принципи навчання поділяють на загальнодидактичні та лінгводидактичні.

Загальнодидактичні принципи навчання є традиційні й сучасні. Традиційні дидактичні принципи навчання:

- принцип науковості – основний принцип, який указує на необхідність надавати учням достовірні знання. Учителі подають лише перевірені в мовознавчій науці факти;
- принцип системності – мовні явища вивчають у семантичному, граматичному та комунікативному аспектах від простого до складного, спираючись на знання та вміння, отримані у попередніх класах;
- принцип послідовності передбачає вивчення мовного матеріалу послідовно з опорою на раніше вивчене;
- принцип наступності наголошує на потребі спиратися на попередні знання учнів під час вивчення нового матеріалу. Учитель не повинен пояснювати учням відомий матеріал, а тільки актуалізувати ті мовні відомості, які учні вивчили, акцентуючи особливу увагу на новому матеріалі та мотивуючи на вивчення теми;
- принцип перспективності – дидактичний принцип, при якому учитель не тільки пояснює матеріал, а ще й акцентує увагу на взаємозв'язку між мовними темами, тому що отримані знання є важливими для вивчення наступних тем;
- принцип наочності забезпечує засвоєння здобувачами освіти теоретичного матеріалу через використання наочності: схем, таблиць, малюнків, ілюстрацій тощо. Цей принцип допомагає учням засвоїти абстрактні поняття і правила, сприяє активізації логічного і творчого мислення;
- принцип доступності – під час вивчення мовних тем варто враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів. Учитель повинен не перевантажувати мовлення складною термінологією;
- принцип природовідповідності – учитель повинен організувати навчальний процес із урахуванням дитячої психології та вікових особливостей учнів;
- принцип свідомості навчає мислити, забезпечує свідоме розуміння мовних явищ, сприяє усвідомленню того, що матеріал потрібно осмислити;

- принцип зв'язку теорії з практикою - учні повинні усвідомлювати практичну значущість і вчитися за допомогою теорії вирішувати практичні завдання;

- принцип зв'язку навчання з життям – треба не тільки навчати учнів, а й розвивати навички володіння мовою як засобом пізнання, формулювання думки, формування світогляду;

- принцип зв'язку навчання з вихованням – за допомогою спеціально підібраних текстів, речень, ілюстрацій виховувати високоморальну, національно свідому особистість;

- принцип індивідуального підходу до учнів – урахування індивідуальних особливостей, здібностей учнів;

- принцип інтенсивності – учні за мінімальний термін отримують максимум знань;

- принцип креативності – постійний розвиток творчості учнів у різних видах роботи (написання переказів, есе, творів тощо). Цей принцип зобов'язує вчителя виявляти власну креативність при проведенні уроку;

- принцип міцності знань – учитель повинен організувати навчальний процес так, щоб учні змогли відтворити в пам'яті вивчене й застосовувати здобуті знання на практиці;

- принцип активності передбачає таку організацію навчальної діяльності, коли активні і вчитель, і учень. Для цього треба використовувати під час уроку різноманітні методи та прийоми, що активізують увагу учнів.

Сучасні дидактичні принципи навчання – це гуманізація, гуманітаризація, співтворчість, співробітництво, розвивальний характер навчання, єдність національного та загальнолюдського, індивідуалізація та диференціація, оптимізація навчального процесу[81].

У педагогічній діяльності, при проведенні уроків, групових або індивідуальних занять, у позакласній діяльності, при підготовці учнів до складання ЗНО чи НМТ учитель-словесник повинен дотримуватися дидактичних принципів навчання, які покладено в основу методики викладання мови.

1. 3. Лінгводидактичні особливості методів і форм навчання української мови

Лінгводидактика як наукова галузь досліджує методи, підходи та стратегії навчання мови, зважаючи на лінгвістичні, психологічні й соціокультурні аспекти. Питання впровадження ефективних методів навчання та форм організації освітнього процесу є ключовими для досягнення якісних результатів у формуванні мовної особистості учня. У розробленні теорії методів навчання української мови актуальність ідей лінгвофілософії зумовлюється тим, що філософи ХХ-ХХІ століть звернулися до проблеми значення мови в осмисленні буття. Відбувся лінгвістичний поворот у європейській філософії, усвідомлення мовного характеру феноменів; підкреслюється мовний аспект усього людського досвіду. Із поверненням лінгвістики до семантики знову набувають актуальності проблеми мовної картини світу, співвідношення мислення й мови. Учені-мовознавці розглядають мову в єдності з носіями. Така позиція передбачає розуміння мови як посередника між світом і людиною, потребує переосмислення форм і методів навчання української мови в напрямку особистісно орієнтованого підходу. Науковці стверджують, що для реалізації мети шкільної освіти необхідні методи, які дадуть змогу не вивчати мову як систему правил, а пізнавати її крізь призму індивідуального, загальнолюдського, національного виміру, що стане запорукою особистісного розвитку здобувача освіти. Потрібно добре уявляти предмет вивчення для того, щоб обґрунтувати й напрацювати систему форм і методів навчання мови.

Сучасна лінгвометодика спирається на таке тлумачення мови:

- мова як засіб спілкування, формування та існування думки, як знакова система, спосіб соціалізації людини;
- мова як продукт діяльності, як діяльність;
- мова як «активний посередник між світом і людиною»;
- мова як сукупність текстів;
- мова як людський феномен;
- мова і мовлення як сукупна єдність, що становить синтетичну теорію.

Цю теорію вивчення мови слід покласти в основу мовної освіти, бо кожен окремий аспект не може розкрити учням багатофункціональної природної сутності мовного феномену. У розв'язанні завдань, пов'язаних із розробленням ефективних методик навчання мови таке міркування має стати орієнтиром.

Л. Мацько стверджує: "Теоретико-пізнавальний аспект мовної особистості виявляється через розуміння нею надзвичайно важливої екзистенційної ролі рідної мови як визначальної ознаки *homo sapiens*, що за силою впливу на все життя людини не поступається перед законами природи" [96].

Вивчення лінгвістичних засад порушеної проблеми про систему методів навчання української мови за працями науковців Ф. Бацевича, М. Кочергана, В. Маслова, Д. Слобіна та інших дало змогу систематизувати методи дослідження мови навколо основних наукових лінгвістичних парадигм. Поняття «лінгвістичний метод» у словнику лінгвістичних термінів трактується як «спосіб, прийом або система прийомів, які використовуються в процесі дослідження мови»[82]. Методи мовознавчого дослідження та методи навчання мови взаємозбагачуються, їх об'єднує те, що вони ведуть до пізнання. Необхідним є подальше теоретичне студіювання проблеми з метою використання дидактичних методів і методів науки в шкільній практиці україномовної освіти.

Аналіз науково-методичної літератури свідчить, що під методом у лінгводидактиці розглядається сукупність певних способів і засобів навчання, дібраних відповідно до якої-небудь концепції. Теорію і практику методів навчання вивчали відомі українські вчені-мовознавці: О. Семенов – професор, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу теорії та історії педагогічної майстерності Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; Т. Донченко – професор, доктор педагогічних наук, завідувач кафедри методики викладання української мови та літератури Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова; Н. Голуб – доктор педагогічних наук, головна наукова співробітниця відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України. Аналіз теоретичних аспектів загальнодидактичних методів проводили

М. Бершадський, Г. Ващенко («Загальні методи навчання»), В. Онищук. У процесі розроблення концепції системи методів мовної підготовки учнів значний внесок зробили Т. Донченко, О. Біляєв, К. Плиско, Є. Дмитровський, В. Сухомлинський, М. Шкільник та ін. Лінгводидактичні засади умов функціонування методів освіти вивчали М. Вашуленко, Н. Голуб, О. Горошкіна, Г. Дідук, В. Дороз, Л. Кожуховська, І. Олійник, Н. Остапенко, К. Плиско, М. Пентилюк, О. Семенов, Л. Скуратівський, Л. Струганець, І. Хом'як, С. Яворська та інші педагоги-науковці.

Проблема вивчення методів навчання мови є актуальною тому, що вони визначають технології навчання, зміст яких впливає із добору методів навчання. Час вимагає від науковців розроблення нової теорії організації процесу мовної освіти із застосуванням нового технологічного підходу до методів формування навчально-предметних компетентностей особистості.

На уроках рідної мови учні повинні навчитися володіти мовою як засобом пізнання та спілкування, уміти формулювати та висловлювати свої думки. Для підвищення активності учнів на уроках, для кращого засвоєння учнями мовних правил, для формування мовленнєвих компетентностей учителю потрібно використовувати ефективні методи і прийоми, які сприяють організації взаємодії між учителем та учнем.

Учені-дидактики дають різні визначення методам навчання. В. Онищук вважає, що методи навчання – це система взаємопов'язаних способів діяльності вчителя й учнів. Л. Федоренко визначає методи навчання як способи роботи вчителя з мовним матеріалом і способи роботи учнів.

М. Пантилюк вважає, що методи навчання – це педагогічна категорія, завдяки якій реалізуються функції навчання: освітня, розвивальна, виховна, мотиваційна, контрольна-корекційна [111].

На сьогодні найбільш уживаним визначенням, навколо якого об'єднуються інші, є таке: метод навчання – це спосіб досягнення навчальної мети, що передбачає єдність навчальної діяльності вчителя й учнів [87].

Методи навчання є важливим компонентом навчального процесу. Без методів освітньої діяльності неможливо реалізувати цілі й завдання навчання, досягти результатів[114].

Класифікація методів навчання:

1. За джерелом сприймання та передачі навчальної інформації (Є. Голант, С. Петровський):
 - словесні (лекція, розповідь, пояснення, бесіда);
 - наочні (ілюстрації, таблиці, схеми, малюнки, моделі, відео, презентації);
 - практичні (лабораторні й практичні роботи, дослідницькі проекти, експерименти, вправи, твори, реферати, складання опорних схем, таблиць).
2. За логікою сприймання та передачі інформації (С. Шаповаленко):
 - індуктивні (від конкретного до абстрактного, від частини до цілого);
 - дедуктивні (від загального до частого?, від абстрактного до конкретного)
3. За дидактичною метою (Б. Єсіпов, М. Данилов):
 - методи оволодіння новими знаннями;
 - методи формування вмінь та навичок;
 - методи перевірки й оцінювання компетентностей.
4. За характером пізнавальної діяльності (М. Скаткін):
 - репродуктивні (відтворення, робота за зразком);
 - пояснювально-ілюстративні;
 - проблемне викладання;
 - частково-пошукові;
 - дослідницькі[118]:.

Методи мотивації й стимулювання навчально-пізнавальної діяльності (спрямовані на формування мотивації в учнів, що стимулює пізнавальну діяльність):

- методи формування пізнавальних інтересів (навчальна дискусія, пізнавальна гра, створення цікавих ситуацій і ситуацій успіху і новизни навчального матеріалу, опора на життєвий досвід учнів);
- метод стимулювання обов'язку і відповідальності в навчанні (пояснення особистісної та суспільної значущості учіння, контроль за виконанням вимог).

Методи контролю, самоконтролю, взаємоконтролю та корекції ефективності навчально-пізнавальної діяльності (спрямовані на перевірку рівня засвоєння знань, сформованості вмінь та навичок) [118]::

- методи контролю (письмовий, тестовий, практичний, графічний, програмовий);
- методи самоконтролю й самооцінки.

У методиці викладання української мови найбільш використовується класифікація методів, до якої належать зв'язний виклад матеріалу вчителем (розповідь), бесіда, спостереження над мовою, робота з підручником, метод вправ (роботи О. Беляєва, М. Пентилюк). Відомий український мовознавець О. Беляєв писав: «У викладенні мови витримали випробування часом багато методів навчання, зокрема розповідь учителя, евристична бесіда, спостереження над мовою. Було б, звичайно, неправильно протиставляти їм нові методи, що з'явилися...Адже кожен метод по-своєму служить досягненню мети уроку» [29].

О. Беляєв більш докладно розглядає особливості використання методів навчання та їх класифікацію у своїх відомих працях «Сучасний урок української мови», «Лінгводидактика рідної мови», а також у статтях «Методика вивчення української мови в школі», «Спостереження над мовою як метод навчання», «Вправи в навчанні мови», «Доказова розповідь та евристична бесіда у навчанні мови», «Робота з підручником». Науковець розглядає методи як «упорядковані способи організованої діяльності вчителя й учнів, спрямовані на досягнення цілей освіти» [29]. Із-поміж класифікацій методів навчання української мови загальновизнаною є запропонована О. Беляєвим: усний виклад матеріалу

(пояснення, розповідь), евристична бесіда, мовне спостереження, метод вправ, робота з підручником, проблемне та програмоване навчання.

Способи і методи взаємодії на уроках української мови можуть бути такими:

- учитель пояснює навчальний матеріал – учні слухають (пояснення, розповідь, лекція);
- учасники навчального процесу обмінюються думками з теми, що вивчили на уроках, доходять висновків, формулюють правила, узагальнюють вивчене;
- учителем організовується спостереження над мовними фактами, явищами з подальшим обговоренням результатів спостереження;
- учні самостійно здобувають знання за різними джерелами інформації;
- учні виконують практичні завдання і вправи, набувають мовних компетентностей.

Класифікація методів за особливостями навчально-пізнавальної діяльності:

- репродуктивний метод (учні виконують завдання за зразком);
- метод проблемного виконання (учні спостерігають за ходом пошуку відповіді на питання, учням подається зразок творчого мислення);
- пояснювально-ілюстративний метод (викладач організовує сприймання учнями інформації, учні здійснюють осмислення інформації);
- дослідницький метод (викладач ставить проблему, учні вирішують її самостійно, підбираючи для цього різні джерела інформації);
- частково-пошуковий метод (евристичний): учитель формулює проблему, вирішення якої здійснюють учні (поєднання репродуктивної та творчої діяльності школярів).

Виділяють такі методи навчання за системним підходом до навчального процесу:

- організації та проведення навчання;
- мотивації й стимулювання учнів;
- інтегровані методи;

- контролю та самоконтролю.

Отже, методи навчання – це складне, багатовимірне педагогічне явище, у якому відображаються цілі, принципи, зміст навчання. Принципи навчання, зміст, цілі, форми навчання визначають методи, але не можуть бути реалізовані без них. Кожний метод навчання є цілісною дидактичною системою зі складною структурою, яка містить прийоми навчання, розумової та фізичної діяльності, мотивації, творчого підходу (проблемно-наукова і конструктивна діяльність) моделювання.

Серед словесних, наочних та практичних методів доцільно обирати такі, що забезпечать формування міцних компетентностей учнів, активізують їхню пізнавальну діяльність при підготовці до ЗНО/НМТ.

Форми навчання. Урок як провідна форма навчання

Форми навчання – дидактична категорія, яка означає зовнішній бік організації навчального процесу, що визначається змістом, методами і прийомами навчання, складом учасників навчального процесу, матеріальними умовами освітнього закладу [82]. Форми роботи при підготовці учнів до складання ЗНО чи НМТ використовуються різноманітні, але зазвичай основна робота проводиться на уроках, під час факультативних занять, курсів за вибором.

Урок – це стандартна загальноприйнята форма організації навчального процесу, під час якого відбувається процес передачі й отримання знань, осмислення й усвідомлення навчального матеріалу, формування компетентностей [82].

Урок української мови – це основна форма проведення занять, упродовж якої відбувається взаємодія вчителя та учнів для формування в учнів знань, умінь та навичок [28]. Сучасним уроком вважається така форма організації навчання, яка освітньою, розвивальною, виховною метою, змістом, методами та структурою проведення відповідає новітнім вимогам теорії та практики навчання у загальноосвітньому закладі [98].

Урок виконує такі функції:

- освітню: засвоєння системи знань, формування компетентностей;
- організаційну: налаштовує учнів на пізнавальну діяльність у складі конкретного колективу;
- дидактичну: забезпечує засвоєння методів і прийомів самостійної роботи;
- розвивальну: сприяє розвитку мислення;
- перспективну: показує учням перспективу, формує позитивні мотиви навчання й життєдіяльності;
- виховну: сприяє вихованню загальнолюдських цінностей.

Основні завдання сучасного уроку української мови:

- реалізація комплексної мети уроку, компетентнісний підхід до навчання;
- дотримання принципу науковості при викладенні навчального матеріалу;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- постановка проблемних питань та створення проблемних ситуацій;
- застосування новітніх технологій на уроках;
- застосування міжпредметних зв'язків;
- практична спрямованість уроків української мови, усебічний мовленнєвий розвиток особистості.

Вимоги до сучасного уроку:

- науковість викладу матеріалу;
- оптимальність змісту;
- забезпечення мовленнєвої практики учнів, розвиток зв'язного мовлення;
- різноманітність методів навчання, видів робіт;
- активізація пізнавальної діяльності школярів;
- виховний напрямок дидактичного матеріалу;
- культура вчителя.

Класифікація і структура уроків

У лінгводидактиці існують різноманітні класифікації уроків у залежності від спрямування навчально-виховного процесу:

- за дидактичною (навчальною) метою уроку (О. М. Беляєв, В.О. Онищук, М. А. Сорокін, Г. Шелехова та ін.);
- за метою організації навчально-пізнавальної діяльності (С. Караман, О. Пометун, К. Плиско та ін.);
- за основними етапами начального процесу (С. Іванов, Н. Сафарова)

Відомий український науковець-педагог Олександр Михайлович Беляєв визначив урок як основну форму навчального процесу. Він сформулював конкретні вимоги до сучасного уроку, обґрунтував необхідність класифікації уроків за їхньою дидактичною метою, запропонував типологію уроків та дослідив можливі шляхи модернізації освітнього процесу. Мовознавець приділяв увагу й нетрадиційним урокам української мови. Учений відстоював термін «традиційний урок»: «Традиційні уроки часом безпідставно називають стандартними, тобто трафаретними, шаблонними, забуваючи пряме значення цього слова: стандартний – це такий, що відповідає прийнятим вимогам (стандарту) вищого рівня, взірцевий». Нестандартні уроки (урок-гра, урок-вікторина, урок-конкурс, інтегрований урок) активізують увагу учнів, викликають зацікавленість у вивченні навчального матеріалу, допомагають застосувати набуті знання на практиці. На таких уроках учні можуть поглибити свої знання з предмета, обмінятися досвідом, дізнатися щось нове і цікаве. При підготовці учнів до ЗНО чи НМТ нестандартні уроки дають змогу учням перезавантажитись, опрацювати набуті знання на практиці, переосмислити матеріал і просто узагальнити та систематизувати отриманні знання.

О. Беляєв класифікує уроки за їхньою дидактичною метою на дві категорії: аспектні уроки, які спрямовані на формування та розвиток мовних компетентностей, і уроки розвитку зв'язного мовлення, що спрямовані на вдосконалення мовленнєвих і комунікативних компетентностей.

Основні типи та структура аспектних уроків за класифікацією О. Беляєва:

Урок вивчення нового матеріалу:

- перевірка домашнього завдання (якість виконання вправи, як засвоєно навчальний матеріал);
- актуалізація знань, умінь, навичок (відтворення знань, умінь та навичок, які стануть базою для засвоєння нових понять);
- оголошення теми і визначення цілей уроку, мотивація навчальної діяльності;
- вивчення нового матеріалу (ознайомлення учнів з новою лінгвістичною інформацією, забезпечення усвідомлення і розуміння теоретичного матеріалу);
- закріплення набутих знань (формування початкових умінь та навичок застосовувати набуті знання);
- підсумки уроку (рефлексія);
- домашнє завдання, інструктаж.

Урок закріплення знань, формування умінь та навичок:

- повідомлення теми та визначення мети уроку;
- перевірка теоретичних відомостей та первинних умінь і навичок;
- закріплення знань, умінь навичок;
- перевірка та корекція самостійної роботи учнів;
- домашнє завдання;
- підбиття підсумків заняття.

Урок перевірки якості знань, умінь, навичок:

- повідомлення цілей перевірки та способів її проведення;
- інструктаж учнів щодо проведення перевіркої роботи;
- самостійне виконання учнями завдань контрольної роботи;
- відповіді викладача (за потреби) на запитання учнів;
- підсумки уроку.

Урок аналізу контрольних робіт:

- вступне слово вчителя;
- робота над помилками;

- підсумки уроку;
- домашнє завдання.

Урок систематизації й узагальнення вивченого:

- перевірка домашнього завдання;
- оголошення теми й цілей уроку;
- аналіз матеріалу для узагальнення вивченого;
- удосконалення вмінь і навичок;
- підсумки уроку;
- домашнє завдання.

Урок повторення теми, розділу:

- оголошення теми й постановка мети уроку, ознайомлення учнів із завданнями уроку;
- повторення основних питань теми, розділу;
- виконання усних і письмових вправ на повторення матеріалу;
- підсумки проведеної роботи;

Отже, будь-який урок складається з певних елементів та етапів, які відображають різні види діяльності учасників освітнього процесу. Ці елементи можуть взаємодіяти на різних рівнях, у різних комбінаціях, що залежить від дидактичної мети уроку, змісту навчального матеріалу і засобів навчання. Дидактична мета уроку базується на основі врахування провідної ідеї змісту навчального матеріалу.

Як бачимо, структура різних типів уроків із погляду різних педагогів-науковців багато у чому збігається. Характерними для кожного типу уроків є організаційний етап, перевірка домашнього завдання, актуалізація опорних знань учнів, підсумки уроку, домашнє завдання. На кожному із цих етапів уроку вчитель може проводити різноманітні види робіт з підготовки учнів до ЗНО чи НМТ. На етапі перевірки домашнього завдання можна запропонувати учням виконати тестове завдання з теми, що опрацьовується. У тесті використати різні види питань: питання з одним варіантом відповіді, питання з декількома відповідями, питання на встановлення відповідності. Таким чином учні будуть

звикати до різних видів тестових запитань, формувати навички проходження тестів, розподілу часу для відповідей на питання, відповідального ставлення до результатів навчальної діяльності.

На етапі актуалізації знань доцільно пригадувати і повторювати раніше вивчений матеріал. Систематичне повторення вивченого матеріалу дає можливість міцно запам'ятати орфографічні й орфоепічні, граматичні й синтаксичні норми. Добір різноманітних тренувальних вправ для осмислення, усвідомлення, закріплення знань учнів дозволяє сформувати стійкі уміння і навички щодо виконання завдань, що можуть бути у тестах ЗНО або НМТ. Наприклад, звичайний словниковий диктант можна перетворити на тренажер із повторення декількох тем: повторення орфограми «Спрощення в групах приголосних», «Склад», «Наголос», «Слова іншомовного походження», «Лексичне значення слова» (усі ці питання є у програмі НМТ). Таким чином здійснюється комплексне повторення і перевірка знань учнів із декількох тем. При виконанні цього завдання можна також повторити наголос, поділ слів на склади, лексичне значення слова, частини мови. Усі ці завдання: визначення частин мови, вибір рядка у тесті із правильним написанням префіксів, суфіксів, відмінкових закінчень, слів із м'яким знаком, апострофом тощо – є в тестових питаннях ЗНО/НМТ. Систематична робота навіть на етапі актуалізації знань дозволить учням повторювати і краще засвоювати теоретичний матеріал з усіх тем. Також при виконанні синтаксичного розбору речень учитель може перевірити знання учнів з теми «Синтаксис», «Просте і складне речення», «Граматична основа речення», «Другорядні члени речення», «Види речень за метою висловлювання», «Види речень за будовою», «Вставні слова і конструкції», «Відокремлені члени речення», «Розділові знаки в простому реченні», «Двокрапка і тире у складному реченні», «Морфологія», «Самостійні і службові частини мови», «Орфографія» тощо. Для синтаксичного розбору варто добирати речення, які містять слова з вивченими орфограмами, слова різних частин мови, щоб учням було над чим замислитись і що повторити. Такий вид

роботи можна використовувати на будь-якому етапі уроку відповідно до теми і завдань уроку.

На кожному із видів уроків учитель може здійснювати підготовку учнів до ЗНО/НМТ на будь-якому етапі навчального процесу: при перевірці домашнього завдання, під час актуалізації знань учнів (пригадати правила, актуалізувати знання з тем, що входять у програму ЗНО/НМТ), на етапі формування умінь і навичок (тренувальні вправи з тем ЗНО/НМТ, тестові завдання, тренінги), під час проведення контролю знань можна і доцільно використовувати тестові технології. Підготовку до ЗНО/НМТ можна проводити на всіх етапах усіх типів уроків.

Фронтальна, групова та індивідуальна форма роботи на уроках української мови при підготовці до ЗНО чи НМТ

Система форм освітньої діяльності учнів на уроках української мови містить фронтальну, індивідуальну, парну (мікрогрупову) та групову роботу. Ці форми відрізняються між собою кількістю залучених учнів та методами організації навчального процесу.

Фронтальна форма організації навчальної діяльності передбачає спільну роботу всього класу під керівництвом учителя в єдиному темпі. Педагог взаємодіє з усіма учнями одночасно, намагаючись охопити поясненням, бесідою увагу всіх учнів. Цей підхід застосовується під час первинного засвоєння нового матеріалу. Завдяки проблемному, пояснювально-ілюстративному, інформаційному викладу, доповненому творчими завданнями різної складності, фронтальна форма роботи сприяє активному залученню всіх учнів до освітнього процесу.

Індивідуальна форма роботи здобувачів освіти передбачає самостійне виконання завдань без взаємодії з іншими учасниками навчально-виховного процесу, але темп роботи для всіх єдиний. При індивідуальній формі організації роботи школяр самостійно або за підтримки вчителя виконує вправу, пише твір, доповідь, реферат. Індивідуальні завдання можуть містити роботу з підручниками, словниками, довідниками. Така форма широко застосовується під час дистанційного навчання.

Індивідуальна робота ефективна на будь-яких етапах уроку для вирішення різноманітних дидактичних завдань: осмислення нових знань та закріплення, формування навичок і умінь, а також повторення й узагальнення матеріалу. Перевагою індивідуальної форми організації роботи є можливість для кожного учневі поглиблювати й закріплювати знання, а також формувати необхідні вміння, навички. Індивідуальна форма роботи дозволяє здійснювати особистісно-орієнтований підхід при підготовці до ЗНО чи НМТ.

Групова форма навчальної діяльності виникла на протигагу традиційним формам навчання і передбачає створення в межах класу невеликих за складом груп.

Виокремлюють такі форми групової діяльності:

- робота у парі - два учні виконують роботу.
- кооперативно-групова навчальна діяльність - це форма організації навчання в малих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою. Група виконує частину роботи для всього класу, колективно обговорює питання, представляє, захищає виконане завдання. Підсумки й результати роботи такої групи стають надбанням класу;
- диференційовано-групова форма передбачає роботу груп учнів із різними можливостями. Завдання у таких групах диференціюються;
- індивідуально-групова форма: такий розподіл роботи між учасниками групи, при якому кожен учень виконує частину завдання. Результат виконання обговорюється й оцінюється в групі, а потім пропонуються усьому класу.

Групи учнів можуть бути тимчасовими чи стабільними, різнорідними чи однорідними. Кількість учнів у групі залежить від кількості їх у класі, обсягу й характеру матеріалу, наявності дидактичних матеріалів, часу для виконання роботи. Групу з 3-5 осіб вважають оптимальною, бо при меншій кількості учнів важко розглянути питання всебічно, у разі більшої кількості складно визначити рівень участі у виконанні завдання кожного учня.

Об'єднання в групи здійснює учитель або учні за власним вибором.

У різнорідних групах здійснюється інтенсивний обмін ідеями, краще стимулюється творче мислення, активізується діяльність усіх учнів, вдосконалюється мовлення, отримується індивідуальний досвід.

Взаємодія учителя та учнів має характер співпраці. Педагог утручається в роботу групи, якщо виникають запитання. Розв'язання навчальних завдань здійснюється завдяки спільним зусиллям. Групова навчальна діяльність створює можливості діяти злагоджено, відповідати спільно за результати виконання завдання. І водночас завдання виконуються в групі таким способом, який дозволяє оцінювати індивідуальний внесок кожного учня.

У груповій діяльності учнів формуються уміння вчитися, моделювати, планувати, відповідати, здійснювати взаємоконтроль, самоконтроль, рефлексію. Групова навчальна діяльність сприяє вихованню взаєморозуміння, взаємодопомоги, відповідальності, самостійності, розвиває комунікативні навички.

Факультатив як форма організації роботи з учнями при підготовці до ЗНО/НМТ

З метою поглиблення знань учнів, удосконалення компетентностей з окремих навчальних курсів, розділів або тем предмета проводяться факультативні заняття або курси. Факультатив – це понадпрограмний, необов'язковий навчальний курс, необов'язкове для відвідування заняття. Але, як показує практика, такі заняття відвідують учні, які свідомо ставляться до підготовки до ЗНО/НМТ, тому що факультатив - це одна з ефективних форм навчання, спрямована на розвиток пізнавальної активності, формування позапрограмних умінь та навичок старшокласників. Факультативні заняття у десятих-одинадцятих класах з української мови є сходинкою від засвоєння навчального предмета до вивчення методологічних основ науки, до використання наукових методів дослідження.

Навчальні факультативи дозволяють поглиблено вивчати предмет, опановувати предмет із набуттям спеціальності, встановлювати міжпредметні зв'язки.

Факультативи поділяються на теоретичні, практичні та комбіновані в залежності від дидактичної мети. Теоретичні факультативи з української мови проводять для поглибленого вивчення складних теоретичних тем, узагальнення та систематизації вивченого. Методи і прийоми, якими користується учитель при проведенні теоретичного факультативного заняття, - це створення проблемних ситуацій, висунення і постановка гіпотез, розробка проблемних завдань, самостійна робота учнів з розкриття проблем із використанням аналізу та синтезу; частково-пошукові, дослідницькі методи, уявний експеримент, порівняння, співставлення, і традиційні: пояснення, розповідь, бесіда.

Практичні факультативні заняття проводять для формування навичок і вмінь дослідницького характеру на основі поглиблення теоретичних знань: виконання учнями лабораторних робіт, навчальних завдань практичного спрямування.

Комбіновані факультативні заняття проводяться у формі наукових конференцій, лекцій, практичних та семінарських занять. Провідною ідеєю комбінованих факультативів є самостійна робота учнів з різними джерелами інформації.

При підготовці старшокласників до ЗНО/НМТ можна проводити різні факультативні заняття: теоретичні, практичні, комбіновані – головне, щоб учні систематизували свої знання з різних тем, набували навичок практичного розв'язання тестів ЗНО/НМТ, вдосконалювали уміння висловлювати власні думки. Факультативні заняття забезпечують розвиток здібностей учнів, формування навичок логічного, критичного і творчого мислення, прогнозування, самостійності в роботі, відповідальності за результат своєї праці.

Факультативні заняття з підготовки до складання іспитів повинні мати свою програму, яка відповідає загальнонавчальній програмі ЗНО/НМТ, структуру, певну кількість годин і розклад. Факультатив може так і називатися «Факультатив із підготовки до ЗНО/НМТ з української мови», або «Підготовка до ЗНО/НМТ. Українська мова». Учні можуть відвідувати факультатив за бажанням. Практика показує, що багато старшокласників скористалися можливістю покращити свої

знання на факультативних заняттях. Це дало їм змогу краще скласти іспити ЗНО та отримати більш високі бали. Факультативні заняття з української мови – це ефективна форма роботи при підготовці старшокласників до зовнішнього незалежного оцінювання або національного мультипредметного тесту.

Висновки до розділу I

Зовнішнє незалежне оцінювання – це процес визначення навчальних досягнень здобувачів освіти загальноосвітніх та фахових передвищих закладів освіти незалежними установами (Українським центром оцінювання якості освіти).

ЗНО поєднує у собі два важливі завдання: оцінити навчальні досягнення випускників шкіл та здійснити відбір кращих учнів для ВНЗ.

Така форма оцінювання дозволяє уникнути суб'єктивізму та забезпечує рівні умови для всіх учасників тестування. Незалежно від регіону чи школи, усі учні проходять однаковий тест, що дає рівні шанси на вступ до ВНЗ. Випускники можуть готуватися до ЗНО/НМТ за чіткими стандартами, а також використовувати для підготовки минулорічні тести як тренування.

При підготовці учнів до ЗНО/НМТ учитель повинен обов'язково дотримуватися дидактичних принципів навчання, які б форми і методи роботи він не обрав. Тільки дотримуючись дидактичних принципів навчання: науковості викладу матеріалу, послідовності, систематичності, доступності, індивідуальності, співробітництва, активності – можна досягти високих результатів при підготовці до складання учнями тестових завдань ЗНО чи НМТ. Свідоме осмислення педагогом теоретичних основ дидактичних принципів, методів і прийомів, а також організаційних форм роботи дозволить правильно скерувати навчальну діяльність учнів на уроці, сформувані необхідні компетентності, підготувати учнів до ЗНО чи НМТ якісно. Кожному викладачу треба знати зміст освітніх програм і нормативних документів, які регулюють освітній процес, вивчити програму підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання чи національного мультипредметного тесту, щоб уміти допомогти учням у підготовці до іспитів, застосовуючи ефективні методи і форми роботи.

РОЗДІЛ II

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ І ФОРМ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СТАРШИХ КЛАСАХ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО ЗНО/НМТ

2. 1. Традиційні методи та форми навчання української мови

Питання впровадження ефективних методів навчання та форм організації освітнього процесу є ключовим для досягнення якісних результатів у формуванні мовних компетентностей старшокласників. Лінгводидактика досліджує принципи, форми і методи навчання мови, націлені на формування мовленнєвої компетенції. Традиційні методи залишаються актуальними при формуванні базових лінгвістичних знань, при поясненні та повторенні матеріалу, але потребують доповнення сучасними інтерактивними методиками. Учителі на уроках мови продовжують активно використовувати словесні методи навчання, а також наочні та практичні методи.

Словесні методи навчання

Мета словесних методів викладання: дати учням для засвоєння навчальну інформацію та забезпечити її осмислення, сприйняття, запам'ятовування. Ці методи допомагають послідовно викладати навчальний матеріал, виокремлювати головне, зосереджувати на цьому увагу учнів. Найпоширеніший усний метод викладання – бесіда.

Бесіда – це метод навчання, при якому педагог, спираючись на знання та досвід учнів, використовуючи питання, підводить учнів до розуміння нового матеріалу або узагальнення, поглиблення відомого. За допомогою бесіди викладач має можливість керувати пізнавальною діяльністю школярів, активною залучати кожного до аналізу явищ, порівняння й зіставлення фактів, формулювання узагальнень висновків. Бесіда розвиває критичне мислення, самостійність, вміння переконувати, доводити, комунікувати. Бесіда допомагає визначити рівень підготовленості учнів до уроку, залучити до активної участі в роботі всіх учнів класу. Бесіда - це метод навчання, який можна застосовувати з різною навчальною метою на будь-якому етапі уроку. Під час бесіди з теми ЗНО/НМТ учитель з'ясовує рівень навченості учня, дає індивідуальні поради

щодо підготовки, відповідає на питання учня. Бесіда допомагає встановити зворотний зв'язок, у ході бесіди викладач може коригувати, змінювати обсяг матеріалу, давати додаткові відомості.

Найчастіше учителі використовують такі види бесід:

- евристичну;
- репродуктивну;
- аналітико-синтетичну;
- підготовчу;
- повторювальну;
- узагальнюючу;
- контрольню-корекційну.

На кожному етапі навчання метод бесіди застосовують із різною метою: бесіда готує учнів до сприйняття нового матеріалу, сприяє засвоєнню нових знань, допомагає пригадати вивчений матеріал, застосувати набуті знання на практиці.

При підготовці старшокласників до ЗНО/НМТ метод бесіди вчителі застосовують на кожному уроці: на етапі перевірки домашнього завдання, актуалізації знань, пояснення нового матеріалу, при формуванні умінь та навичок. Цей метод дає змогу вчасно встановити зворотний зв'язок з учнями, з'ясувати прогалини у знаннях учнів з метою корекції.

Наочні методи навчання

Наочні методи навчання ґрунтуються на візуальному сприйнятті інформації. При поясненні, закріпленні матеріалу, формуванні компетентностей активно використовуються різноманітні ілюстративні матеріали. На уроках української мови використовують допоміжні матеріали, технічні засоби, що виконують дидактичну функцію у процесі навчання.

Дидактичний матеріал – особливий вид наочного матеріалу: схеми, картки із текстами, запитаннями, завданнями. Учителі часто використовують електронний дидактичний матеріал.

Наочність як засіб навчання української мови – це схеми, таблиці, електронні презентації, картини, малюнки, інтерактивні карти, ілюстрації тощо [Додаток]. Завдання наочності - активізувати мисленнєву пізнавальну діяльність здобувачів освіти [Додатки].

Метод візуалізації навчального матеріалу

Людина здатна запам'ятати до 80% інформації завдяки зоровій пам'яті. Учні необхідно засвоїти великі об'єми інформації, тому при організації навчальної діяльності доцільно використовувати методи, які будуть активізувати різні види пам'яті учнів: і зорову, і слухову, й емоційну, і тактильну, й образну. Допоможе в цьому метод візуалізації, коли правило подається не тільки у вигляді друкованого тексту, а й у вигляді малюнків, ілюстрацій, кадрів з фільму, пісень, де звучать вивчені слова чи речення на те чи інше правило.

У час стрімкого розвитку комп'ютерних технологій, коли через «кліпове мислення» сучасне покоління сприймає матеріал фрагментарно, застосування методу візуалізації навчального матеріалу на уроках української мови стає актуальним. Метод візуалізації активно вивчається у сучасних дослідженнях науковців, серед яких Далінгер В.О., Резник Н.О., Ерднієв Б.П., Бровка Н.В., Селевко Г.К., Плотинський Ю.М. та інші.

Візуалізація – це створення та представлення графічного образу текстової чи цифрової інформації, що робить її наочною, зрозумілішою для сприйняття та осмислення. Зацікавити сучасного старшокласника читанням сухої теорії неможливо. Тому достатня кількість малюнків, ілюстрацій - це вимога часу при викладанні української мови в старшій школі.

Найголовнішим завданням є використання візуалізації теоретичного матеріалу у процесі вивчення української мови як засобу формування предметних компетентностей, а саме: підвищення пізнавального інтересу учнів до вивчення предмета, ефективність його опанування школярами. Особистість, яка зацікавлена, засвоює навчальний матеріал набагато краще. Застосування різних способів візуалізації (таблиці й опорні схеми, ілюстративний матеріал тощо) дає можливість зацікавити учнів та урізноманітнити форми навчання на уроках української мови.

Сучасні форми візуалізації навчального матеріалу: інтернет-ресурси, електронні підручники, відеоуроки, ментальні карти, презентації, кластери, фішбоуни, лепбуки, скрайбінги.

Існують різні форми подачі візуальної інформації:

- схеми, таблиці, картки, графіки, діаграми, відеоролики, меми;
- ілюстрації, картини, малюнки, фотографії;
- ментальні та інтерактивні карти;
- стрічки новин чи подій;
- комікси, квести;
- кросворди, ребуси, пазли.

При вивченні теми «Наголос» учням за програмою НМТ необхідно засвоїти велику кількість слів. Для кращого запам'ятовування доцільно створити таблиці-ілюстрації, де слова подано із поясненням їх значення та візуальною картинкою. Так учні швидше запам'ятають потрібну кількість слів, сформуєть орфоепічні навички і зможуть виконувати тестові завдання з цієї теми [ДодатокА].

Учитель може надавати як готові наочні матеріали, так і пропонувати учням виготовити їх самим. Це можуть бути інтелект-карти, меми, фрейми, ілюстровані правила, презентації, схеми, таблиці.

Інтелект-карти – це зручна й ефективна техніка візуалізації навчального матеріалу за допомогою схем. Такий спосіб опрацювання та засвоєння навчального матеріалу має багато переваг. Карти знань, створені учнями або вчителем, показують взаємозв'язки між фактами, забезпечують глибше розуміння матеріалу.

Ментальна карта, або карта розуму, інтелект-карта – це зручний інструмент для структурування інформації у візуальній формі. Інтелект-карту можна створити з будь-якої теми. При повторенні теми «Іменник як частина мови» учні разом з учителем створюють ментальну карту «Іменник», до якої вписують усі поняття та терміни, що вивчаються у цій темі: істоти, неістоти, абстрактні та конкретні іменники, рід і число іменника, відмінки та відміни іменника, загальні і власні назви, синтаксична роль, незмінювані іменники, іменники, що вживаються тільки в однині або множині, фемінитиви. Такі інтелект-карти створюють з будь-яких тем: «Речення», «Частини мови», «Прикметник», «Займенник». Ментальні карти учні можуть створювати у довільній формі, оформлювати їх за власним

бажанням. Приклад інтелект-карти з теми «Іменник як частина мови» є в додатках [ДодатокЖ]

Також творчість і креативність учні можуть проявляти і при створенні мемів. Мем, або інтернет-мем, - це дотепна стисла інформація (фраза, звуковий ряд, зображення, відео) іронічного характеру, яка відтворює ставлення людини до якихось подій, правил, норм. Учні можуть самостійно створити меми з теми «Велика буква у власних назвах», «Рід незмінюваних іменників», «Повне та неповне речення» тощо. Використання мемів допоможе учням краще засвоїти теми з української мови, покращить запам'ятовування складних випадків написання слів, орфоепічних норм, тому що правило в мемах подається в гумористичній або іронічній формі.

Використання фреймів як засобів візуалізації на уроках мови привчає учнів класифікувати правила, терміни, поняття з метою кращого їх запам'ятовування.

Фрейм – це жорстка конструкція, каркас, що містить у якості елементів вікна для заповнення, які можуть неодноразово перезавантажуватись новою інформацією. Фрейми можна використовувати при вивченні розділу «Морфологія», або «Синтаксис». Фрейм заповнюється поступово, постійно використовується учнями і дозволяє швидко відтворити інформацію у пам'яті на іспиті ЗНО чи НМТ.

Скрайбінг (з англійської - робити ескіз, нарис, замальовку) – метод розповіді чи пояснення, що супроводжується графічною ілюстрацією змісту навчального матеріалу. Так при поясненні правила «Спрощення в групах приголосних» учитель може скористатися методом скрайбінгу та візуалізувати це правило на дошці (електронній дошці) за допомогою графічних зображень слів. Можна запропонувати таке завдання старшокласникам.

Якщо учням важко вивчити орфографічні правила, або правила фонетики, учителі застосовують також візуалізацію. Фонетичні шпаргалки – правила-вірші, правила-фрази, які у поєднанні із малюнками допоможуть учням краще запам'ятати фонетичний матеріал (глухі та дзвінки приголосні, сонорні, шиплячі, голосні та приголосні тощо). Наприклад: мнемонічна фраза «Де Ти З'їси Ци

ЛиНи» допоможе пригадати приголосні, після яких пишеться м'який знак. Після приголосних фрази «МаВПа БуФ» перед я, ю, є, ї пишеться апостроф. Фраза «КаФе «ПТаХ» указує, перед якими приголосними треба писати префікс с-, а перед іншими приголосними – префікс з-. Правило дев'ятки «Де Ти З'їСи Цю ЧаШу ЖиРу?» підкаже, що після цих приголосних пишемо И, а не І в словах іншомовного походження. Такі мнемонічні фрази, віршики-правила допоможуть не розгубитися на НМТ і пригадати правила написання слів [ДодатокЖ].

При відповіді на запитання тестів з теми «Фонетика» під час проходження ЗНО або НМТ учневі ці правила допоможуть пригадати глухі та дзвінки приголосні, шиплячі, сонорні приголосні, співвідношення між буквами та звуками, правила орфографії.

Як прийом візуалізації часто застосовують інфографіку. Інфографіка – це спосіб візуалізації інформації, при якому знання або правила передаються за допомогою графічного зображення (схеми, діаграми, таблиці). Допоможуть створювати інфографіку різноманітні комп'ютерні програми і застосунки, наприклад, Piktchart, який трансформує інформацію у візуальні історії. Цей застосунок має функцію автоматичного налаштування інфографіки. Також можна скористатися онлайн-сервісами Visual.Ly, Easel.Ly, Infogr.am, ThingLink. Старшокласники самостійно можуть використовувати метод інфографіки при створенні схем і таблиць з тем «Просте речення», «Складне речення», «Двокрапка і тире у складному реченні».

Візуалізація допомагає вирішити такі педагогічні завдання:

- активізація навчальної пізнавальної діяльності;
- інтенсифікація навчання;
- розвиток критичного мислення здобувачів освіти;
- образне представлення знань і навчальних дій;
- підвищення візуальної грамотності та візуальної культури старшокласників;
- підвищення рівня знань учнів;
- розпізнавання образів, усвідомлення отриманих знань.

Наочні методи допоможуть учням під час ЗНО/НМТ швидше пригадати вивчений матеріал шляхом встановлення асоціацій на основі зорової пам'яті. Метод візуалізації відіграє важливу роль у навчанні та у підготовці старшокласників до ЗНО чи НМТ.

Практичні методи навчання

Практичні форми, методи і прийоми навчання базуються на виконанні практичних завдань. Такі методи викладання містять:

- практичні роботи (для повторення, закріплення матеріалу, формування мовленнєвих компетентностей). Учні виконують різні усні та письмові завдання, створюють діалоги, виконують тести;
- вправи. Різноманітні предметні завдання, які можна використовувати на будь-якому етапі уроку;
- творчі роботи. Написання творів (оповідань, есе, поезій) із використанням різноманітних мовних засобів і стилів;
- тести.

Метод тестування

Сучасний урок вимагає від учителів застосування добре продуманих методів і прийомів навчання, ефективних засобів перевірки знань учнів. Якість засвоєння вивченого матеріалу треба перевіряти на кожному уроці, систематично отримувати зворотну інформацію щодо рівня засвоєння знань.

У сучасній освіті одним із методів формування ключових компетентностей учнів, контролю знань, а також продуктивної підготовки до складання ЗНО чи НМТ стали тестові технології. Використання тестів – раціональне та ефективне доповнення до методів перевірки компетентностей учнів на різних етапах навчання. Тестування дає можливість перевірити значний обсяг вивченого матеріалу, швидко діагностувати рівень оволодіння учнями навчальним матеріалом, здійснювати індивідуальний контроль знань.

Метод тестування застосовують у загальноосвітніх закладах майже на всіх предметах. Треба навчити учнів виконувати тестові завдання ще у початковій школі. Починати необхідно з елементарних тестів. Пояснити, які бувають

запитання в тестах, які варіанти відповідей, як виконувати завдання на відповідність або встановлення послідовності, завдання відкритого типу, завдання вставити слова або речення. Старшокласники повинні знати і чітко дотримуватись алгоритму виконання тестів: уважно прочитати завдання; проаналізувати кожний варіант відповідей; знайти правильну відповідь; перевірити ще раз.

Технічний бік виконання тестів повинен бути доведений до автоматизму, щоб в учня був час подумати над змістом питання і над відповіддю. Доцільно проводити пробні іспити-тестування, які занурюють учнів в атмосферу справжніх випробовувань.

Рекомендується застосовувати метод тестування в три етапи:

– теоретична та практична підготовка старшокласників до тестування; учитель самостійно розробляє тестові завдання відповідно до теми та мети навчання, застосовує багатоваріантність тестових завдань;

– організація тестування: учитель пояснює правила виконання тестових завдань, оформлення робіт, алгоритми виконання тестів, організовує виконання тренувальних завдань; освоєння нових видів тестових завдань слід починати з ознайомлення з інструкцією;

– аналіз і корекція результатів тестування: виявлення й виправлення типових помилок, яких припустились учні.

При підготовці до ЗНО учителям слід навчити учнів розподіляти час на виконання завдань: для тесту із вибором однієї відповіді треба відводити приблизно одну хвилину, а кількох відповідей або на встановлення відповідності – півтори хвилини. Важливо тренувати учнів швидко виконувати завдання, щоб наблизити їх до реальних умов. Учителям треба на уроках аналізувати результати тестування, виявляти типові помилки й показувати шляхи їхнього усунення.

Тестові технології допомагають швидко і якісно здійснити перевірку засвоєння матеріалу.

Досвід проведення ЗНО засвідчує, що, починаючи з 5 класу, протягом навчального року вчителям постійно треба готувати учнів до особливої форми контролю - тестування. Доцільно під час проведення поточного й контрольного

оцінювання використовувати різноманітні тестові завдання, практикувати тестування як контрольну форму перевірки знань школярів, а також як ефективний метод формування компетентностей.

Тести треба проводити систематично, продумувати способів використання цього методу протягом навчального року.

Тести доцільно використовувати на всіх етапах проведення уроку: при перевірці домашнього завдання, актуалізації знань, формуванні компетентностей. Важливою складовою проходження тестів є психологічне налаштування. Треба навчити учнів не боятися тестів, уміти їх виконувати швидко, аналізувати питання, відповіді, зосереджуватися на виконанні завдання. Доцільно ознайомити учнів із видами тестових завдань: з одним або декількома варіантами відповідей, на встановлення відповідностей, із вводом тексту тощо. Учні повинні вміти не тільки відповідати на тестові запитання, але й самостійно створювати тести з певної теми. Учителю для підвищення пізнавальної активності учнів при виконанні тестових завдань слід добирати цікаві речення для створення тестів, можна створювати тести-візуалізації.

В арсеналі учителя-словесника повинні бути тести з усіх тем, які є в програмі ЗНО/НМТ з української мови. Їх можна використовувати як для перевірки знань учнів, так і для відпрацювання навичок, для тренування. Елементи тестових завдань використовую на етапі актуалізації знань, при повторенні, під час закріплення вивченого, як домашнє завдання. Маю в доробку тестові завдання з усіх тем курсу української мови. Добірки тестів з теми «Фонетика», «Лексикологія. Фразеологія», «Морфологія», «Синтаксис і пунктуація», «Види речень», «Пряма і непряма мова. Діалог» допомагають встановити рівень знань учнів, дозволяють провести тренування з виконання тестових завдань. У додатках до роботи містяться тести з різних тем: «Співвідношення звуків і букв, дзвінкі-глухі, тверді-м'які приголосні», «Звуки і букви. Склад. Наголос», «Наголос», «Лексикологія. Фразеологія», «Іменник», «Синтаксис. Пунктуація»: «Речення», «Просте речення», «Складне речення», «Просте і складне речення», "Безсполучникове складне речення", «Види речень».

Приклад тесту з теми «Просте речення».

Тест «Просте речення» (для тесту використано речення з книги Дейла Карнегі «Як насолоджуватися життям і отримувати задоволення від роботи»)

1. Укажіть просте речення:

А) Спробуйте опанувати нові правила, описані в книзі.

Б) Отже, частіше заглядайте до цієї книги, щоб збагатитися знаннями.

В) Ведіть щоденник – у ньому слід зазначати свої досягнення у застосуванні принципів спілкування.

Г) Такі записи надихатимуть вас на великі звершення, особливо цікавими і корисними вони будуть для вас, коли ви випадково натрапите на них через багато років.

2. Укажіть просте речення, ускладнене вставним словом.

А) Вам слід звертатися до книги щодня і переглядати її частіше.

Б) Можливо, вам буде непросто весь час дотримуватися рекомендацій.

В) Вважайте цю книгу навчальним посібником із боротьби з неспокоєм.

Г) Книга повинна навіть стати вашим підручником.

3. Укажіть односкладне просте речення:

А) Плекайте в собі глибоке бажання оволодіти правильними принципами людських стосунків.

Б) Критика не має сенсу, оскільки ставить людину в позицію захисту і спонукає шукати собі виправдання.

В) Якщо й існує секрет успіху, він криється у здатності сприйняти думку іншої людини і бачити речі під її кутом зору так само добре, як і під своїм власним.

Г) У половині випадків, познайомившись із людиною, ми говоримо з нею декілька хвилин, а, прощаючись, не можемо згадати ім'я нового знайомого.

4. Укажіть односкладне просте речення:

А) Але уміння запам'ятовувати імена – прерогатива не лише королів та директорів.

Б) Ми маємо розуміти, що ім'я – це єдина річ, яка повністю та безумовно належить людині.

В) Саме ім'я виділяє чоловіка чи жінку з-поміж усіх інших.

Г) Запам'ятовуйте імена людей.

5. Укажіть двоскладне просте речення, у якому підмет і присудок виражено називним відмінком іменника:

А) Для людини звучання її імені – найсолодший і найважливіший звук в людській мові

Б) Наполеон записував ім'я людини на аркуші паперу, вдивлявся в нього, концентрувався, запам'ятовував.

В) Скромна манера, у якій я викладав свої думки, сприяла тому, що їх сприймали без заперечень. (Бенджамін Франклін)

Г) Нікому не подобається відчувати, що його примусили щось зробити або купити.

6. Укажіть питальне речення:

А) Ми з'ясували, в чому таємниця успіху ділових перемовин.

Б) Треба повністю зосереджуватися на сказаному співрозмовником.

В) Це здається очевидним, чи не так?

Г) Співрозмовник повинен відчувати, що ви зрозуміли, що саме він хоче сказати.

7. Укажіть спонукальне речення:

А) Критика та висміювання не приводять до результату.

Б) Примусили Лінкольна всі ці нападки змінити політику?

В) Прочитайте «Автобіографію Бенджаміна Франкліна» - класичний твір американської літератури й один з найцікавіших життєписів.

Г) Бен Франклін розповідає про те, як переміг свою звичку постійно сперечатися і перетворився на одного з найбільш толерантних і дипломатичних політиків.

8. Укажіть односкладне непоширене речення:

- А) Виявляйте повагу до думки інших.
- Б) Будьте дипломатичними.
- В) Не говоріть людям, що вони помиляються, не дратуйте їх.
- Г) Змусьте співрозмовника сказати вам «так».

9. Укажіть просте речення, ускладнене дієприкметниковим зворотом:

- А) Упроваджуйте принципи спілкування, описані в книзі, у життя.
- Б) Протягом багатьох років я проводив більшу частину вільного часу, прогулюючись чи катаючись верхи в парку.
- В) Марна трата енергії, духовні страждання, нервовий неспокій супроводжують людину, яка тривожиться про майбутнє.
- Г) Людина, яка відчуває неспокій, повинна поринути у роботу, а то розпач зашкодить її здоров'ю.

10. Укажіть просте речення, ускладнене дієприслівниковим зворотом:

- А) Чи говорив Сократ людям, що вони помиляються?
- Б) О, ні, тільки не Сократ.
- В) Озираючись на своє життя, я можу побачити, як кілька простих слів похвали змінили моє майбутнє.
- Г) Правила і принципи спілкування, описані в книзі Дейла Корнегі, допоможуть вам у житті.

11. Укажіть просте речення, ускладнене однорідними членами речення:

- А) Я неголосно розмовлятиму, гідно поводитимуся, часто хвалитиму інших.
- Б) Саме сьогодні я розпочну моральне самовдосконалення.
- В) Найкращий спосіб підготуватися до майбутніх подій – сконцентруватися на якнайсумліннішому виконанні сьогоднішніх справ.
- Г) День порятунку людини – сьогодні.

Відповіді: 1. А. 2. Б. 3. А. 4. Г. 5. А. 6. В. 7. В. 8. Б. 9. А. 10. В. 11. А

Цікавими будуть тести, у яких підібрано речення однієї тематики або з одного твору, який учні вивчали на уроках літератури (елемент інтегрованого

навчання). Наприклад, тест з теми «Види речень», у якому використано речення із повісті «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького [Додаток Г, тест 7].

Добірку моїх авторських тестів з різних тем для підготовки учнів до ЗНО/НМТ представлено у додатках [Додатки А - Г]. Учні повинні вміти не тільки відповідати на тестові питання, але й самостійно створювати тестові завдання з певної теми. Для відпрацювання навичок роботи з тестами, створення ситуації, максимально наближеної до іспитів, можна використовувати тести ЗНО/НМТ, розміщені на освітніх платформах «Освіта», «ЗНО онлайн», «Всеосвіта». Під час тестового оцінювання компетентностей з української мови перевіряється не тільки механічне засвоєння учнями граматики, орфоєпії, орфографії чи інших розділів науки про мову, а насамперед – критичне мислення.

Метод вправ. Продуктивна дидактична система вправ і завдань з української мови при підготовці до ЗНО чи НМТ

У сучасному освітньому середовищі особливу актуальність набуває проблема підвищення ефективності навчання української мови через вдосконалення дидактичної системи вправ і завдань. Спрямованість навчання на розвиток високого рівня мовної компетенції вимагає від учителя не лише знань, але й уміння створювати продуктивні завдання для учнів.

У психології та дидактиці під вправою розуміють багаторазове виконання дій або видів діяльності з метою засвоєння їх.

У методиці навчання мов термін "вправа" вказує на специфічну мовну або комунікативну діяльність, яка має на меті розвивати певні навички чи вміння учнів. Вправа є елементарною одиницею навчального процесу, і вона може мати різноманітні форми та цілі в залежності від методичних завдань та потреб учнів.

Кожна вправа має конкретну мету або ціль, якої слід досягти. Наприклад, ціллю може бути вивчення нового лексичного матеріалу, тренування у визначенні граматичних структур, розвиток навичок аудіювання чи вдосконалення усних комунікативних навичок.

Специфіка завдань: вправа містить конкретні завдання, які учні повинні виконати. Ці завдання можуть бути орієнтовані на читання, письмо, аудіювання, говоріння тощо.

Структура та послідовність: вправа може мати свою власну структуру та послідовність дій, які учні повинні виконати. Наприклад, вправа може починатися із введення нового матеріалу, переходити до тренування та завершуватися етапом взаємної перевірки або обговорення результатів.

Різноманітність форм: вправи можуть мати різні форми, такі як письмові та усні завдання, рольові ігри, групові або індивідуальні завдання.

Урахування рівня складності: вправи мають бути адаптовані до рівня знань учнів. Вони можуть бути використані для поглиблення вже вивченого матеріалу або для поетапного введення нового. При використанні методу вправ учитель здійснює особистісно орієнтоване навчання, диференційований підхід, організовує роботу з повторення і тренування при підготовці учнів до ЗНО чи НМТ.

Багато вправ у підручниках спрямовані на взаємодію між учнями або на розвиток комунікативних навичок (парні або групові вправи, діалоги, обговорення тем тощо).

Наприклад, вправа 144 із підручника української мови для 10 класу (автори: Заболотний О.В., Заболотний В.В.) запрошує учнів до активного спілкування. У завданні наголошено: поспілкуйтеся! У чому секрет успішного публічного виступу?

У підручнику Заболотного О. В. та Заболотного В.В. є низка вправ, які називаються «Попрацюйте в парах». У вправі 135 учням, працюючи в парі, пропонується обрати теми для виступу на батьківських зборах або перед однолітками. Вправа 207 («Попрацюйте в парі») містить завдання дібрати кожному по 7 слів на орфограму «Апостроф» для словникового диктанту. Продиктувати диктант однокласнику і перевірити написане.

Основні принципи продуктивної дидактичної системи вправ:

- адаптація до потреб учнів: врахування індивідуальних особливостей учнів при створенні вправ;
- інтерактивність. Застосування завдань, спрямованих на активну участь учнів у процесі навчання;
- комунікативний підхід. Використання завдань, спрямованих на формування навичок ефективного спілкування як ключового аспекту мовленнєвої компетенції.

Види вправ та завдань

1. Ігрові вправи. Використання різноманітних дидактичних ігор для вивчення лексики, граматики та розвитку комунікативних навичок. Наприклад, гра «Ланцюжок слів»: учитель говорить слово «осінь», учень говорить слово-асоціацію зі словом «осінь», наприклад – «жовтень», наступний учень говорить слово-асоціацію зі словом «Жовтень», і так учні ланцюжком озвучують слова-асоціації. Гра сприяє розвитку мовлення, критичного мислення.

2. Творчі завдання. Сприяють розвитку творчого мислення учнів через написання творів, створення текстів та виразне висловлювання власної думки.

3. Ситуативні вправи - такі завдання, ефективне виконання яких визначається особливостями уявної або умовної мовленнєвої ситуації. Формування навичок використання мови в реальних життєвих ситуаціях через рольові ігри та різні сценарії. Наприклад, вправа «Діалог»: учням пропонується уявити себе керівником фірми і дати доручення підлеглим. Треба скласти і розіграти діалог у групі. Або скласти діалог між покупцем і продавцем у салоні автомобілів. Придумати діалог-обговорення улюбленої книги, діалог-домовленість із приводу участі в конкурсі тощо. Можна запропонувати учням прослухати мелодію, яку створили на Різдво працівники супермаркету в Німеччині, і обговорити сюжет:

- Як змінився ваш емоційний стан після прослуховування музики?
- Що вас здивувало? (орієнтовна відповідь: люди різних професій створюють музику для того, щоб принести задоволення іншим).

- Як ці люди досягли такого результату (допомогла спільна мета працівників, які змогли домовитися між собою, тобто вони уміють правильно спланувати дії, домовлятися та вести діалог).

Вправа з риторики: уявіть себе конгресменом, якому треба виголосити промову і закликати людей до єднання заради миру. Які слова ви доберете для виступу?

Вправа «Перевтілення»: уявіть себе учителем, якому треба провести виховну бесіду з учнем щодо його поведінки. Яким може бути діалог?

Використання ситуативних вправ, безумовно, покращить навчальний процес, сприятиме розвитку творчих здібностей школярів, активізації діяльності, застосуванню набутих знань на практиці.

У методиці навчання української мови виокремлюють чотири етапи виконання вправ:

– завдання: вправа обов'язково має містити пояснення щодо виконання певної мовленнєвої діяльності. На цьому етапі учневі слід пояснити, що і як він має зробити (усно чи письмово; самостійно чи в парі, у групі; у зошиті чи на дошці);

– зразок виконання. Не є обов'язковим, може мати місце, якщо у зразку виконання є потреба. Найчастіше зразок виконання міститься у перших вправах на закріплення вивченого матеріалу, щоб учням було зрозуміліше, як виконувати завдання;

– виконання завдання;

– контроль. Це може бути контроль з боку вчителя, самоконтроль, взаємоконтроль учнів. Контроль може збігатись у часі з виконанням завдання або бути відтермінованим.

В.О. Онищук розробив класифікацію вправ відповідно до навчальної мети, ступеня й самостійності та творчості учнів: підготовчі, вступні, тренувальні, завершальні.

Основні типи вправ:

- граматичні вправи. Спрямовані на вивчення та закріплення граматичних норм;
- лексичні вправи. Розширення словникового запасу через словникові диктанти, використання синонімів та антонімів, паронімів, конструювання словосполучень, пояснення значення слів, складання зі словами речень та текстів;
- аудіювання та читання. Розвиток навичок слухання та читання через використання різноманітних текстів, спільне обговорення прочитаного та виразне читання літературних творів, аналіз змісту текстів різних стилів;
- вправи з розвитку мовлення. Складання творів, листів, оповідань, есе та інших текстів, розвиток зв'язного мовлення через роботу з різними жанрами та стилями мовлення;
- інтерактивні вправи: рольові ігри, групові обговорення та інші форми співпраці, що сприяють активній участі учнів у навчальному процесі.

Ці типи вправ спрямовані на розвиток умінь використовувати знання з мови в практичних ситуаціях; засвоєння побудови граматичних та лексичних конструкцій; розвиток критичного мислення; формування умінь виловлювати власні думки.

Система продуктивних дидактичних вправ є в підручниках для старшокласників різних авторів: О. Авраменка, Заболотного О. В., Ворона А.А., Ющука І. П.

Кожний розділ підручників з української мови для 10 -11 класів профільної школи і рівня стандарту («Орфоепія», «Орфографія», «Фонетика», «Синтаксис», «Пунктуація», «Стилістика», «Лексикологія», «Фразеологія», «Морфологія», «Розвиток мовлення») системою підібраних тренувальних вправ сприяє розвитку комунікативних навичок, навичок грамотного письма, розвитку культури мовлення.

У підручниках є різні рубрики, які спонукають здобувачів освіти відчувати себе дослідниками, рецензентами, опонентами науковців, творців групових та індивідуальних проєктів. Наприклад, у підручнику української мови С. О. Караман/ О. М. Горошкіної для 10 класу профільного рівня є наскрізні рубрики «Мовне портфоліо, «Буду я навчатись мови золотої», «Спілкування», «Практикум». Завдання цих рубрик змушують учнів дискутувати з актуальних проблем сьогодення, формулювати власні висловлення, аргументувати і доводити думки. Завдання для учнів 10 класу із цього підручника, які змушують міркувати, доводити свою думку, будувати власне висловлення:

- Побудуйте усне міркування «Мова – найдорожчий скарб народу», [77];
- Прочитайте. З'ясуйте, які норми літературної мови порушено (вправа 20);
- Знайдіть помилки в побудові словосполучень. Які норми літературної мови порушено?

Для проведення уроку вчителю треба враховувати вид теоретичного матеріалу, чергувати різні види вправ та їхню послідовність, враховувати складність виконання вправ, обов'язково надавати інструктаж та пояснювати виконання.

Приклади вправ для проведення уроку «Тренувальні вправи» (повторення теми «Види речень»)

1. Словниковий диктант (учні пояснюють вивчені орфограми, повторюють правопис прислівників)

Рано/вранці, коли/небудь, давно/предавно, день/у/день, в/зимку, во/сени, спросон(н)я, старан(н)о, не/сказ азан(н)о, по/українськи, по/українському, на/вприсядки, на/вшпиньки, на/впомацки, у/тричі, по/перше, по/третє, мимо/волі, будь/куди, де/не/де.

2. Списати, обираючи правильний варіант написання прислівників та розставляючи пропущені розділові знаки. Виконати синтаксичний розбір речення. Пояснити значення слова «агава» (при поясненні використовується метод

візуалізації: учитель показує зображення рослини агави). Перетворіть просте речення у складнопідрядне речення із підрядною частиною часу.

Одчиняючи вранці вікно я раз/у раз бачу ряд квітучих агав (М.Коцюбинський).

3. Бесіда-повторення «Види речень»:

Визначте різницю між простим і складним реченням.

Які види складних речень ви знаєте?

Чим відрізняються складносурядні та складнопідрядні речення?

Назвіть види складнопідрядних речень.

Як визначити вид складнопідрядного речення?

4. Мовна гра «Спіймай помилку». Учі вказують помилкове твердження (або плескають у долоні, або піднімають руку):

Підрядне речення з'єдується з головним сполучником сурядності.

Підрядні частини речення не залежать від головної частини в реченнях

У складносурядних реченнях частини рівноправні.

У складнопідрядному реченні на питання відповідає головна частина.

Є два види підрядних речень: означальні та з'ясувальні.

Складнопідрядне речення – це таке речення, у якому частини речення незалежні.

5. Вправа «Синтаксичний практикум».

Визначити види складнопідрядних речень.

По-справжньому літо, здається, починається тоді, коли настають Зелені свята.

Ставала річечка рікою, коли несла полям весну.

Прийде час, коли наука випередить фантазію.

Я піду туди, де зацвіли троянди.

Послухаємо, про що говорять клени.

Слово, яке йде від серця, завжди проникає в серце.

6. Тренінг «Як на НМТ»

Установи відповідність видом односкладного речення та прикладом:

Вид односкладного речення

Приклад

1. Означено-особове

А. Нас зустрічають хлібом-сіллю
(Леся Українка).

2. Неозначено-особове	Б. Світає... Вечоріє. У хаті пахне свіжим хлібом.
3. Узагальнено-особове	В. Люблю чернігівську дорогу зимою, влітку, восени (Л.Костенко).
4. Безособове	Г. Що посієш, те й пожнеш (прислів'я).
5. Називне	Д. Чудесна київська осінь.

7. Вправа-повторення. Прочитати текст і виконати завдання на повторення раніше вивченого матеріалу з тем «Синтаксис і пунктуація», «Лексикологія. Фразеологія», «Орфографія», «Морфологія».

1. Визначити граматичні основи речень (повторюємо види присудків, способи вираження підмета, можна застосувати таблиці).
2. Указати вид речень (прості чи складні, двоскладні чи односкладні).
3. Указати речення з однорідними членами, із дієприслівниковим зворотом.
4. Знайти у тексті фразеологізм і пояснити його значення, визначити синтаксичну роль фразеологізму (повторення теми «Фразеологія»).
5. Указати речення зі вставними конструкціями. Які розділові знаки вживаються у таких реченнях? Чи є вставні слова, словосполучення членами речення?
6. Укажіть речення зі звертанням. Що таке звертання? Які розділові знаки при звертанні?
7. Визначити частини мови у першому реченні (повторення теми «Морфологія»).
8. Користуючись тлумачним словником, пояснити лексичне значення слів «пергамент», «літописець», «чернець», «келія» (повторення теми «Лексикологія»).

У далекі-далекі часи поширення інформації між державами, звичайно, було на дуже низькому рівні. Повільно скрипіли гусячі пера, ретельно виводячи накази повелителів держав. Схилялися над пергаментом літописці-самітники в чернечих келіях і записували всі події, що відбувалися в їхній землі. Скакали гінці в далекі краї, щоб оповістити тамтешній люд про похід на ворога чи про нові закони в державі. Новини тоді, як ви розумієте, з великим запізненням доходили до людей,

а багатьох і взагалі оминали. Кожна велика держава жила мовби на окремій планеті, на яку лише вряди-годи з'являлися посланці з інших світів, привозячи із собою дивні новини.

І з'являлися заморські купці з крамом, і розказували про свої краї та звичаї і, безумовно, про ті землі, через які пролягав їхній шлях.

Отака, друзі, тоді була служба інформації. Мов старі німецькі черепахи, повзли землею новини. Вони, як кажуть у такому випадку, обростали довгими бородами (За М. Слабошпицьким).

Приклади вправ для повторення знань, формування умінь та навичок із теми «Синтаксис і пунктуація».

Вправа-тренування «Синтаксичний розбір речення»: Прослухати уривок із пісні. Виконати повний синтаксичний розбір речень. Для актуалізації знань можна використати таблиці «Головні та другорядні члени речення», «Частини мови», «Види речень».

Знов зозулі голос чути в лісі(1),

Ластівки гніздечко звили в стрісі(2).

(Розповідне, неокличне, складне, безсполучникове; 1- просте, односкладне, безособове, поширене, повне, неускладнене; 2- просте, двоскладне, поширене, повне, неускладнене)

А вівчар жене отару плаєм,

Тьохнув пісню соловей за гаєм.

Додаткове завдання: пояснити лексичне значення слів «плай», «стріха»

Плай — форма рельєфу, плескати гребені гір, відгалужень головних хребтів з пасовищами і скотопротинними стежками в Карпатах, зокрема на Закарпатті. Іноді плаєм називають невисокі гірські вершини на бокових хребтах. Також стежка в горах.

Стріха — солом'яна або очеретяна покрівля. *Стріхою* також називають нижній край такої покрівлі, що нависає над стіною.

Вправа на повторення теми «Словосполучення». Спочатку актуалізувати знання з теми, використовуючи таблицю «Види словосполучень». Бліцопитування:

- Що таке словосполучення?
- Які види словосполучень ви пам'ятаєте (іменні, дієслівні, прислівникові)?
- Які поєднання слів не є словосполученнями?

Вправа-повторення. Записати тільки словосполучення, визначити головне та залежне слово:

Тепла осінь, щедра осінь, кленовий листочок, осінній день, швидко наближається, щедро прикрасила, дерева і трави, осінь прийшла, казкова природа, різнокольорові візерунки, прийшла до лісу, панує в місті.

Вправа-тренажер «Як на НМТ». Тестове завдання. Укажи словосполучення:

- А. будуть читати
- Б. довільна програма
- В. дерева і трави
- Г. погодився прийти

Вправа «Тренуймося!».

1. Визначити складнопідрядне речення із підрядним з'ясувальним (завдання з однією правильною відповіддю):

- А) Перед очима замиготіли великі зорі, що займалися в небі (В. Кучер).
- Б) Вони побачили врешті село, що привітало їх серед темряви осяяними вікнами (М. Коцюбинський).
- В) Він розуміє, що ця байдужість страшніша за стогони й сльози (М. Стельмах).
- Г) Моя душа не забуде того дарунку, що весна дала (Леся Українка).

2. Визначити серед наведених речень складні з підрядними з'ясувальними (завдання з кількома варіантами відповідей):

- А) Кожен з нас любить своє місто, яке справді є неповторним.
- Б) Люблю, якщо в вікно розкрите шумлять безжурно дерева (В. Сосюра).
- В) То не любов, яка не вмє бажати іншому добра (Р. Третьяков).
- Г) Мені спочатку навіть здалося, що кружляю на одному місці (Є. Гуцало).
- Д) І без слів я все зрозумію, що сказати маєш мені (В. Симоненко).

Вправа «Визнач види речень». Прочитати текст. Пригадати основні ознаки тексту. Визначити тему і головну думку. Списати текст, вставляючи пропущені букви та розділові знаки. У дужках зазначити вид речень.

У суспіл.стві прийнято дотримуватися певних морал.них норм що р.гулюють відносини між люд.ми. Ці норми р.гулюють взаємодію між люд.ми. К.руючись цими нормами людина має відчувати відп.відал.ність за наслідки своїх дій і перед іншими і перед собою. Тільки людині властиві почут.я сорому честі гідності докори сумління, які підносять. її над усіма живими істотами. Коли людина позбавлена морал.них ці.ностей і перек.нань, то її пов.дінку називають амонал.ною. Ми вже знаємо що кожна людина це особистість зі своїм характером звичками інтересами. Добре, легко та безпечно жити якщо поруч чесні порядні люди. Хіба живучи серед людей можна робити що заманеться? Як багато треба мати хорошого в своїй душі щоб жити праведно в людс.кому суспіл.стві!

Негідно мовчати, коли твоє слово це чес.ність, благородство і мужність а мовчання легкодухість і підлість. Стався до інших так як хочеш щоб вони ставилися до тебе.

Простим, але дієвим способом підготовки до НМТ є написання словникових диктантів. Цим видом роботи найчастіше починаю свої уроки. Під час написання словникового диктанту активізується увага учнів, актуалізуються знання, повторюються складні випадки написання та наголошування слів. Пропоную учням тлумачити значення слів, придумувати з ними словосполучення і речення, визначати частини мови. Акцентую увагу на правописі, кожного разу обираючи нову тему для словникового диктанту або міксуючи слова з різних тем орфографії. Часто учням пропонується домашнє завдання: скласти словниковий диктант з певної теми. Потім учні пропонують диктант для написання однокласникам. Перед написанням диктанту проводиться бесіда-повторення певного правила. Наприклад, словниковий диктант з теми «Спрощення у групах приголосних (варіант 1):

Тижневий, туристський, гігантський, чесний, якісний, агентство, агентський, заводський, шістнадцять, шістдесят, шістсот, кістлявий, пестливий, аванпостний, форпостний, компостний, обласний, баластний, хворостняк, хвастливий.

«Спрощення у групах приголосних (варіант 2): Сонце, серце, совісний, улесливий, учасник, зап'ястний, швидкісний, вартісний, доблесний, беззахисний, кількісний, бризнути, навмисне, ненависний, корисний.

Завдання до диктанту: поставити наголос у словах; пояснити значення слів «улесливий», «вартісний»; визначити, якою частиною мови є кожне слово; повторити неозначену форму дієслова на прикладі слова «бризнути» (що зробити?, доконаний вид, -ти – суфікс).; скласти речення з будь-якими словами із диктанту.

Словниковий диктант з теми «Правопис префіксів з-, с-, роз-, без-»

Сфотографувати, схопити, змайструвати, знецінити, зшити, зважити, звернутися, схитрувати, схибити, схвильовано, стомлено, створити, сказати, розказати, розфарбувати, безтурботний, безхитрісний, беззахисний, розмежувати, змочити.

При повторенні цієї теми можна використати малюнок-візуалізацію «Правопис префіксів» (Додаток).

Словниковий диктант з теми «Правопис складних слів»:

Жовтогарячий, жовто-синій, кисло-солодкий, військово-морський, фізико-математичний, західноєвропейський, загальноосвітній, водолій, десятиліття, давньоукраїнський, світлолюбний, екстраординарний, максіпрограма, мінімаркет, вебсторінка, праворуч, мимохіть, історико-культурний.

Перед написанням диктанту для актуалізації знань учнів опрацьовується таблиця «Правопис складних слів».

Словниковий диктант «Повторюємо основні орфограми»:

Мережка, проміжки, льотчик, серйозний, мільйон, відповідність, розмежування, осінній, ніччю, совістю, диригент, дистанція, південно-східний, мальовничий, суспільно корисний, життєдайний, працьовитий.

Письмовою роботою, у процесі якої учні обирають із продиктованого тексту тільки окремі слова або словосполучення згідно з поставленим завданням, є

вибірковий диктант. Цей вид роботи, який розвиває критичне мислення, уміння аналізувати, доцільно також використовувати при підготовці учнів до НМТ. Вибіркові диктанти перевіряються одразу після виконання і дають змогу учневі побачити свої помилки та виправити недоліки, намітити теми для самостійного опрацювання. Вибірковий диктант можна проводити після вивчення майже кожної теми.

Вибірковий диктант «Іменники третьої відміни». Учням пропонується виписати тільки іменники третьої відміни. Повторюється правопис іменників третьої відміни в орудному відмінку.

Совість, ніч, школа, книга, добрість, доброта, освіченість, вишиванка, поле, ясність, емаль, легкість, ідейність, повість, річ, скалка, осінь, літо, відповідь, мати, дзеркало, вість, визначення, область, частина, знання.

Вибірковий диктант «Незмінювані іменники». Виписати тільки незмінювані іменники.

Аташе, кенгуру, пап'є-маше, яблуко, дзига, колібрі, кольрабі, івасі, маестро, диригент, конференція, конферансьє, конфесія, конфеті, монпансьє,

Часто вчителі у своїй практиці використовують розподільні диктанти, при виконанні яких учням треба розподілити у відповідні колонки, стовпчики спеціально дібрані слова з теми. Цей вид роботи змушує учнів бути уважними, логічно мислити, аналізувати, спів ставляти, робити висновки.

Приклад розподільного диктанту з теми «Частини мови. Дієслово». Завдання: розподіліть слова у три стовпчики: дієслово, дієприкметник, дієприслівник.

Вибирати, згасаюче, в'янучий, зігріти, відповідає, мальовничий, спромігся, доповідає, виконуючи, спостерігаючи, домалювавши, збираючись, намагаючись, відповідь, замальовка, докладний, написана.

Розподільний диктант з теми «Рід іменників». Записати у три стовпчики іменники жіночого, чоловічого та середнього роду.

Дріб, насип, кір, степінь, ступінь, біль, собака, тюль, гуаш, бюлетень, путь, шампунь, полин, степ, нежить, пил, нехворощ, рояль, вуаль, рукопис.

Словникові, вибіркові, розподільні диктанти активізують увагу учнів, учать придивлятися до кожної букви в слові, аналізувати, пригадувати правила і застосовувати їх на практиці, дозволяють закріпити орфографічні правила, виявити прогалини в знаннях. Такі тренування надають змогу ретельніше підготуватися до іспиту.

При підготовці учнів до ЗНО чи НМТ метод вправ безпосередньо дає свій результат за умови постійного та систематичного застосування. Вправи повинні виконуватися учнями, як тренування у спортсменів, щоб сформувати міцні навички, довести виконання завдань до автоматизму.

2. 2. Інтерактивні методи підготовки до ЗНО/НМТ з української мови

Одними з найбільш ефективних методів підготовки старшокласників до зовнішнього незалежного оцінювання чи національного мультипредметного тестування є інтерактивні методи, оскільки вони сприяють активізації мисленнєвих і комунікативних здібностей учнів. Ці методи навчання спрямовані на словесну та практичну взаємодію між педагогом та учнями, а також на співпрацю учнів один з одним. Основою такого підходу є принцип зворотнього зв'язку, який передбачає, що учень отримує коментарі, зауваження чи пропозиції від учителя або однокласників щодо своєї роботи на уроці. Завдяки порадам викладача учень може виправити помилки, закріпити правильні дії в пам'яті та вдосконалити їх на практиці. Інтерактивні методи навчання доцільно застосовувати на етапі закріплення знань, після того, як учні ознайомляться з теоретичним матеріалом, отримують відповіді на свої запитання та виконують самостійну роботу.

Ключовими елементами інтерактивного навчання є:

- опитування учнів: цей прийом проводять у формі полілогу або групової бесіди. Учитель ставить запитання, за якими встановлює рівень розуміння й засвоєння матеріалу, а учні дають розгорнуті, аргументовані відповіді;

- аналіз життєвих історій і ситуацій (сторітелінг): учитель розповідає вигадану чи реальну історію, яка є прикладом поняття чи правила. Учні оцінюють

поведінку і дії персонажів, висловлюють свої думки, розповідають історії та приклади зі свого життя;

- дебати та дискусії - це чітко структуровані процеси, спрямовані на всебічний аналіз проблемного питання. Учасники дебатів поділяються на дві команди, які підтримують двох головних спікерів, хоча кожен слухач теж має право аргументувати свою позицію з теми, наводячи реальні приклади та докази. Перемога присуджується тому, хто зміг переконати більшість аудиторії або чия аргументація була більш вагомою. Дебати вчать формулювати, висловлювати і відстоювати свої думки, аргументувати і шукати істину, вести діалог. Дебати зможуть підготувати учнів до написання власного висловлення з певної теми;

- мозковий штурм - це метод опитування, що передбачає швидкі, спонтанні відповіді без тривалих роздумів. Учасники вільно висловлюють свої ідеї щодо вирішення навчальної проблеми. Такий прийом розвиває критичне мислення, креативність, уміння швидко реагувати на виклики, знаходити нестандартне рішення завдання;

- ігрове перевтілення: старшокласники розігрують навчальні сцени та ситуації. На уроках мови учні можуть розігравати діалоги з різних тем: «У магазині», «На вокзалі», «Моя улюблена книга», «Правила читання», «Діалектизми, які ми знаємо», «Що означають фразеологізми» тощо, при цьому відпрацьовують правила вживання іменників у кличному відмінку, іменників жіночого роду третьої відміни в орудному відмінку, іменників-власних і загальних назв, істот-неістот, абстрактних і конкретних іменників тощо. Наприклад, учні створюють діалог з теми «Діалектизми, які ми знаємо»:

- Добрий день, Андрію!

- Добрий день, Антоне!

- На тобі красива пайта. У якій крамниці придбав?

- Про що йде мова, що таке «пайта»? Ти говориш про світшот?

- Так, у нашому регіоні світшот називають пайтою. А тремпель – вішак, лайба – велосипед. Знав такі слова? Це діалектизми.

- Ні, раніше не чув. Як цікаво! Я знаю такі слова-діалектизми: шкарабайка – коробка, калапуцькати – розміщувати щось, біціглі, ровер - велосипед.

- Виявляється, одну й ту ж саму річ можна називати по-різному. У кожному регіоні свої назви.

- Так. І це збагачує нашу мову.

- До побачення! Було приємно спілкуватися.

- До побачення. Радий був дізнатися нові слова.

Складання й розігрування діалогів формує комунікативні вміння, актуалізує знання учнів з різних тем, розвиває критичне мислення, збагачує словниковий запас;

- робота в групах допомагає учням формувати необхідні предметні навички, уміння співпрацювати в команді. Такий спосіб допомагає відпрацьовувати комунікативні компетентності та інші практичні навички. Наприклад, пропонується завдання для роботи в групі (4 учні) створити плакат-асоціацію «Українська мова». Посередині плакату надпис «Українська мова», а далі учні зображують те, що пов'язане з українською мовою: книги, хатки, людей, солов'я, букви, слова, вірші - усе, що, на їхню думку, асоціюється із поняттям «українська мова». При виконанні цього завдання учні активно обговорюють план створення плакату, установлюють правила виконання роботи, визначають послідовність дій, відповідального за презентацію плакату, після виконання презентують роботу в класі. Роботу в групах можна організувати і при створенні інтелект-карт із будь-якої теми, наприклад, з теми «Дієслово». Створюючи ментальну карту, учні повторюють знання про частину мови, форми дієслова, перевіряють, як вони засвоїли матеріал. Активності при роботі в команді повинні розподілятися рівномірно, щоб працювали усі учні.

Інтерактивні методи навчання передбачають активну участь учнів у виконання практичних завдань і вправ. Основним принципом цього методу є вислів: «Навчаючи інших, навчаюся сам». Виконуючи практичні вправи, учні засвоюють 75% знань, а навчаючи інших – 90%. Ці методи є одними з найефективніших, проте їхнє використання на початкових етапах вивчення теми

буде менш результативним. Інтерактивні методи навчання потребують високого рівня організованості та самостійності з боку учнів, що, безумовно, допоможе при складанні стане у пригоді під час підготовки до іспитів.

2. 3. Інноваційні форми організації роботи з учнями при підготовці до ЗНО/НМТ

При підготовці учнів до ЗНО/НМТ поряд із традиційними доцільно використовувати інноваційні методи навчання. Інноваційні методи навчання - це сучасні підходи, які містять як цілком нові, так і адаптовані традиційні методи викладання, а також авторські методики. Ці методи навчання поєднують інтерактивні технології із використанням комп'ютерних засобів.

До інноваційних методів належать:

- проєктно-дослідницький метод: орієнтований на розвиток аналітичних пошукових здібностей здобувачів освіти, формування навичок роботи в команді. Учні (групи учнів) пропонують вирішити комплексне завдання чи проблемне питання у визначений термін. Метод проєктів дозволить учням створити, наприклад, лепбук з будь-якої теми. При створенні лепбука учневі треба самостійно дібрати, опрацювати, узагальнити й систематизувати матеріал з теми, вибрати основне й оформити його на сторінках саморобної книжечки (лепбука). При виконанні цього завдання буде задіяно й образну, й емоційну, і тактильну пам'ять, критичне і творче мислення. Лепбуки можна створювати з будь-якої теми. Наприклад, з теми «Іменник», «Просте речення», «Складне речення», «Пряма мова». Потім, при проходженні тестів ЗНО чи НМТ, учневі буде легше асоціативно пригадати правила з цих тем;

- нові види роботи з інформацією: створення відеооглядів, ментальних карт, сторітелінг, метод портфоліо;

- інтегровані методи навчання;

- нестандартні уроки: урок-аукціон, урок-лабіринт, урок-подорож, ділова зустріч, навчальна конференція, урок-інсценування, урок-виставка, експеримент тощо. Незвичний формат проведення заходу сприяє активізації та уважності учнів, формує навички застосовувати знання на практиці;

- уроки із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій (це робота з комп'ютерними програмами, платформами, додатками, інтерактивними картами, іграми, тестами, віртуальними словниками тощо.)

Методи дистанційного навчання

Методи дистанційного навчання допомагають організувати процес навчання на відстані із застосуванням сучасних інформаційних технологій. Важливо, щоб викладач досконало володів різноманітними онлайн-інструментами: освітніми програмами, платформами, дошками інтерактивними, конструкторами тестів тощо. Для підтримки зв'язку викладача з учнями в дистанційному форматі використовуються популярні сучасні платформи, такі як Moodle, Zoom, Гуглміт та інші. Дистанційні методи навчання відрізняються від традиційних онлайн-форматом:

- відеоконференції у форматі лекцій або семінарів;
- відеозапис уроків, лекцій та практичних занять;
- групові й індивідуальні консультації;
- онлайн-тестування;
- тренажери з віддаленим доступом;
- онлайн-вікторини, бліцопитування, квізи;
- онлайн-дискусії, диспути;
- робота учнів і викладача з комп'ютерними програмами, додатками.

Дистанційні методи навчання дають змогу віддалено здійснювати підготовку учнів до іспитів. Дистанційний формат навчання дозволяє застосовувати особистісно орієнтований підхід, індивідуальні й групові форми роботи з учнями. При дистанційному форматі учителі активно застосовують методи візуалізації навчального матеріалу, тестові онлайн-технології для перевірки та коригування знань учнів, проектні методи. Наприклад, при вивченні теми «Лексикографія» учням пропонується розробити проєкт «Музей одного слова», у якому дослідити етимологію обраного слова, виписати із тлумачного словника його значення, дізнатися правила написання та вимови цього слова, придумати або виписати з літератури речення, тексти з цим словом, дібрати

ілюстрації. Або учні при підготовці до НМТ можуть взяти участь у проєктах «Знайомі незнайомці» (про лексичне значення запозичених слів), «Значення фразеологізмів», «Звідки прийшло слово?», «Слова власне українські та запозичені», «Незмінювані іменники» тощо.

Учні при дистанційному навчанні працюють у своєму темпі, формують навички самодисципліни та самоорганізації, мають змогу завжди отримати зворотній зв'язок із викладачем з приводу різних питань програмового матеріалу.

Проблемний метод навчання

У навчальному процесі, який є систематичною взаємодією вчителя й учнів, постійно виникають проблемні ситуації. Проблемні ситуації – це процес вирішення питання, що виникає в результаті стикання учнів із навчальним матеріалом, який потребує пізнавальної активності для розкриття суті явища, яке вивчається. В освітньому процесі завжди є матеріал, що вивчається, над яким треба подумати. Сам по собі матеріал не викликає в учня пізнавальної активності, тому створюється проблемна ситуація, у якій учень змушений буде подумати і дійти висновків. Викладач повинен створити інформаційно-пізнавальну задачу, без якої вирішення проблемної ситуації неможливе.

У проблемно-розвивальному навчанні створення проблемної ситуації – відповідальний етап. Проблемний метод – це система принципів взаємодії учня і вчителя, створення проблемної ситуації та вибір способів вирішення освітніх проблем. Пошукова діяльність учнів становить суть проблемного методу навчання, що починається зі створення проблемної ситуації, постановки питань, розв'язання проблемних завдань, продовжується у проблемному викладі знань учителем, у самостійній діяльності учнів.

Методи проблемного навчання:

- евристичний;
- діалогічний;
- показовий;
- програмований.
- дослідницький;

Показовий метод проблемного навчання – система співпраці учасників освітнього процесу на основі створення пізнавальної ділеми між раніше засвоєним та новими фактами, правилами з метою засвоєння учнем суті нових понять. Учитель викладає навчальний матеріал, створює проблему, показує способи вирішення проблеми вченими, мовознавцями. Учні залучаються до репродуктивної навчальної діяльності, осмислюють, спостерігають, беруть активну участь в обговоренні гіпотези. При цьому учні частіше діють за інструкцією.

Діалогічний метод. Навчальний матеріал викладається у формі бесіди. Указуючи на суперечності між мовними фактами, учитель створює проблемні ситуації, спонукає учнів ставити проблемні питання, доводити гіпотези. Цей метод сприяє формуванню в учнів комунікативних навичок, самостійної пізнавальної активності.

Евристичний метод. Учитель та учні діють на основі створення пізнавальної суперечності між теоретичною можливістю вирішення проблеми та неможливістю застосування цього на практиці. Учитель викладає матеріал методом евристичної бесіди, що спонукає старшокласників до самостійної діяльності.

Особистісно орієнтоване навчання

В основі створення системи особистісно орієнтованого навчання лежать ідеї гуманізації освіти. Визначення індивідуальності, самоцінності кожної людини вимагає забезпечення розвитку й саморозвитку особистості учня.

При особистісно орієнтованому навчанні здійснюється гуманне співробітництво всіх учасників навчального процесу, урахування в змісті роботи особистих потреб і можливостей людини. Умовою і результатом особистісно орієнтованого підходу є формування бажання самостійно вчитися, шукати нові знання в джерелах інформації, застосовувати набуті знання, прагнути творчості й саморозвитку.

Особистісно орієнтоване навчання передбачає рівноправні позиції викладача та учня, при яких учитель актуалізує, стимулює діяльність учня,

створює умови для самореалізації учня. Досвід учня формується як результат усвідомлення змісту навчання. Учень самостійно й активно творчо працює над засвоєнням нового матеріалу, займається саморозвитком.

Особистісно орієнтоване навчання створює умови для використання індивідуальних програм навчання, пізнавальної активності та творчої діяльності учня, спрямованості роботи вчителя на навчальні можливості кожного учня, а учня робить активним співрозмовником, суб'єктом навчальної діяльності. При підготовці учня до ЗНО чи НМТ учитель, застосовуючи особистісно орієнтований підхід, розробляє план підготовки учня до іспитів, корегує цей план відповідно до темпу роботи учня, його освітніх можливостей, індивідуальних потреб.

Нетрадиційні уроки як форма підготовки до ЗНО чи НМТ

Створити умови для розвитку творчості, активізувати пізнавальну самостійну діяльність учнів покликані нестандартні уроки. Нестандартний урок - це імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну структуру. Такі уроки дають змогу вчителям відійти від авторитарної педагогіки та застосовувати на уроках сучасні освітні технології. Основна мета нестандартних уроків - активізувати пізнавальну діяльність школярів, сформувати уміння застосовувати набуті знання на практиці, сприяти вихованню самостійності і відповідальності.

Педагоги і методисти розробили багато нестандартних уроків, які можна проводити під час підготовки старшокласників до ЗНО чи НМТ.

Види нестандартних уроків, які можна проводити у старших класах при підготовці до ЗНО або НМТ:

- урок-гра;	- урок-пресконференція;
- урок-конкурс;	- урок відкритих думок;
- урок-естафета;	- урок-диспут;
- урок-змагання;	- дебати;
- урок-вікторина;	- урок-вистава;
- урок-квест;	- аукціон знань;
- урок-ділова гра, або круглий стіл;	- урок-брифінг;
	- урок-інтерв'ю;

- урок-лекція; конференція;
- урок-казка;
- урок-мандрівка;
- інтегрований урок

Дебати — різновид дискусії - сучасна форма проведення уроків,. Дебати допомагають учасникам показати свої знання, поділитися ідеями та досвідом. Меті дебатів: навчити старшокласників спокійно висловлювати думки, переконливо добирати аргументи, добирати «за» і «проти» обговорюваної теми, переконувати опонентів. На уроках української мови можна провести дебати з тем «Фразеологізми. Чи потрібні вони у мові?», «Запозичення: за і проти?», «Які частини мови важливіші?».

Урок-дослідження — форма навчання, у якій превалує дослідницький метод опрацювання матеріалу. Основні можливості уроку-дослідження:

- самостійне здобуття учнями знань;
- спрямування учнів на активний пошук, який змушує їх бути дослідниками, співавторами освітнього процесу;
- розвиток мислення, вміння аналізувати й систематизувати, зіставляти, порівнювати, висувати твердження, аргументувати та узагальнювати;
- на основі набутих знань і життєвого досвіду осмислення нових знань, у результаті чого засвоєний матеріал стає власним переконанням учнів;
- задовольняє потребу в дослідках, творчості, самовираженні старшокласників

Урок-дослідження при підготовці до ЗНО/НМТ можна проводити з теми «Діалектизми». Учні отримують завдання дослідити походження певних діалектизмів (наприклад, слова «блавати» - волошки, або «біціглі» - велосипед), дізнатися, у яких регіонах України вживаються ці діалектизми, чи є діалектизми-відповідники в інших місцевостях країни. Учні мають змогу візуалізувати свої дослідження, створивши презентацію або схеми, таблиці, вебсторінку.

При проведенні нестандартних уроків застосовуються різноманітні методи і прийоми навчання: дослідницькі й пошукові, програмовані й методи візуалізації, словесні й практичні. Нетрадиційні уроки допомагають учням краще засвоїти матеріал, розвивають спостережливість, зосередженість, активізують пізнавальну

діяльність, сприяють формуванню мовленнєвих компетентностей, самостійності та самоаналізу.

Розмовний клуб як форма навчання та підготовки учнів до ЗНО/НМТ

У контексті розвитку соціально-емоційного інтелекту здобувачів освіти практика проведення розмовних клубів є дуже актуальною. Розмовні клуби – сприятливе середовище для розвитку навичок спілкування, активного слухання, формування умінь почути докази співрозмовника з теми і дібрати влучне обґрунтування для пояснення своєї думки. Практика проведення розмовних клубів може бути важливим інструментом зацікавлення учнів, підвищення їх пізнавальної активності при вивченні різних тем з української мови, а також при підготовці до ЗНО/НМТ. Методи, які використовуються при проведенні розмовних клубів, - це розмова, дебати, дискусія. Розмова - словесний обмін думками, відомостями між співбесідниками. Дискусія – публічне обговорення спірного питання, з метою знайти правильне рішення. Дебати – публічне обговорення якоїсь теми, питання, обмін думками з метою переконати у своїй правоті опонента. Розмовні клуби можна організовувати як окремий урок з учнями чи у спосіб позаурочної діяльності.

Розмовний клуб запроваджують, щоб учасники формували такі наскрізні уміння: читати з розумінням, висловлювати власну думку, критично конструктивно та системно мислити, діяти творчо, проявляти ініціативність, керувати емоціями, розв'язувати проблеми, швидко приймати рішення.

На заняттях розмовного клубу учасники розвивають м'які навички XXI століття: активне навчання, стратегії навчання, комплексне розв'язання проблем, критичне мислення і аналіз, креативність, оригінальність та ініціативність, лідерство і соціальна впливовість, використання, моніторинг технологій навчання, стресостійкість і гнучкість, формування і відстоювання ідей.

Розмовний клуб можна проводити 1-2 рази на тиждень або місяць у приміщенні школи, бібліотеки, хату або онлайн, залучаючи до участі всіх охочих. Тематика занять може бути різноманітна: від правил орфоєпії до стилів мовлення, від обговорення творів літератури до наукових досліджень. Головне, що

набувають учасники клубу – це досвід невимушеного спілкування, уміння аналізувати, розвиток критичного і креативного мислення, навички формулювання і висловлювання власних думок. Учасники обмінюються досвідом і знаннями, поповнюють словниковий запас, готуються до ЗНО.

Організовує процес роботи розмовного клубу, скеровує учасників до конструктивного діалогу та досягнення результату фасилітатор. Модератор забезпечує підтримку групи та організовує її роботу. Кожний учасник клубу може спробувати себе у ролі фасилітатора або модератора.

Розмовний клуб можна проводити як урок-розмовний клуб, позакласний захід, частину уроку, як зручний інструмент співпраці з учнями щодо активізації зацікавленості на етапі рефлексії після ознайомлення з певною темою або на етапі обговорення (актуалізації) перед вивченням основної теми.

Саме на заняттях розмовного клубу слухачі можуть отримати додаткову інформацію з теми «Діалектизми», «Професіоналізми», «Фемінітиви», «Роль і значення фразеологізмів у мовленні», «Тлумачення слів іншомовного походження», яку потім зможуть використати під час складання НМТ. Наприклад, у тестах НМТ є питання: «Якому українському слову відповідає слово «диференціація»?» або «Установіть відповідність між фразеологізмом та його значенням», «Продовжіть речення відповідним фразеологізмом», «Що означає діалектне слово «калапуцькати»?». Учасники клубу можуть самі пропонувати ті теми, які будуть актуальними. На заняттях розмовного клубу старшокласники матимуть змогу послухати та подивитися відеоматеріали з теми «Наголос» (наприклад, відео «Наголос. Генг», у якому старшокласник піснею у стилі реп об'єднав усі програмові слова з правильним наголосом), обговорити це, створити власні відео- або аудіороботи з будь-якої теми ЗНО/НМТ з метою кращого засвоєння навчального матеріалу. Такі невимушені заняття підвищують пізнавальну активність та рівень знань учнів, учать мистецтву спілкування, залучають до співпраці їхніх батьків, братів та сестер, що покращує загальний фон підготовки до ЗНО/НМТ.

Школа для батьків

Заняття школи для батьків можна організувати і проводити у закладі освіти для підвищення зацікавленості батьків успіхами своєї дитини у навчанні, для кращого розуміння потреб і прагнень дитини, усвідомлення відповідальності батьків за результат підготовки учнів до іспитів.

Високі результати у навчанні значною мірою залежать від сімейних обставин, у яких живе учень. Комфортні умови для виконання домашніх завдань, забезпечення необхідними технічними пристроями, навчальними посібниками, учбовим приладдям, доброзичлива психологічна атмосфера – усе це сприяє кращому засвоєнню знань і отриманню гарних результатів іспитів. Задача батьків – створити таку комфортну атмосферу вдома для старшокласника, щоб йому було затишно і спокійно, щоб він міг усі свої сили спрямувати на підготовку до іспитів.

На заняттях школи учителю слід ознайомити батьків зі змістом і вимогами програми з української мови, пояснити процедуру проведення ЗНО чи НМТ, провести для батьків пробний тест, щоб вони відчули себе у ролі учнів. Також необхідно запросити на заняття психолога для проведення лекції про вікові особливості дорослішання дитини, про виклики, з якими дитина може стикатися на іспитах. Психолог або вчитель можуть надати психологічні рекомендації з підготовки до ЗНО чи НМТ: як перестати хвилюватися, як навчитися зосереджуватися, як бути уважним, як тренувати пам'ять, як організувати навчальну діяльність учнів тощо.

Заняття школи батьків принесуть неабияку користь у підготовці старшокласників до ЗНО чи НМТ.

МАН та учнівські предметні олімпіади як форма підготовки до ЗНО чи НМТ з української мови

Участь учнів у написанні конкурсних робіт Малої академії наук дасть неабияку користь при підготовці до зовнішнього незалежного оцінювання, у який би формі воно не проводилося. Учень, який пише роботу з будь-якої теми, обов'язково підвищує свою орфографічну й орфоепічну грамотність, формує навички правильної побудови висловлювання, розвиває критичне і творче

мислення, уміння аналізувати, синтезувати, добирати і використовувати інформаційний матеріал. При виборі теми «Професійні слова і терміни», «Діалектизми Поділля», «Фразеологізми у творчості Івана Карпенка-Карого», учень одночасно пише наукову роботу, досліджує матеріал і готується до відповідей на питання тесту саме з цієї теми. Підготовка й участь у роботі Малої академії наук розширює світогляд старшокласників, збагачує словниковий запас, надає впевненості у власних силах, тренує наполегливість і волю до перемоги, учить виконувати завдання у відведені терміни, комунікувати.

Як показує практика, найчастіше учні, які беруть участь у роботі МАН, складають іспити на високі бали. А переможцям четвертого етапу конкурсу Малої академії наук надаються привілеї при вступі до вищих навчальних закладів.

Учнівські олімпіади теж готують до складання ЗНО або НМТ. Проводяться олімпіади з української мови щорічно, узяти участь в олімпіаді з української мови можуть усі охочі. Питання олімпіади з української мови охоплюють усі теми, які є в програмі зовнішнього оцінювання. Старшокласник, який протягом року або декількох місяців готується до участі в олімпіаді, одночасно готується і до складання іспиту ЗНО/НМТ. Питання з теми «Фонетика», «Лексика. Фразеологія», «Синтаксис і пунктуація», «Морфологія», «Орфографія», «Орфоепія» точно будуть у завданнях олімпіади з української мови. Знаючи відповіді на ці питання, учень може отримати високі бали на ЗНО та перемогти в олімпіаді з української мови.

Висновки до II розділу

Отже, методи і форми навчання – це цілеспрямована, насичена змістом система взаємодії, пізнавального спілкування викладача й учнів. Усі форми навчання: уроки, лекції, семінарське заняття, лабораторні роботи, екскурсії – мають навчально-виховне значення та забезпечують засвоєння учнями конкретних правил, узагальнень, відпрацьовування предметних умінь і навичок. При підготовці учнів до складання іспитів учителю важливо використовувати комплексний підхід: поєднувати традиційні ефективні методи й прийоми навчання і застосовувати сучасні інноваційні технології.

Система різноманітних форм і методів навчання дозволяє опрацьовувати цілі розділи, теми програмового матеріалу, який треба повторити, узагальнити та систематизувати для успішного складання НМТ, сформувати необхідні вміння й навички, формує у школярів мовленнєві компетентності. Зміст предмету та мета вимагають відповідної форми проведення занять, визначають її характер, структуру, методичне обладнання, тривалість, місце в освітньому процесі, способи організації. Об'єднання цих компонентів дає можливість використовувати різноманітні навчальні форми, методи та прийоми при підготовці учнів до зовнішнього незалежного оцінювання.

ВИСНОВКИ

Українська мова є необхідним іспитом для вступу на будь-яку спеціальність в Україні, адже знання державної мови потрібне всім громадянам і є однією з умов для здобуття вищої освіти. Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) чи Національне мультипредметне тестування (НМТ) — державні іспити для вступу до закладів вищої освіти України. Комплексне зовнішнє незалежне тестування спрямоване на визначення рівня навчальних компетентностей випускників загальноосвітніх закладів та здобувачів освіти закладів фахової передвищої освіти при вступі до ЗВО.

Мета зовнішнього незалежного оцінювання: забезпечити реалізацію прав громадян на рівний доступ до якісної освіти, здійснювати контроль за виконанням норм Державного стандарту базової та повної середньої освіти, а також проводити аналіз стану освітньої системи, прогнозувати її розвиток. Результати ЗНО зараховувалися як оцінки державної підсумкової атестації (до 2021 року) та як вступні бали до закладів вищої освіти.

При написанні роботи було проаналізовано чинні нормативні документи та програми підготовки до ЗНО/НМТ. Підготовка до ЗНО чи НМТ є важливим етапом у навчальному процесі старшокласників, адже від результатів тестування залежить їхній вступ до вищих навчальних закладів. Форми і методи роботи на уроках української мови в цьому контексті відіграють ключову роль, оскільки саме вони сприяють ефективному засвоєнню матеріалу, розвитку мовних компетентностей і навичок критичного мислення учнів.

У ході написання роботи на основі вивчення науково-педагогічної літератури ми з'ясували, що підготовка старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів та закладів фахової перед вищої освіти здійснюється на основі загальнодидактичних принципів навчання: науковості, системності, послідовності, наступності, доступності, природовідповідності, свідомості, наочності, перспективності, зв'язку навчання з життям, принципі індивідуального підходу, інтенсивності й креативності, активності й міцності знань, гуманізації та гуманітаризації, співтворчості й співробітництва, розвивального характеру

навчання, єдності національного та загальнолюдського, індивідуального та диференційованого, оптимізації навчального процесу.

При підготовці учнів до ЗНО/НМТ учитель повинен обов'язково дотримуватися дидактичних принципів навчання, які б форми і методи роботи він не обрав. Тільки дотримуючись дидактичних принципів навчання: науковості викладу матеріалу, послідовності, систематичності, доступності, індивідуальності, співробітництва, активності – можна досягти високих результатів при складанні учнями тестових завдань ЗНО чи НМТ.

На основі аналізу науково-педагогічних джерел було уточнено сутність понять «методи» і «форми» навчання, які слід застосовувати вчителю при підготовці учнів до іспитів. Форми навчання – дидактична категорія, яка означає зовнішній бік організації навчального процесу, визначається змістом, методами і засобами навчання, складом учасників навчального процесу, матеріальними умовами освітнього закладу. Зазвичай основна підготовка проводиться на уроці. Урок – це стандартна загальноприйнята форма організації навчального процесу, під час якого відбувається процес передачі й отримання знань, осмислення й усвідомлення навчального матеріалу, формування компетентностей.

Основні типи уроків на основі дидактичної мети:

- урок засвоєння нових знань;
- урок формування вмінь та навичок;
- урок узагальнення і систематизації знань;
- урок практичного застосування знань, умінь та навичок;
- комбінований урок;
- урок контролю і корекції знань, умінь і навичок.

Встановлено, що саме на уроках різних типів, які було розглянуто в роботі, учнями засвоюються знання, формуються та практично застосовуються набуті вміння та навички, узагальнюється і систематизується матеріал, перевіряється рівень компетентностей. Кожному типу уроку відповідає своя структура проведення, свої особливості побудови і використання різних методів та прийомів відповідно дидактичної мети, змісту і завдань уроку. Характерними для кожного

типу уроків є організаційний етап, перевірка домашнього завдання, актуалізація опорних знань учнів, підсумки уроку, домашнє завдання. На кожному із цих етапів уроку вчитель може проводити різноманітні види робіт з підготовки учнів до ЗНО чи НМТ: при перевірці домашнього завдання, під час актуалізації знань учнів (пригадати правила, актуалізувати знання з тем, що входять у програму ЗНО/НМТ), на етапі формування умінь і навичок (тренувальні вправи з тем ЗНО/НМТ, тестові завдання, тренінги), під час проведення контролю знань можна і доцільно використовувати тестові технології. Підготовку до ЗНО/НМТ можна проводити на всіх етапах усіх типів уроків. Велику користь у підготовці старшокласників до ЗНО чи НМТ принесуть нестандартні уроки, які покликані активізувати пізнавальну діяльність школярів, сформувати уміння застосовувати набуті знання на практиці.

Було підтверджено, що на уроках української мови під час підготовки учнів до ЗНО чи НМТ учитель може застосовувати фронтальну, групову та індивідуальну форму роботи. За умов використання проблемного, пояснювально-ілюстративного викладу, що супроводжується творчими завданнями, фронтальна форма роботи з класом дозволяє залучити всіх учнів до активної пізнавальної діяльності. Групова форма навчання учнів полягає у створенні в межах одного класу невеликих груп для виконання завдань. У груповій навчальній діяльності учнів успішно формуються уміння вчитися, планувати, моделювати, здійснювати самоконтроль, взаємоконтроль, рефлексію тощо. Групова навчальна діяльність сприяє вихованню взаєморозуміння, взаємодопомоги, відповідальності, самостійності, уміння доводити і відстоювати свою точку зору, розвиває культуру ведення діалогу. При індивідуальній формі організації роботи учені самостійно або за допомогою вчителя виконує вправу, пишуть твір, есе, повідомлення, доповідь, реферат тощо. Цю форму роботи для вирішення дидактичних завдань можна використовувється на всіх етапах уроку. Індивідуальна форма роботи дозволяє здійснювати особистісно орієнтований підхід у навчанні.

З метою поглиблення знань учнів, удосконалення компетентностей з окремих навчальних курсів, розділів або тем предмета проводяться факультативні

заняття або курси. Факультатив - це одна з ефективних форм навчання, спрямована на розвиток пізнавальної активності, формування позапрограмових умінь та навичок старшокласників. При підготовці старшокласників до ЗНО/НМТ можна проводити різні факультативні заняття: теоретичні, практичні, комбіновані – головне, щоб учні систематизували свої знання з різних тем, набували навичок практичного розв'язання тестів ЗНО/НМТ, вдосконалювали уміння висловлювати власні думки. Факультативні заняття забезпечують розвиток здібностей учнів, формування навичок логічного, критичного і творчого мислення, прогнозування, самостійності в роботі, відповідальності за результат своєї праці. Практика показує, що багато старшокласників скористалися можливістю покращити свої знання на факультативних заняттях. Факультативні заняття з української мови – це ефективна форма роботи при підготовці старшокласників до зовнішнього незалежного оцінювання або національного мультипредметного тесту.

Встановлено, що ефективною сучасною формою підготовки учнів до ЗНО чи НМТ є розмовний клуб. На заняттях розмовного клубу учасники розвивають м'які навички ХХІ століття: активне навчання, стратегії навчання, комплексне розв'язання проблем, критичне мислення і аналіз, креативність, оригінальність та ініціативність, лідерство і соціальна впливовість, використання, моніторинг технологій навчання, стресостійкість і гнучкість, формування і відстоювання ідей. Планування занять розмовного клубу згідно з програмою зовнішнього незалежного оцінювання або національного мультипредметного тесту дасть змогу старшокласникам гідно підготуватися до складання іспитів.

Запропоновано для підвищення рівня обізнаності батьків учнів з умовами проведення зовнішнього незалежного оцінювання чи НМТ запровадити таку форму роботи як школа для батьків. Заняття школи для батьків можна організувати і проводити у закладі освіти для підвищення зацікавленості батьків успіхами своєї дитини у навчанні, для кращого розуміння потреб і прагнень дитини, усвідомлення відповідальності батьків за результат підготовки учнів до іспитів. Заняття школи батьків принесуть неабияку користь у створенні

сприятливого психологічного мікроклімату при підготовці старшокласників до ЗНО чи НМТ.

Опрацьовано дослідження науковців-мовників, узагальнено й систематизовано теоретичний матеріал про традиційні й сучасні методи і прийоми навчання, їх класифікацію. Методи навчання — взаємопов'язана діяльність учителя й учнів, спрямована на засвоєння системи знань, формування вмінь і навичок, виховання й розвиток особистості.

Класифікація методів:

- словесні (лекція, розповідь, пояснення, бесіда);
- наочні (ілюстрації, таблиці, схеми, малюнки, моделі, відео, презентації);
- практичні (лабораторні й практичні роботи, дослідницькі проекти, експерименти, вправи, твори, реферати, складання опорних схем, таблиць).

Існують також інші класифікації методів за джерелом інформації, за особливостями навчально-пізнавальної діяльності, за формою викладу навчального матеріалу (індуктивний, дедуктивний, репродуктивний, проблемно-пошуковий).

Серед словесних, наочних та практичних методів доцільно обирати такі, що забезпечать формування міцних компетентностей учнів, активізують їхню пізнавальну діяльність.

Встановлено, що при підготовці учнів до ЗНО/НМТ поряд із традиційними доцільно використовувати інноваційні методи навчання, як цілком нові, так і оновлені методи викладання.

Дієвими при підготовці до ЗНО чи НМТ будуть і традиційні словесні методи навчання: пояснення, розповідь, бесіда. Евристичну бесіду вчителі застосовують майже на кожному уроці української мови, актуальність цього методу не втратила свого значення. Саме за допомогою словесних методів учитель має змогу доступно пояснити матеріал, тему, розказати учням про важливі аспекти ЗНО, уточнити в індивідуальній чи колективній бесіді, які питання викликають труднощі, скоригувати роботу з підготовки до іспитів.

Найважливішим методом при підготовці до ЗНО чи НМТ є метод тестування. Звичайно, щоб перейти безпосередньо до тестування, учням потрібно мати базу знань із певної теми. І допоможуть сформувати цю базу знань словесні, наочні та практичні методи. А перевірити знання можна за допомогою методу тестування, на якому й засноване зовнішнє незалежне оцінювання. У випускника школи до одинадцятого класу повинні бути сформовані і доведені до автоматизму навички проходження тестів. Тому роботу з підготовки до тестування слід розпочинати ще у початковій школі. За умови завчасної підготовки учні будуть сміливо користуватися тестовими технологіями: вони знатимуть види питань, варіанти відповідей, умови заповнення відповідей, зможуть розподіляти час на виконання завдань і на перевірку. Уроки української мови при підготовці до НМТ також повинні містити тренінгові заняття, які максимально наближені до формату тестування. Це дозволяє учням звикнути до умов і структури тесту, зменшити стрес під час проходження НМТ. Крім того, постійне тренування навичок вирішення тестових завдань сприяє підвищенню впевненості у своїх силах і зменшенню часу на вирішення кожного завдання. На кожному уроці української мови на різних його етапах слід застосовувати тестові технології з метою перевірки та коригування знань учнів для кращої їхньої підготовки до ЗНО чи НМТ.

Однією з найважливіших форм роботи є використання інтерактивних методів навчання. Вони дозволяють залучити учнів до активної участі у навчальному процесі, сприяють формуванню вміння працювати в команді, аналізувати та інтерпретувати текстові матеріали. Наприклад, використання групових дискусій, дебатів, роботи в парах підвищує інтерес до вивчення мови та допомагає більш глибоко засвоїти навчальний матеріал.

З'ясовано на практиці, що особистісно орієнтований підхід є важливим аспектом підготовки до НМТ, адже він дозволяє враховувати індивідуальні потреби та рівень підготовки кожного учня. Використання диференційованих завдань, індивідуальних консультацій, самостійної роботи з додатковими ресурсами сприяє розвитку самостійності та відповідальності у навчанні.

Не менш важливим є застосування технологій формувального оцінювання, які дають змогу учням усвідомити свої сильні та слабкі сторони, своєчасно скоригувати процес підготовки. Постійний зворотний зв'язок між учителем і учнем сприяє покращенню результатів, оскільки учні отримують конкретні рекомендації щодо вдосконалення своїх знань та навичок.

Інтеграція інформаційних технологій є ще одним важливим методом, який дозволяє оптимізувати процес підготовки до ЗНО чи НМТ. Використання електронних підручників, онлайн-платформ для тестування, відеоуроків та інтерактивних симуляцій створює нові можливості для вивчення української мови та повторення матеріалу в зручний час і в зручному форматі.

Таким чином, для успішної підготовки учнів до ЗНО чи НМТ важливо використовувати комплексний підхід, що поєднує різні форми і методи роботи. Інтерактивні методи, індивідуалізація навчання, технології формувального оцінювання, тренінгові заняття та інтеграція інформаційних технологій створюють необхідні умови для глибокого засвоєння матеріалу, розвитку мовних навичок і успішного проходження тестування. Цей комплексний підхід дозволяє забезпечити високу якість підготовки учнів до ЗНО чи НМТ, формує в них упевненість у своїх знаннях та сприяє успішному вступу до вищих навчальних закладів.

Отже, мети, яка полягала у теоретичному і практичному вивченні методів і форм роботи зі старшокласниками на уроках української мови при підготовці до ЗНО чи НМТ досягнуто, завдання виконано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про освіту» (2145-VIII від 05.09.2017 р., зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 20.08.2024)
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (463-IX від 16.01.2020 р., зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення 20.08.2024)
3. Закон України «Про фахову передвищу освіту» (2745-VIII від 06.06.2019 р., зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text> (дата звернення 20.08.2024)
4. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: Постанова Кабінету Міністрів України № 1392 від 23.11.2011 р., із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 538 від 07.08.2013 р. та № 143 від 26.02.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.08.2024)
5. Про затвердження Концепції розвитку педагогічної освіти: Наказ МОН України № 776 від 16.07.2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konserpsiyi-rozvitkupedagogichnoyi-osviti> (дата звернення 20.08.2024)
6. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11 клас. Рівень стандарту. МОН. 2017. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення 20.08.2024)
7. Українська мова. 10-11 клас. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. МОН. 2017. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv> (дата звернення 20.08.2024)
8. Програма зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з української мови і літератури, здобутих на основі повної

загальної середньої освіти. Наказ МОН України від 26.06.2018 № 696. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-program-zovnishnogo-nezalezhnogo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-zdobutih-na-osnovi-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення 20.08.2024)

9. Про затвердження Порядку прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2014 році. Наказ МОН від 14.03.2024 № 379/41724. Міністерство юстиції України https://www.reestrnpa.gov.ua/REESTR/RNAweb.nsf/wpage/doc_card?OpenDocument&ID=5A8CAE96B1FB3C9BC2258AE700500F2E (дата звернення 20.08.2024)

10. Деякі питання запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року №1095. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/2574/ (дата звернення 03.12.2024)

11. Авраменко О. М. Стилїстика сучасної української мови. 10-11 класи. К.: Грамота. 2008. 205 с.

12. Авраменко О. М. Українська мова (рівень стандарту), підручник для 10 класу. К. Грамота. 2018. 208 с.

13. Адамова А.М. Впровадження особистісно орієнтованої моделі навчально-виховного процесу. Управління школою: Науково-методичний журнал. 2015. № 11. С. 2–12.

14. Бакум З. П. Реалізація сучасних підходів навчання на етапі поглиблення та систематизації знань із фонетики української мови. Українська мова і література в школі. 2008. №4. С. 16 – 20

15. Бакум З. П. Формування дослідницьких умов і навичок гімназистів на завершальному етапі вивчення фонетики. К.: Рідна школа. 2005. №8. С. 55 – 56.

16. Беляєв О. Вправи в навчанні мови. Українська мова і література в школі. 2004. № 6. С. 2-6.

17. Беляєв О. Доказова розповідь та евристична бесіда у навчанні мови. Українська мова і література в школі. 2003. № 8. С.2-5.
18. Беляєв О. Зміст уроку мови. Українська мова і література в школі. 2003. № 4. С.2-6.
19. Беляєв О. М. Зв'язок навчання мови з життям. Українська мова і література в школі. 2010. № 1. С. 63 – 68.
20. Беляєв О. М. Лінгводидактичні основи сучасного уроку мови. Українська мова і література в школі. 2002. № 10. С. 50-61.
21. Беляєв О. М. Наукова організація праці на уроках мови. Українська мова і література в школі. 2009. №5. С. 51-58.
22. Беляєв О. М. Потреби школи і завдання методики мови. Українська мова і література в школі. 2004. №11. С. 3-7.
23. Беляєв О. М. Проблема методів у навчанні мови. Українська мова і література в школі. 2015. № 10. С. 57-67.
24. Беляєв О. М. Типи і структура уроків мови. Українська мова і література в школі. 2005. № 3. С. 3 – 11.
25. Беляєв О. М., Дмитровський Є. М. Методика викладання української мови в середній школі. Українська мова і література в школі. 2016. № 2. С. 88 – 92.
26. Беляєв О. Методика мови як наука. Дивослово. 2002. №11. С. 20– 24, 49–50.
27. Беляєв О. Робота з підручником. Українська мова і література в школі. 2004. №4. С.2-4.
28. Беляєв О. Спостереження над мовою як метод навчання. Українська мова і література в школі . 2004. №3. С.2-5.
29. Беляєв О.М. Сучасний урок української мови. К.: Освіта. 2001. 208 с.
30. Білоусенко П. І. Явір В.В. Проблемно-ситуативні завдання на уроках української мови. Посібник для вчителя. К.: Освіта. 2002. 128 с.

31. Беляєв О. Зміст уроку мови. Українська мова і література в школі. 2003. № 4. С. 2–6
32. Беляєв О. Лінгводидактика рідної мови: навчально-методичний посібник. К. Генеза. 2005, 180 с.
33. Беляєв О. М. Активізувати навчальну діяльність учнів на уроках мови. Українська мова в школі. 2011. № 1. С. 3 – 12.
34. Беляєв О. М. Вправи в навчанні мови. Українська мова і література в школі. 2004, №6, с. 2-5.
35. Беляєв О. М. Доказова розповідь та евристична бесіда у навчанні мови. Українська мова і література в школі. 2003, №8, с. 2-6.
36. Беляєв О. М. Причини орфографічних помилок і заходи до попередження неуспішності учнів у письмі. Українська мова в школі. 2016. № 1. С. 41 – 50.
37. Беляєв О., Скуратівський Л., Симоненкова Л., Шелехова Г. Концепція навчання державної мови в школах України. Дивослово. 2016. № 1. С. 16–21.
38. Беляєв О. М., Мельничайко В. Я., Пентиліук М. І. та ін.. Методика вивчення української мови в школі. К.: 2017. 246 с.
39. Беляєв Олександр. Методика мови як наука. Дивослово. 2002. №11. С.20–24; 49–50.
40. Бондарчук Л. Викладати мову та літературу у глибокому системному зв'язку. Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2003. № 4. С. 134 – 137.
41. Варзацька Л. Метод опорних умінь у системі компетентності мовної освіти. Дивослово. 2012. №11. С. 2-5.
42. Варзацька Л. Методика інтегрованого уроку мови. Дивослово. 2004. №3. С. 31-50.
43. Варзацька Л. О. Рідна мова й мовлення. Розвивальне навчання. Кам'янець-Подільський. Богдан. 2012. 360 с.

44. Вербовий О. Як покращити орфографічну та пунктуаційну грамотність учнів. Редагування окремих речень у формі гри. 10-11 клас. Українська мова та література. 2002. № 47. С. 17 – 21.
45. Вернигора Т. І. Стилi, типи, жанри мовлення. Урок мови в 11 класі. Вивчаємо українську мову та літературу. 2011. № 13. С. 7 – 12
46. Ворон А.А., Солопенко В.А, Українська мова (профільний рівень). Підручник для 10 класу. К.: Видавничий дім «Освіта». 2018. 288 с.
47. Глазова О. П. Рідне слово, 10 клас: посібник з розвитку зв'язного мовлення для учнів. К.: Магістр-S, 2000. 52 с.
48. Глазова О. П. Українська мова (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загал. серед. освіти. Харків.: «Ранок». 2018. 224 с.
49. Голуб Н. Дяченко Н. Технологія сучасного уроку рідної мови. Черкаси.: «Відлуння». 1999. 128 с.
50. Гончаренко Н. М. Самостійна робота з підручником як метод навчання мови. Українська мова і література в школі. 2004, №3, с. 54-59.
51. Горбунова О. Ю. Фразеологія. Уроки з теми. 10 клас. Вивчаємо українську мову та літературу. 2013. № 30. С. 17 -29.
52. Горошкіна О. М. «Не бійтесь заглядати у словник...» (Лексикографічна робота у 10 класі). Дивослово. 2000. № 9. С. 33 – 35.
53. Горошкіна О. М. Дидактичні засади підручників «Українська мова» для 10-11 класів (рівень стандарту). Українська мова і література в школі. 2010. № 6. С. 25 – 32.
54. Горошкіна О. Робота з текстом у старших класах гімназії. Урок української. 1999. №1. С. 3-4.
55. Горошкіна О. Роль соціальних чинників у навчанні української мови. Дивослово. 2002. № 5. С. 2-3.
56. Горошкіна О. М. Ідеї О. М. Беляєва в розвідках сучасних лінгводидактів і практичній діяльності вчителя. Українська мова і література в школі. 2015. № 3. С.15-1

57. Горошкіна О. М. Особливості використання інтерактивних методів навчання української мови в старших класах. [Електронний ресурс] Режим доступу <http://vuzlib.com/content/view/166/84>
58. Горошкін О. М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах. Х.: Основа. 2012. 171 с.
59. Григор'єва Ю. В. Види складних речень. Основні пунктограми в складносурядному реченні. 11 клас Вивчаємо українську мову і літературу. 2013. № 5. С. 6 – 9.
60. Гузовська О. Ю. Способи передання чужого мовлення. Діалог. Полілог. 11 клас. Вивчаємо українську мову та літературу. 2012. № 26. С. 14 – 16.
61. Дерев'янка Л. Фонетика. Систематизація й узагальнення в 10 класі. Українська мова та література. 2001. №10. С. 4-5.
62. Дика Н. М. Розвиток мовної особистості вчителя-словесника інформаційної доби. «Формування мовної особистості інформаційної доби». Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція. м. Київ. 30 травня 2017 року. URL: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/fmoid/paper/viewFile/172/159> (дата звернення: 18.08.2024).
63. Дика Н.М. Формування мовних понять в умовах реалізації концепції нової української школи (10-11 класи). Педагогічна основа. Теорія і практика. 2018. С. 43-48.
64. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології. К., 2018. С. 75–77.
65. Донченко Т. До проблеми методів навчання української мови. Українська мова і література в школі. 2005, №7, с. 2-4.
66. Донченко Т. В. О. Сухомлинський про значення і навчання української мови. Українська мова і література в школі. 2008. № 4. С. 55 – 59.
67. Донченко Т. Методика української мови у світлі реформування мовної освіти. Українська мова і література в школі. 2003. № 2. С. 75 – 78.

68. Донченко Т. Структура уроку з української мови (Проблема структури уроку вимагає переосмислення). Українська мова і література в школі. 2004. № 3. С. 6-11.
69. Заболотний О. Формування пошуково-дослідницьких здібностей учнів на уроках української мови. Українська мова та література в школі. 2003. №2. С. 28 - 30.
70. Заболотний О. В. Українська мова. Рівень стандарту: підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів К.: Генеза, 2010. 192 с.
71. Заболотний О.В., Заболотний В.В. Українська мова (рівень стандарту), підручник для 10 класу. К.: Генеза. 2018. 192 с.
72. Іванова І. Використання сучасних методичних прийомів візуалізації навчального матеріалу на уроках української мови та літератури: навч. посіб. Н. Андрющенко. 2021. 43 с.
73. Іноземцева Л. Тестові технології на уроках української мови та літератури: формування ключових компетентностей учня. Вивчаємо українську мову та літературу. 2011, № 4, с. 2-8.
74. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії. К: Ленвіт, 2000. 272 с.
75. Караман С. Тихоша В. Технологія створення підручників і посібників для поглибленого вивчення української мови в гімназії. Дивослово. К.: Преса України, 2001. №4. С. 36–38;
76. Караман С.О. Методика навчання української мови в гімназії. К.: Ленвіт, 2000. 272 с.
77. Караман С.О., Горошкіна О. М., Караман О.В., Попова Л.О. Українська мова (профільний рівень). Підручник для 10 класу. Х.: Ранок, 2018. 272 с.
78. Кожуленко О. Б. Гра як один із методів активного навчання на уроках української мови. Вивчаємо українську мову та літературу. 2007, № 25, с. 2-6.

79. Кожуховська Л., Дига Н. Традиційне та інноваційне в методиці викладання мови і літератури в школі у поглядах Н. Й. Волошиної та О. М. Беляєва. Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди". Педагогіка. Психологія. Філософія. 2014. Вип. 33. С. 71-79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvdpdu_2014_33_11.
80. Кочан І. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 238 с.
81. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Словник-довідник з методики викладання української мови. Друге видання, виправлене і доповнене. Львів. Видавничий центр ЛНУ ім. Франка, 2005, 306 с.
82. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Українська лінгводидактика в іменах : словник-довідник. Львів, 2011. 237 с.
83. Кочан І. М., Захлюпана Н. М. Українські лінгводидакти крізь призму часу: словник-довідник. Львів. ПАІС, 2009. 168 с.
84. Кучеренко І. Інтегровані уроки як вид нетрадиційної організаційної форми навчання мови. Українська мова і література в школі. 2011. №1. С. 10-14.
85. Кучерук О. А. Методи навчання української мови в загальноосвітній школі. Словник-довідник. Житомир, Рута, 2010, 186 с.
86. Кучерук О. А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови. Навчальний посібник. Житомир. 2007, 182 с.
87. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: Монографія. Житомир. Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с.
88. Кучерук О. Концепція методів навчання мови в основній школі. Українська мова і література в школі. 2008, №7-8, с. 10-16.
89. Кучерук О. Формуючи навички творчої діяльності. Українська мова та література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2002. № 4. С. 93 - 100.

90. Кучерук О.А. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови: навчальний. Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2007. 182 с.
91. Лаборева О. Поглиблення вивчення мови в 10 класі. Українська мова та література. 2000. № 24. С. 9 - 10.
92. Лікарчук І. НМТ складають по приколу. URL: (https://znayshov.com/News/Details/ihor_likarchuk_pro_reformu_starshoi_shkol_y_pidvodni_kameni_12richnoi_osvity_i_prychynu_chomu_uchni_ne_khochut_Yty_v_ptu)
93. Ліщинська Л. Складні випадки правопису особових форм дієслова (урок української мови в 10 класі). Українська мова і література в школі. 2009. № 7. С. 12 - 15.
94. Ляшенко М. Б. Формування мовленнєвої компетентності учня на уроках української мови. Вивчаємо українську мову та літературу. 2011. № 12. С. 6 – 11.
95. Макаренко В. Уроки української мови та літератури: традиції і новаторство. Українська мова і література в школі. 2008. № 11-12. С. 12-22.
96. Мацько Л. І. Українська мова в освітньому просторі: навч. посібник для студентів-філологів освітньо-кваліфікаційного рівня "Магістр". К. Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 607 с.
97. Мацюк З. Українська мова професійного спрямування. К. Каравела, 2007. 56 с.
98. Методика викладання української мови в середніх освітніх закладах. За ред. Пантелюк М. К.: Ленвіт. 2009. 400 с.
99. Морозюк В. М. Основні норми української літературної вимови. Складні випадки правопису ненаголошених голосних, м'якого знака, апострофа. 10 клас. Вивчаємо українську мову та літературу. 2014. № 7-8. С. 15 – 20.

100. Навчання української мови в 10-11 класах : посібник для вчителя. О.М. Беляєв, Л.М. Симоненкова, Л.В. Скуратівський, Г.Т. Шелехова. К.: Освіта, 1998. 143 с
101. Новосьолова В. Стилiстичнi можливостi морфологiї на уроках української мови в 11 класі. Українська мова і література в школі. 2009. №8. С. 2 – 9.
102. Новосьолова В. Узагальнення і систематизація найважливіших відомостей з лексикології і фразеології (завдання в тестовій формі для контролю навчальних досягнень старшокласників). Українська мова і література в школі. 2010. № 4. С. 56 – 62.
103. Омельчук С. А. Технологія дослідницького навчання синтаксису і стилістики рідної мови в 11 класі. Бібліотечка «Дивослова». 2005. № 3.
104. Омельчук С. Безсполучникове складне речення: формування стилістичних умінь і навичок. Дивослово. 2000. № 11. С. 27 – 30.
105. Остапенко Н. М., Симоненко Т. В., Руденко В. М. Технологія сучасного уроку з української мови : навч. посібник. К. ВЦ «Академія», 2011. 248 с.
106. Островерхова Н. М. Нестандартні уроки в школі та їх аналіз : навч.-метод. посібник. К. Видавництво Харитоненка, 2003. 152 с.
107. Парубець А.. Роль фразеологізмів у мовленні. Стилiстичнi засоби фразеологiї: урок-дослідження з елементами рольової гри. Українська мова та література. 1999. № 44. С. 5 – 6.
108. Парубець В. Етимологія слова. Етимологічний словник: урок-засідання з елементами рольової гри. Українська мова та література. 1999. №44. С. 6.
109. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. К. Ленвіт, 2000. 384 с.
110. Пентилюк М. Міжпредметні зв'язки на уроках мови. Українська мова і література в школі. 2017. № 5.

111. Пентилюк М. І. Окуневич Т. Г. Сучасний урок української мови. Х.: Основа, 2007. 176 с.
112. Пилипенко О. Мовностилістичні вправи для учнів старших класів. Українська мова та література. 1997. № 35. С. 33 – 35.
113. Підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна, В. І. Новосьолова. К. Педагогічна думка, 2019. 232 с. Режим доступу: <https://pidruchnyk.com.ua/1317-ukrainska-mova-golub-11-klas.html>.
114. Плиско К. М. Принципи, форми і методи навчання української мови. Харків. Основа, 1995. 240 с.
115. Полозова О.О. Завдання для повторення лексичних норм української мови. 11 клас. Вивчаємо українську мову та літературу. 2013. № 13. С. 19 – 22.
116. Полозова О. О. Завдання для повторення орфографічних норм української мови. 11 клас. Вивчаємо українську мову та літературу. 2012. № 29. С. 33 – 35.
117. Пометун О., Пироженко С. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. К.: АСК, 2004, 192 с.
118. Попович А.С. Методика навчання української мови в старших класах: навчально-методичний посібник для студентів галузі знань 0203 Гуманітарні науки. Кам'янець-Подільський. Кам'янець-Подільській національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 94 с.
119. Практикум з методики навчання української мови. Колектив авторів за редакцією М. І. Пентилюк. К.: Ленвіт, 2003. 302 с.
120. Програми курсів за вибором і факультативів з української мови. 8-11 класи. За заг. ред. К. В. Таранік-Ткачук. К. Грамота, 2012. 272 с.
121. Романюк Є. Наголос в українській мові. Правильне наголошування слів. Урок культури мовлення в 10 класі. Українська мова та література. 1999. № 35. С. 3 – 4

122. Романюк Є. Уживання запозичених слів (урок-дослідження у 10 класі). Дивослово. 2003. № 2. С. 36 – 46.
123. Ростоцька Н. Умови ефективності виховання на уроці. Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Чернівці, 2017. С. 67.
124. Садовнікова О. Метод проектів на уроках української мови як засіб формування пізнавально-творчих умінь старшокласників. Українська мова і література в школі. 2007, №2, с. 8-13
125. Садовнікова О. Розвиток творчої самостійності старшокласників у процесі вдосконалення та поглиблення знань з української мови (на прикладі вивчення морфології). Українська мова і література в школі. 2003. № 7. С. 5 – 8.
126. Семенов О. Правопис слів із чергуванням голосних і приголосних (урок у 10 класі). Дивослово. 2013. № 6. С. 25 – 30.
127. Словник-довідник з української лінгводидактики: навчальний посібник. За ред. Пантелюк М., К.: Ленвіт. 2003, 149 с.
128. Солодюк Н. Особливості функціонування інтерактивних методів на уроках мови в старших класах. Українська мова і література в школі. 2010. № 4. С. 5 – 10.
129. Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. К.: Міленіум, 2002. 320 с.
130. Факультативні заняття з рідної мови в школі. Тихоша В.І., Гайдученко Г.М., Марабута О.П., Рядова Н.В. Х.: Основа, 2005. 176 с.
131. Ходанич Л. Тест як форма підсумкового контролю знань з української мови в 11 класі. Українська мова і література в школі. 2005. № 1. С. 18 – 24.
132. Цінько С. Інноваційні методи в навчанні рідної мови. Українська мова і література в школі. 2007, № 32, с. 9-12.

133. Шеремета Л. П. Інноваційне осмислення О. М. Беляєвим проблеми уроку як основної форми організації навчання мови. URL: <https://int-konf.org/en/2015/sotsium-nauka-kultura-19-21-01-2015/984-sheremeta-l-p-innovatsijne-osmislennya-o-m-bilyaevim-problemi-urokuyak-osnovnoji-formi-organizatsiji-navchannya-movi>

134. Шинкарьова І. Проблемне навчання на уроках української мови. Вивчаємо українську мову та літературу. 2005. № 36, с. 8-11.

135. Яковлєва Н. Жанрова і тематична різноманітність сучасної дитячої та юнацької літератури. Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна дитяча література: реалії і перспективи» (Хмельницький, 17 квітня 2024 р.). Хмельницький: ХГПА, 2024. 152 с.

136. Яковлєва Н. Форми і методи роботи зі старшокласниками на уроках української мови при підготовці до складання ЗНО чи НМТ. Збірник матеріалів всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Студентська молодь у науці» (Хмельницький, 13 травня 2024 р.). Хмельницький: ХГПА, 2024, 312 с. с. 23-26.

137. Яковлєва Н. Актуальні форми і методи роботи зі старшокласниками на уроках української мови під час підготовки до складання НМТ. Наукове видання. Збірник наукових праць студентів та магістрантів навчально-наукового інституту української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський. 2024. Випуск 14. С. 82-86.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тестові завдання для учнів 10-11 класів

Тестові завдання з теми «Фонетика»

Тест 1 «Співвідношення звуків і букв, дзвінкі-глухі, тверді-м'які приголосні»

1. Укажіть рядок, у якому звуків у словах більше, ніж букв:
 - А) під'їзд, поїзд, ясний, приємний, дощ;
 - Б) бюро, пюре, їжа, крамниця, серпень;
 - В) знання, ясність, совість, духмяний;
 - Г) бренькіт, навмання, нянька, життя.
2. Укажіть рядок, де у словах звуків менше, ніж букв:
 - А) пюпітр, квартет, фарба, мільярд, вікно;
 - Б) селянин, покрівля, м'яч, пензлик, мільйон;
 - В) гедзь, джміль, знання, бджола, кінь;
 - Г) полум'я, день, команда, ясність, явір.
3. Укажіть слова, у яких є тільки дзвінкі приголосні звуки:
 - А) горобина, жолудь, ліра, межа, боротьба, явір;
 - Б) фарба, кошик, листя, ніготь, щастя;
 - В) фільтр, ряд, піджак, визначитися, книга, зошит;
 - Г) брязкіт, вирощують, кутя, фініш.
4. Укажіть слова, у яких є тільки глухі приголосні:
 - А) вітер, сон, листя, береза, школа;
 - Б) кішка, пісок, посох, чаша, пакет;
 - В) слон, сік, кіно, барабан, трава;
 - Г) ялина, сюрреалізм, гілля, яблуко.
5. Укажіть рядок, у якому букви я, ю, є позначають два звуки у словах:
 - А) юрба, яблуко, ювелір, сім'я, ялинка;
 - Б) варення, солянка, колосся, тюль;
 - В) збіжжя, кювет, прямо, яечня;
 - Г) ключ, лямка, медвяний, плюс.

6. Укажіть рядок, у словах якого букви я, ю, є позначають один звук:

- А) єхидна, шукання, арф'яр, духмяний;
- Б) шукання, рюмсати, крапля, життєвий;
- В) гілля, Єрван, дзюрчати, ячмінь;
- Г) кар'єр, Євразія, Ямайка, під'юджувати.

7. Укажіть рядок, у якому буквосполучення дж, дз позначають один звук у словах:

- А) джунглі, дзига, джентльмен, дзьоб, джміль;
- Б) відзвучати, відзвітувати, відзначити, підземний;
- В) бджола, відживлення, відзнака, відзовись;
- Г) піджива, дослідження, джерело, дзенькіт.

8. Укажіть рядок, у якому буквосполучення дж, дз позначають у словах два звуки:

- А) передзахідний, відзнака, віджнивувати, відзвук;
- Б) гудзик, гедзь, передзбиральний, джунглі;
- В) дзвінок, дзьобнути, надзвуковий, віджимання;
- Г) підземелля, дзюрчати, воджу, джем.

9. Укажіть рядок зі словами, у яких є лише тверді приголосні звуки:

- А) екзотика, напруга, робота, гобелен;
- Б) лебідь, літопис, живопис, префікс, ряд;
- В) ллється, баскетбол, зображення, дружний;
- Г) юність, юрта, фініш, лялька, соловей.

10. Укажіть рядок зі словами, у яких є тільки м'які (пом'якшені) приголосні:

- А) мідь, сіль, кількість, лінія;
- Б) Львів, ніжність, вирощують, свято;
- В) фільтр, полум'я, святковий, ніченька;
- Г) оцінка, військо, колосся, уявлення.

Відповіді: 1 А, 2 В, 3 А, 4 Б, 5 А, 6 Б, 7 А, 8 А, 9 А, 10 А.

Тест 2 «Звуки і букви. Склад. Наголос»

1. Укажіть рядок, у якому однакова кількість звуків і букв у словах:
 - А) переплітають, книга, малина, яблунька;
 - Б) бібліотека, спека, читають, інформація;
 - В) обкладинка, ілюстрація, крамниця, буква;
 - Г) фотографія, малюнок, художник, сторінка.
2. Укажіть рядок, у якому кількість звуків і букв співпадає:
 - А) форзац, сторінка, аркуш, параграф;
 - Б) зміст, титульний, аркуш, суперобкладинка;
 - В) видання, видавництво, видавець, виданий;
 - Г) твір, оповідання, новела, есе.
3. У якому рядку в усіх словах букв більше, ніж звуків:
 - А) джерело, колосся, відправлення, день;
 - Б) повість, нарис, комедія, драма;
 - В) роман, оповідання, поема, балада;
 - Г) прислів'я, приказки, казки, легенди.
4. У якому рядку в усіх словах звуків більше, ніж букв:
 - А) видання, змагання, читання;
 - Б) оформлення, сміється, здається;
 - В) відправляють, посміхається, учить;
 - Г) ілюстрація, агломерація, ясний.
5. Укажіть рядок, у якому в усіх словах тільки тверді приголосні:
 - А) нарис, дума, балада, казка;
 - Б) легенда, пісня, вірш, лічилка;
 - В) живопис, малювання, картина;
 - Г) письменник, поет, художник.
6. Укажіть рядок, у якому в усіх словах тільки м'які (пом'якшені) приголосні:
 - А) угіддя, джміль, квіти, тьмяний;
 - Б) вісь, сяють, пісня, сіль;
 - В) льон, насіння, паросток;

Г) грюкати, боротьба, щедрий.

7. Укажіть рядок, у якому в словах усі приголосні дзвінкі:

А) Різдво, родина, зима;

Б) форзац, молекула, відпочинок;

В) пташка, небо, хмаринка;

Г) вітер, день, ніч.

8. Укажіть рядок, у якому в усіх словах тільки глухі приголосні:

А) павич, кращий, додаток, гора;

Б) ховрах, шиття, число;

В) пташка, щука, фокус;

Г) чай, чашка, кава.

9. Укажіть рядок, у якому правильно позначено наголос у словах:

А) одинАдцять, ознАка, читАння, завдАння;

Б) центнЕр, цемЕнт, чотИрнадцять, решетО;

В) рУсло, фольгА, фАртух, приморозОк;

Г) ненАвидіти, начИнка, нАпій, олЕнь.

Відповіді: 1 А, 2 А, 3 А, 4Г, 5 А, 6 Б, 7А, 8 В, 9 А.

Тест «Наголос»

1. Укажіть рядок, де у всіх словах правильно виділено наголошені голосні:

А) бешкЕт, вагИ, вИмога;

Б) босОнiж, борОдавка, близькИй;

В) жАлюзі, завданнЯ, донькА;

Г) дОчка, довіднИк, дОбуток.

2. Правильно виділено наголошені голосні в усіх словах рядка:

А) навчАння, завдАння, читАння;

Б) змагАння, виданнЯ, завданнЯ;

В) мережА, маркЕтинг, металУргія;

Г) листОпад, латЕ, мілІметр.

3. Правильно виділено наголошені голосні в усіх словах рядка, ОКРІМ:

- А) наПій, нанестИ, ненАвидіти;
- Б) обрАння, ознАка, отАман;
- В)перевестИ, перенестИ, перЕкис;
- Г) спинА, сІмдесят, сантИметр.

4. Неправильно позначено наголошені голосні в усіх словах рядка:

- А) поняттЯ, порядковий, прОміжок;
- Б) помОвчати, пОзначка, нАчинка;
- В) піалА, вірші, вирАзний;
- Г) віднестиИ, відвезтиИ, відвестиИ.

5. Правильно вказано наголос у словах рядка:

- А) визвОльний, діалОг, джерелО;
- Б) колесО, коліЯ, зібраннЯ;
- В) кілОметр, квАртал, індустрІя;
- Г) Експерт, дровА, добУток.

6. Неправильно визначено наголос у словах рядка:

- А) кОсий, котрИй, корИсний, кОлесо;
- Б) донЕсти, довЕсти, довЕзти;
- В) вирАзний, вИпаадок, вантажІвка;
- Г) бурштинОвий, тИгровий, текстовИЙ.

7. У всіх словах рядка наголос вказано правильно:

- А) шляхопрОвід, цІнник, фольгА;
- Б) шОфер, щипці, щелЕпа;
- В) шовкОвий, чотирнАдцять, читАння;
- Г) Ярмарковий, спинА, симетрІя.

8. Правильно вказано наголос у всіх словах рядка:

- А) принестиИ, привезтиИ, привестиИ;
- Б) чорнослИв, фенОмен, фАртух;
- В) разОм, причІп, поняттЯ;
- Г) познАчка, укрАїнський, перЕпис.

Відповіді: 1Б, 2А, 3Г, 4А, 5А, 6Б, 7В, 8 А.

Тести з теми "Морфологія". Тест «Іменник»

Завдання 1

Визнач зайве слово у кожному рядку (підкресли):

Вікно, відро, радіо (радіо не має закінчення, незмінний іменник)

Кашне, пенсне, поле (поле – змінний іменник)

Карасі, івасі, лосі (івасі – незмінне слово)

Стіна, на, звечора (стіна – змінне слово)

Завдання 2

Прочитайте текст.

Дуже давнім промислом в Україні є плетіння з лози. Лоза легко гнеться. Вона не ламається. З лози виготовляють кошики, колиски, меблі. Уміють працювати з лозою народні майстри.

Укажіть іменник, що вживається тільки в множині:

А) колиски;

Б) меблі;

В) кошики;

Г) майстри

Завдання 3

Укажіть іменники 2 відміни (2 варіанти):

А) плетіння;

Б) лоза;

В) колиска;

Г) кошик.

Завдання 4

Укажіть рядок, у якому всі іменники спільнокореневі:

А) сад, парк, лісник, садівник, ліс;

Б) гриб, грибний, грибник, грибочок, грибок;

В) вода, водичка, підводник, водій;

Г) ліс, лісний, пролісок, лісник, лисичка.

Завдання 5

Укажіть іменники 3 відміни:

- А) осінь, повість, мати, совість;
- Б) музика, задача, тінь, піч;
- В) любов, пам'ять, дозвіл, порушення;
- Г) ніч, луна, піч, річ, місяць.

Завдання 6

Укажіть іменники, що вживаються тільки в однині:

- А) цукор, радість, сум, любов;
- Б) море, поле, океан, степ;
- В) Карпати, Говерла, Суми, Прилуки;
- Г) ножиці, ворота, двері, сани.

Завдання 7

Укажіть незмінювані іменники:

- А) кашне, кашпо, таксі, івасі;
- Б) бюро, офіс, мадам, мес'є;
- В) пальто, метро, кіно, ситро;
- Г) конфеті, конферансьє, маестро, акварель

Завдання 8

Укажіть рядок, у якому всі іменники наголошено правильно:

- А) агроноМія, Аркушик, асиметрІя, блаГовіст;
- Б) бешкЕт, блИзький, бородАвка, бОязнь;
- В) вагИ, вантАжівка, ваданнЯ, вИмога;
- Г) гАльмо, горошИна, грАблі, гальМА

Завдання 9

Укажіть рядок, у якому всі іменники у кличному відмінку записано правильно:

- А) травонько, Наталю, учителько, сонце;
- Б) Андрію, школю, гімназію, підручнику;
- В) дню, літо, зиму, снігу;

Г) Олеже, Петре, книгу, зоре.

Завдання 10

Прочитайте текст.

Небо запалало яскравими спалахами. Щиро всміхнулося травневе сонце. У верховіттях дерев заспівали ранні птахи. На галявині замайоріли різнокольоровими вогниками лісові квіти. Заіскрились на них під сонячним промінням краплини роси. У затінки могутнього дуба забриніли чарівні конвалії-дзвіночки.

Укажіть рядок у якому правильно вказано кількість іменників у тексті:

А) 10

Б) 18

В) 16

Г) 14

Тест з теми «Лексикологія. Фразеологія»

Завдання 1

Укажіть рядок, у якому правильно дібрано синоніми до слова «безлюдний» зі словосполучення «безлюдний острів»:

- А) незаселений, пустинний;
- Б) пустельний, без людей;
- В) далекий, недосяжний;
- Г) острів, на якому немає людей.

Завдання 2

Беззвучний сміх. Укажіть рядок, у якому правильно дібрано синоніми до слова «беззвучний»:

- А) голосний, звучний;
- Б) дзвінкий, гучний;
- В) безшумний, безголосий;
- Г) тихий, безрадісний.

Завдання 3

Безрадісний день. Укажіть рядок, у якому правильно дібрано синоніми до слова «безрадісний»:

- А) безтурботний, безпечний;
- Б) журливий, важкий;
- В) невеселий, сумний;
- Г) довгий, печальний

Завдання 4

Укажіть антонім слова «прикрутити»:

- А) докрутити;
- Б) закрутити;
- В) перекрутити;
- Г) відкрутити

Завдання 5

Укажіть рядок, у якому правильно записано слова-антоніми:

- А) підповзти - відповзти, від'їхати – під'їхати;
- Б) відпливти – допливти, писати – читати;
- В) зеленіти – жовтіти, білий – чорніти;
- Г) день – нічний, говорити – балакати.

Завдання 6. У відповідність фразеологізм та його антонім:

Фразеологізм	Антонім
1. Аж іскри летять	А. Хоч відбавляй
2. Як кіт наплакав	Б. Невелике цабе
3. Не в тім'я битий	В. Як мокре горить
4. Птах високого польоту	Г. Під дудку стрибати
	Д. Пороху не вигадає

Завдання 7. Установіть відповідність між словом та його значенням:

Слово	Значення
1. Комюніке	А. Продажність
2. Корупція	Б. Страва
3. Уїкенд	В. Прогулянка
4. Пікнік	Г. Вихідний день
	Д. Повідомлення

Завдання 8. Укажіть відповідність між фразеологічними синонімами:

- 1. Не гріє і не знобить А. Мотузяна душа
 - 2. Кишка тонка Б. І мухи не зачепить
 - 3. Хоч проти шерсті гладь В. Як на шпильках
 - 4. Знімати стружку Г. Накручувати хвоста
- Д. Не брати близько до серця

Завдання 9.

Слово «лисячий» ужито в переносному значенні в рядочку:

- А) лисяча вдача;
- Б) лисячий хвіст;

В) лисяча нора;

Г) лисяча хатка.

Завдання 10. Укажіть значення діалектизму «калапуцькати»:

А) сміятися;

Б) бігти;

В) розмішувати;

Г) перевертати.

Відповіді: 1. А. 2. В. 3. В. 4. Г. 5. А. 6. 1в, 2а, 3д, 4б. 7. 1д, 2а, 3г, 4в. 8. 1д, 2а, 3б, 4г. 9. А. 10. В.

Тестові завдання з теми «Синтаксис. Пунктуація»

Тест 1 «Речення»

1. Укажіть рядок, у якому записано речення із однорідними присудками:

А) Зійшло сонце, подихнув легенький вітерець, всі дерева в лісі заспівали.

(В. Сухомлинський)

Б) Прошу вас, із берези ви соку не точіть. (Л. Забашта)

В) Микола біля ставу посадив явір.

Г) Ліс жив, глибоко дихав живлющим ароматом квітів. (В. Бичко)

2. Укажіть рядок, у якому записано речення з однорідними підметами:

А) Наша мова складається зі слів.

Б) Серце матері добре і ніжне.

В) Ячмінь і жито дозрівають улітку.

Г) Людина бажає і працювати, і відпочивати.

3. Просте речення записано в рядку:

А) Марійка вплела у віночок любисток, барвінок, волошку.

Б) Праця годує, а лінь марнує.

В) Біжить, шумить струмок, вода дзюрчить, сміється.

Г) Реве та стогне Дніпр широкий, сердитий вітер завива. (Т. Шевченко)

4. Складне речення записано в рядку:

А) По країні весна пролітає, шумить, скоро літо почнеться у радісну мить.

Б) Зима була сніжна, морозна.

В) Узимку сонце світить, але не гріє.

Г) Ожили діброви й луки, ліси та чагарники, поля і сади.

5. Розповідне речення записано в рядку:

А) На луках зазеленіли трави.

Б) Де ти, білочко, живеш?

В) Бережіть дерева і трави!

Г) Ти знаєш, що ти – людина?

6. Поширене речення записано в рядку:

- А) Сонце почало припікати.
- Б) Вечір був погожий.
- В) Любіть тваринку, і травинку, і сонце завтрашнього дня. (Ліна Костенко)
- Г) Повітря стало свіжіше.

7. Укажіть просте двоскладне речення:

- А) Сонце блищить, а мороз тріщить.
- Б) Дощ пройшов – і Київ зеленіє.
- В) Високо поросло розкішне дерево вгору, укриваючи холодком зелену землю.
- Г) Що посеєш, те й пожнеш.

8. Укажіть питальне неокличне речення:

- А) Як тебе не любити, Києве мій?
- Б) Острів Хортиця – найбільший і найвеличніший з усіх островів на Дніпрі
- В) Та скільки вже можна чекати?!
- Г) Так годі спать, виходьте на дорогу!

9. Укажіть спонукальне окличне речення:

- А) Берімоєь краще до роботи, змагаймоєь за нове життя!
- Б) Річка синіє, зітхає, сміється.
- В) Хай, милі друзі, вам щастить у дружбі вірній, у праці мирній.
- Г) Суха морська трава шелестить під ногами.

10. Просте односкладне речення записано в рядку:

- А) Травень ліс прибирає, літо в гості закликає.
- Б) Квітневий день рік годує.
- В) Бережіть дерева всі і трави, зелен лист і співи солов'я.
- Г) Не кожна хмара приносить дощ.

11. Укажіть непоширене речення:

- А) Учні почали працювати.
- Б) Учні почали виконувати завдання.
- В) Дідусь почав збиратися на риболовлю.
- Г) Учень зміг вивчити правило.

Відповіді: 1. Г. 2. В. 3. А. 4. А. 5. А. 6. В. 7. В. 8. А. 9. А. 10. В. 11. А.

Тест 2. «Просте і складне речення» (тематика речень - «Географія»)

1. Просте речення записано в рядку:

- А) Європа – шоста за величиною частина світу, у якій розташовано багато країн.
- Б) Європа багата на корисні копалини.
- В) У Північному морі добувають нафту і газ, а на самому материку є поклади кам'яного вугілля.
- Г) Ці види палива забезпечують енергією заводи і фабрики, де виробляється продукція.

2. Складне речення записано в рядку:

- А) На півночі Європи ростуть ліси, переважно ялинові, соснові та листяні.
- Б) На південному сході простягаються неосяжні степи.
- В) Ісландію, яка розташована в Північному Льодовитому океані, називають «землею вогню та криги»;
- Г) У цьому регіоні є багато родовищ вугілля, нафти, природного газу, залізних руд, інших корисних копалин.

3. Укажіть рядок, у якому записано складносурядне речення:

- А) У Східній Європі влітку стоїть тепла погода, а зими тут морозні й сніжні.
- Б) Україна славиться своїми родючими землями та корисними копалинами.
- В) Україну часто називають «житницею Європи» за великі врожаї зернових.
- Г) Тваринний світ Східної Європи дуже різноманітний: тут у лісах водяться ведмеді, вовки, лисиці.

4. Укажіть рядок, у якому записано складнопідрядне речення:

- А) Земля не тільки рухається навколо своєї осі, а й постійно обертається навколо Сонця.
- Б) Під час обертання Землі одна півкуля перебуває трішки ближче до Сонця і отримує більше тепла (там літо), а друга півкуля отримує менше тепла (там зима).
- В) Кожні 24 години Земля робить один оберт навколо власної осі – уявної лінії, що з'єднує Північний і Південний полюси.
- Г) Збереження природи, її багатств – одне із важливих завдань людства.

5. Укажіть складне речення з різними видами зв'язку:

А) У Європі розташовано багато країн, і народи, які живуть у них, розмовляють 50 мовами та численними діалектами, а також мають самобутню культуру і традиції.

Б) Планета Земля – це ледь приплюснута куля з металевим ядром у центрі, яка обертається навколо Сонця.

В) Землю оточує газова оболонка, що називається атмосферою.

Г) Земля має супутник – Місяць.

6. Укажіть складне безсполучникове речення:

А) Ученими було висунуто чимало гіпотез: чому і як на Землі виникло життя.

Б) Учені вважають, що Земля почала утворюватися близько 4,6 мільярдів років тому.

В) Цей процес тривав мільйони років, і Земля набула унікального хімічного складу.

Г) Земна поверхня, що спочатку була одним гігантським шматком, розпалася на величезні ділянки суші, названі материками.

7. Укажіть просте речення:

А) Зовнішній шар мантиї Землі складається з літосферних плит, які стикаються між собою, як частини мозаїки, і виходять на поверхню у вигляді материків.

Б) Усі рослини виділяють кисень, і невдовзі утворилась атмосфера, що ідеально підходила для розвитку істот на Землі.

В) Земля перебуває на ідеальній відстані від Сонця.

Г) Земля – єдина планета, де вода покриває понад 70% поверхні.

8. Укажіть складне речення:

А) Горили, шимпанзе та інші мавпи, леопарди, хамелеони живуть в африканських джунглях, тоді як крокодили та бегемоти населяють озера та річки савани.

Б) Слони, антилопи, жирафи та зебри пасуться в савані поруч із хижакими, зокрема з левами та гепардами.

В) В Африці видобувають алмази, золото, алюмінієву, залізну та мідну руду.

Г) Треба берегти природний світ нашої планети.

Відповіді: 1. Б. 2. В. 3. А. 4. В. 5. А. 6. А. 7. В. 8. А.

Тест 3 «Просте речення» (для тесту використано речення з книги Дейла Карнегі «Як насолоджуватися життям і отримувати задоволення від роботи»)

2. Укажіть просте речення:

- А) Спробуйте опанувати нові правила, описані в книзі.
- Б) Отже, частіше заглядайте до цієї книги, щоб збагатитися знаннями.
- В) Ведіть щоденник – у ньому слід зазначати свої досягнення у застосуванні принципів спілкування.
- Г) Такі записи надихатимуть вас на великі звершення, особливо цікавими і корисними вони будуть для вас, коли ви випадково натрапите на них через багато років.

2. Укажіть просте речення, ускладнене вставним словом.

- А) Вам слід звертатися до книги щодня і переглядати її частіше.
- Б) Можливо, вам буде непросто весь час дотримуватися рекомендацій.
- В) Вважайте цю книгу навчальним посібником із боротьби з неспокоєм.
- Г) Книга повинна навіть стати вашим підручником.

3. Укажіть односкладне просте речення:

- А) Плекайте в собі глибоке бажання оволодіти правильними принципами людських стосунків.
- Б) Критика не має сенсу, оскільки ставить людину в позицію захисту і спонукає шукати собі виправдання.
- В) Якщо й існує секрет успіху, він криється у здатності сприйняти думку іншої людини і бачити речі під її кутом зору так само добре, як і під своїм власним.
- Г) У половині випадків, познайомившись із людиною, ми говоримо з нею декілька хвилин, а, прощаючись, не можемо згадати ім'я нового знайомого.

4. Укажіть односкладне просте речення:

- А) Але уміння запам'ятовувати імена – прерогатива не лише королів та директорів.
- Б) Ми маємо розуміти, що ім'я – це єдина річ, яка повністю та безумовно належить людині.
- В) Саме ім'я виділяє чоловіка чи жінку з-поміж усіх інших.

Г) Запам'ятовуйте імена людей.

5. Укажіть двоскладне просте речення, у якому підмет і присудок виражено називним відмінком іменника:

А) Для людини звучання її імені – найсолодший і найважливіший звук в людській мові

Б) Наполеон записував ім'я людини на аркуші паперу, вдивлявся в нього, концентрувався, запам'ятовував.

В) Скромна манера, у якій я викладав свої думки, сприяла тому, що їх сприймали без заперечень. (Бенджамін Франклін)

Г) Нікому не подобається відчувати, що його примусили щось зробити або купити.

6. Укажіть питальне речення:

А) Ми з'ясували, в чому таємниця успіху ділових перемовин.

Б) Треба повністю зосереджуватися на сказаному співрозмовником.

В) Це здається очевидним, чи не так?

Г) Співрозмовник повинен відчувати, що ви зрозуміли, що саме він хоче сказати.

7. Укажіть спонукальне речення:

А) Критика та висміювання не приводять до результату.

Б) Примусили Лінкольна всі ці нападки змінити політику?

В) Прочитайте «Автобіографію Бенджаміна Франкліна» - класичний твір американської літератури й один з найцікавіших життєписів.

Г) Бен Франклін розповідає про те, як переміг свою звичку постійно сперечатися і перетворився на одного з найбільш толерантних і дипломатичних політиків.

8. Укажіть односкладне непоширене речення:

А) Виявляйте повагу до думки інших.

Б) Будьте дипломатичними.

В) Не говоріть людям, що вони помиляються, не дратуйте їх.

Г) Змусьте співрозмовника сказати вам «так».

9. Укажіть просте речення, ускладнене дієприкметниковим зворотом:

А) Упроваджуйте принципи спілкування, описані в книзі, у життя.

Б) Протягом багатьох років я проводив більшу частину вільного часу, прогулюючись чи катаючись верхи в парку.

В) Марна трата енергії, духовні страждання, нервовий неспокій супроводжують людину, яка тривожиться про майбутнє.

Г) Людина, яка відчуває неспокій, повинна поринути у роботу, а то розпач зашкодить її здоров'ю.

10. Укажіть просте речення, ускладнене дієприслівниковим зворотом:

А) Чи говорив Сократ людям, що вони помиляються?

Б) О, ні, тільки не Сократ.

В) Озираючись на своє життя, я можу побачити, як кілька простих слів похвали змінили моє майбутнє.

Г) Правила і принципи спілкування, описані в книзі Дейла Карнегі, допоможуть вам у житті.

11. Укажіть просте речення, ускладнене однорідними членами речення:

А) Я неголосно розмовлятиму, гідно поводитимуся, часто хвалитиму інших.

Б) Саме сьогодні я розпочну моральне самовдосконалення.

В) Найкращий спосіб підготуватися до майбутніх подій – сконцентруватися на якнайсумліннішому виконанні сьогоднішніх справ.

Г) День порятунку людини – сьогодні.

Відповіді: 1. А. 2. Б. 3. А. 4. Г. 5. А. 6. В. 7. В. 8. Б. 9. А. 10. В. 11. А

Тест 4 «Складне речення» (речення для тесту використано з книги Дейла Карнегі «Як здобувати друзів і впливати на людей»)

1. Укажіть складне речення:

А) Якщо ви хочете отримати реальну користь від цієї книги, не думайте, що вам буде достатньо лише переглянути її.

Б) Навчання – активний процес.

В) Ми вчимося на практиці.

Г) Отже, впроваджуйте принципи спілкування, описані в книзі, у життя.

2. Укажіть складносурядне речення:

А) Радий бачити, що вам весело.

- Б) Перш, ніж когось критикувати, скажіть про свої помилки.
- В) Визнання власних помилок може переконати людину змінити свою поведінку.
- Г) Посміхнись і заговори із перехожим, і він посміхнеться тобі у відповідь.

3. Укажіть складнопідрядне речення:

- А) Саме сьогодні я стану доброзичливим.
- Б) Я неголосно розмовлятиму, гідно поводитимуся, часто хвалитиму інших.
- В) Я взагалі нікого не критикуватиму, ні до кого не чіплятимуся і не намагатимуся кимось керувати або виправляти чийсь помилки.
- Г) Я зроблю принаймні дві справи для самовдосконалення, які мені не хочеться робити.

4. Укажіть безсполучникове складне речення:

- А) Саме сьогодні я почну моральне самовдосконалення: для цього я планую зробити три кроки.
- Б) Я зроблю комусь щось корисне, але так, щоб об'єкт не знав про це; і я зроблю дві справи, які мені не хочеться робити.
- В) Не відхилятимусь від складеного плану дій.
- Г) Сьогодні я зроблю декілька фізичних вправ, піклуватимусь про своє тіло, правильно харчуватимуся.

5. Укажіть складне речення з різними видами зв'язку:

- А) Ця техніка, яку зараз називають «методом Сократа», ґрунтується на отриманні ствердних відповідей.
- Б) Нехай ваш співрозмовник із самого початку буде змушений відповідати вам «так».
- В) Наступного разу, коли буде вкрай необхідно сказати опонентові, що він помиляється, згадайте Сократа і м'яко задайте питання, яке вимагатиме ствердної відповіді.
- Г) Питальна форма речення не тільки пом'якшує тональність наказу; вона часто стимулює творчість людей, до яких ви звертаєтесь.

6. Укажіть речення з різними видами зв'язку.

А) Тоді мені здавалося, що я викладаю у дуже складних умовах, проте зараз я розумію, що набув неоціненного досвіду.

Б) Розуміння у бесіді досягається, коли ви показуєте, що вважаєте ідеї та почуття іншої людини такими ж важливими, як власні.

В) Замість того, щоб віддавати накази, ставте питання.

Г) Озираючись на своє життя, я можу побачити, як кілька простих слів похвали змінили моє майбутнє.

7. Укажіть складнопідрядне речення із послідовною підрядністю:

А) Якщо хочете позбутися неспокою і почати жити, дотримуйтеся правила: помічайте все позитивне у своєму житті й не зважайте на негативне.

Б) Дотримуйтеся правила: коли вам дістався лимон, спробуйте зробити з нього лимонад.

В) Саме сьогодні я намагатимуся жити тільки сьогоднішнім днем і не прагнути вирішити всі свої життєві проблеми одразу.

Г) Розуміння у бесіді досягається, коли ви показуєте, що вважаєте ідеї та почуття іншої людини такими ж важливими, як власні.

8. Укажіть складнопідрядне речення із підрядною означальною частиною:

А) Я читатиму книги, розуміння яких вимагатиме зусиль, роздумів і концентрації уваги.

Б) Не відхиляйся від складеного плану дій, щоб отримати результат.

В) Вам слід звертатися до книги щодня і переглядати її частіше.

Г) Якщо ми будемо терплячими, відвертими і намагатимемося дійти згоди, ми дійдемо згоди.

9. Укажіть складнопідрядне речення з підрядною з'ясувальною частиною:

А) Я вважаю, що надміру ретельне обмірковування проблем може викликати в людині розгубленість і неспокій. (Дейл Карнеги)

Б) Настає момент, коли подальший аналіз і роздуми лише завдають шкоди.

В) Настає момент, коли треба приймати рішення і діяти, не озираючись назад.

Г) Яких заходів я можу вжити, щоб вирішити проблему?

10. Укажіть складне речення з різними видами зв'язку:

А) Якщо ви хочете отримати реальну користь від цієї книги, не думайте, що вам буде достатньо лише переглянути її.

Б) У кожній геніальній роботі ми впізнаємо власні думки; вони повертаються до нас у новій величі. (Ральф Емерсон)

В) Записи у щоденнику надихатимуть вас на великі звершення; особливо цікавими і корисними вони будуть для вас, коли ви випадково натрапите на них через багато років.

Г) Найдієвіший спосіб навчитися прощати наших ворогів і забувати про них полягає в тому, щоб з головою поринути в будь-яку важливу справу.

Відповіді: 1. А. 2. Г. 3. Г. 4. А. 5. Г. 6. А. 7. Г. 8. А. 9. А. 10. В

Тест 5 з теми "Безсполучникове складне речення"

1. Укажіть безсполучникове складне речення(розділові знаки пропущено)

А) Перший весняний місяць нерідко вважають господарем полів і лісів.

Б) Довкола вже зникли кучугури почала тужавіти земля прокльовуючись ранньою травичкою.

В) Попід вікнами ошасливлені пробудженням природи попискують синички.

Г) Із цим місяцем пов'язано чи не найбільше обрядів весняного циклу тому що березень був у наших далеких предків початком нового року.

2. Укажіть безсполучникове складне речення (розділові знаки пропущено)

А) Ранок був безвітряний тихо пролітала негуста пороша садок ніби відпочивав після нічної негоди.

Б) Із заходу майже над самою землею тягло хмари і сонце в прогалинах між ними ледь прозирало.

В) Я вийшов за садок і став дивитися на дорогу.

Г) У тім краю я не тільки всі шляхи а й путівці знаю (Г. Тютюнник).

3. Укажіть складне безсполучникове речення, у якому правильно розставлено розділові знаки:

А) В сонні верби кинувся туман у прощанні айстри обнялися. (Л. Гудзь)

Б) На бур'янах рясніли блискучими діамантами краплі нічного дощу; світились, як із золота ковані, листочки глухої кропиви; ніжно пахли високі буйні ромашки (С. Васильченко).

В) Битим шляхом стелиться, туман з півночі холодний вітер мчить.

Г) Думає осінь кленовим золотом: думають верби вербовим пухом (М. Руденко)

4. Двокрапку треба ставити у безсполучниковому складному реченні:

А) І маленькі діти знають черепахи не літають (Г. Чубач).

Б) Підкажи найлагідніше слово я його слухняно повторю (Л. Костенко).

В) Пахнуть росою гаї попелясті легко шипшина достигла тремтить (Д. Лазар).

Г) А за вікном коротке літо і пахне кава полином (Г. Овсієнко)

5. Тире треба ставити між частинами складного безсполучникового речення:

А) Розпочалися жнива будь скупішим на слова (Нар. творчість)

Б) Що посієш те й пожнеш (Нар. творчість)

В) Реве та стогне Дніпр широкий сердитий вітер завива... (Г. Шевченко)

Г) Пам'ятайте треба берегти природу.

6. Укажіть безсполучникове складне речення:

А) Славко раптом подумав, що бачить справжнісіньких марсіан (Н. Бічужа)

Б) Галя весело сміялась, а Вітька сердито супився й щось бурмотів собі під ніс (В. Чемерис)

В) Хай лине пісня в ранішні тумани хай з нею день римує біг життя (Ю. Вавринюк).

Г) Та ось повернулася із вирію весна, а з нею повернулися додому і жайворонки (Є. Гуцало)

7. Двокрапку треба поставити між частинами складного безсполучникового речення:

А) Природа радіє надвечір нарешті пішов дощ.

Б) А сич дивився в спину вітрові та синьо-чорній хмарі та реготав. (Г. Тютюнник)

В) Визирнуло сонечко сич перестав реготати і відчувши в очах різь заплющився (Г. Тютюнник)

Г) Аж тоді прокинувся в своєму гнізді сич-громовик (Г. Тютюнник)

8. Правильно розставлено розділові знаки у безсполучниковому складному реченні:

А) Я в давню істину увірував глибоко: найвища мудрість в простоті високій

(Б. Олійник)

Б) Не козак вклонявся королеві , король схилив голову перед козаком

(П. Загребельний)

В) Не візьмешся за роботу: робота сама не зробиться (Нар. творчість)

Г) Землі кланяйся низько, до хліба будеш близько (Нар. творчість)

9. Установіть відповідність

А) Тире у безсполучниковому складному реченні

Б) Двокрапка у безсполучниковому складному реченні

В) Кома в безсполучниковому складному реченні

Г) Крапка з комою в безсполучниковому складному реченні

1) Придивіться уважно до сорок, ворон, снігурів, горобців узимку ви теж зможете передбачити погоду (А. Волкова)

2) Я оглядівся і побачив ліворуч розстилався великий баштан.

3) Сонце піднімаючись угору привітно сяє-гріє вітерець легенький дише жайворонки в'ючись над дорогою щебечуть (П. Мирний)

4) Нас кличе у мандри дорога нам грає чарівна струна (С. Фоменко)

5) Два вуха і один язик нам дано для того щоб більше слухати і менше говорити

10. Безсполучникове складне речення утвориться, якщо до частини Сонце сідає за гору,... додати фрагмент

А) ...і весняні ниви прощаються з ним.

Б) ...і прощається з весняними нивами.

В) ...прощаючись із весняними нивами.

Г) ...весняні ниви зустрічають вечір.

Тест 6 «Речення»

Завдання 1

Прочитай текст. У дужках указано номер речення.

1) Хороше весною в лісі. 2) Берези розпускають своє липке листя, стоять прозорі, ніби не дерева, а серпанок зелений. 3) Серед них темніють міцні ялини і високий ялівець. 4) Повітря чисте, легке, ялинковою смолою пахне, молодим листям, прілою землею. 5) І пташиний хор ... 6) А голоси ж які чудові! 7) І флейта співає, і трелі розливаються! (Є. Чарушин)

Установи відповідність між характеристикою речення та його номером у тексті:

- А) односкладне безособове речення;
- Б) двоскладне непоширене речення;
- В) двоскладне поширене речення, ускладнене однорідними присудками та порівняльним зворотом;
- Г) двоскладне речення з однорідними підметами;
- Д) речення з двома рядами однорідних членів речення;
- Е) складне речення

Завдання 2

Прочитай текст. У дужках указано номер речення.

1) Весною ми пішли до лісу. 2) Зійшло сонце. 3) Дихнув легенький вітерець. 4) Усі дерева в лісі заспівали. 5) Кожне дерево співало свою пісню. 6) Береза співала ніжну пісню. 7) Слухаючи її, хотілося підійти і обійняти білокору красуню. 8) Дуб співав мужню пісню. 9) Коли ми слухали пісню дуба, нам хотілося бути сильними і відважними. (В. Сухомлинський)

Установи відповідність між характеристикою речення та його номером у тексті:

- А) двоскладне непоширене речення;
- Б) складнопідрядне речення;
- В) односкладне речення, ускладнене дієприслівниковим зворотом;
- Г) двоскладне поширене речення

Завдання 3

Прочитай текст.

Уранці корисно робити зарядку. Двічі на день треба чистити зуби. Перед їдою слід мити руки. Шкідливо читати лежачи. Корисно перед сном умиватися і провітрювати кімнату.

Усі речення цього тексту є:

- А) односкладними безособовими;
- Б) односкладними узагальнено-особовими;
- В) односкладними означено-особовими;
- Г) двоскладними поширеними.

Завдання 4

Прочитай вірш про неозначену форму дієслова.

Не думай, що я неозначена
тому, що нічого не значу я.
Хоч часу й особи не маю я,
Та дію завжди позначаю.

Укажи правильне твердження;

- А) перше речення є складним із послідовною підрядністю;
- Б) перше речення є складним із паралельною підрядністю;
- В) друге речення є складносурядним;
- Г) друге речення є складнопідрядним порівняльним

Завдання 5

Прочитайте вірш Наталі Забіли.

Приємно нам вінки плести,
у тіні відпочити,
цікаве щось розповісти
і щось обговорити.
Полоть ділянки, поливати,
дерева доглядати,
журнали і книжки читати,
в цікаву гру пограти.

Укажіть правильну характеристику речення:

- А) перше речення просте, двоскладне поширене;
- Б) перше речення просте, односкладне безособове, поширене;
- В) друге речення просте, односкладне, називне, поширене;
- Г) друге речення просте, двоскладне, поширене

Завдання 6

Прочитай текст.

- 1) Навесні школярі пішли усім класом до лісу. 2) Гарно у весняному лісі. 3) Згори сонце посилає деревам своє світло й тепло. 4) Унизу, між деревами, зазеленіла трава і з'явилися перші весняні квіти. 5) Весело звучить пташиний хор.
- б) З гарними враженнями повернулися всі додому.

Установи відповідність між характеристикою та номером речення:

- А) складносурядне речення;
- Б) односкладне безособове речення;
- В) двоскладне просте речення, ускладнене однорідними додатками;
- Г) просте, двоскладне, поширене, неускладнене речення.

Завдання 7

Установіть відповідність між реченням та його характеристикою:

Речення	
1) Білий сніг, рихлий сніг прилипає нам до ніг.	А) просте, двоскладне, поширене;
2) Зліпим бабу снігову, розмалюєм, як живу.	Б) просте, односкладне, означено-особове, ускладнене однорідними присудками;
3) А замерзнуть рученята – будем снігом розтирати.	В) просте, односкладне, неозначено-особове, ускладнене однорідними підметами;
	Г) складне, безсполучникове;

Характеристика речення:

Д)складне,

складнопідрядне наслідкове

Завдання 8

Прочитай текст. Установи відповідність між реченням та його характеристикою.

1) Хліб печуть уже багато тисяч років.

2) Тоді ж з'явилося в людській мові і це слово.

3) Рослини, із зерна яких виготовляють хліб, почали називати хлібними.

4) Здавна люди з великою повагою ставляться до хліба як цінного харчового продукту.

б) Декілька десятків нових слів утворилося від слова хліб.

5) Вони називають його з ніжністю й теплотою хлібець, хлібчик.

Характеристика речення:

А)просте, односкладне, неозначено-особове, поширене

Б)складне, складнопідрядне, з підрядною означальною частиною

В)складне, складносурядне

Г)просте, двоскладне, поширене, повне

Завдання 9 Установи відповідність між реченням та його характеристикою

Речення

1) Цвіте калина.

2) На калині співа-щобече соловей.

3) І вабить білий цвіт калини усіх – дорослих і дітей. (Алла Свашенко)

Характеристика речення:

А) просте, двоскладне, непоширене, повне;

Б) просте, двоскладне, поширене, повне;

В)складне, безсполучникове;

Г) просте, двоскладне, поширене, повне, ускладнене уточнюючими однорідними додатками.

Завдання 10

Установи відповідність між реченням та його характеристикою:

1) Виростай, дитино, й пам'ятай: (Д. Павличко)

Батьківщина – то найкращий край.

- 2) Батьківщини рідної сади А) складне безсполучникове;
нахилились цвітом до води. Б) складнопідрядне із підрядним
(М. Сингаївський) означальним;
- 3) Любіть Батьківщину, як сонце В) складнопідрядне із підрядним
любіть (В. Сосюра) порівняльним;
- Характеристика речення Г) просте двоскладне речення

Тест 7 «Види речень»

За матеріалами творів української літератури. Іван Нечуй-Левицький, «Кайдашева сім'я» (у тесті використано речення із повісті)

1. Укажіть речення із відокремленою обставиною місця:

А) Недалеко од Богуслава, коло Росі, в довгому покрученому яру розкинулося село Семигори.

Б) Яр в'ється гадюкою між крутими горами, між зеленими терасами; од яру на всі боки розбіглись, неначе гілки дерева, глибокі рукави й поховались десь далеко в густих лісах.

В) В глибокому яру ніби в'ється оксамитовий зелений пояс, на котрому блищать ніби вправлені в оправу прикраси з срібла.

2. Укажіть просте речення:

А) На високих гривах гір кругом яру зеленіє старий ліс, як зелене море, вкрите хвилями.

Б) Глянеш з високої гори на той ліс, і здається, ніби на гори впала оксамитова зелена тканка, гарно побгалась складками, позападала в вузькі долини тисячами оборок та жмутів.

В) На дні довгого яру блищать рядками ставочки в очеретах, в осоці, зеленіють левади.

3. Укажіть складне речення:

А) Коло хат зеленіють густі старі садки.

Б) Два рядки білих хат попід горами біліють, неначе два рядки перлів на зеленому поясі.

В) Мотря не виходила в його з думки, неначе стояла тут на току недалечке од його, під зеленою яблунею, і дивилась на його своїми темними маленькими, як терен, очима.

4. Складносурядне речення записано у рядку:

А) Сини з матір'ю пішли в хату, а батько все сидів на ослоні та майстрував.

Б) Він ударився об близьку гору, вкриту лісом, одскочив і залунав коло дальшого шпиля, а там далі розлився десь далеко понад густим лісом та все лунав слабко та тихіше й замирав десь в тихих лісових западинах.

В) На горах за шпилями, вкритими лісом, пишно горів вечірній світ сонця.

5. Складнопідрядне речення записано у рядку:

А) Карпо накинув свитку на плечі й пішов на той куток, де жила Мотря Довбишівна.

Б) На дзвіниці вдарили в дзвін, і тонкий дзвінкий гук задрижав і розлився по селі на всі долини.

В) Сини пополуднували й пішли знов до роботи, а старий Кайдаш все працював

6. Укажіть складне безсполучникове речення:

А) Коли я буду вибирати собі дівчину, то візьму гарну, як квіточка, червону, як калина в лузі, а тиху, як тихе літо

Б) Веселому, жартівливому меншому братові хотілось говорити; старший знехотя кидав йому по кілька слів.

В) Хлопці трохи помовчали, але перегода знов почали балакати спершу тихо, а далі все голосніше, а потім зовсім голосно.

7. Укажіть односкладне просте речення:

А) Сонце почало повертатись на вечірній круг.

Б) Кайдашиха вийшла з хати і прикрила очі долонею.

В) А йдіть, діточки, полуднувать та й батька кличте!

8. Укажіть складне речення з різними видами зв'язку:

А) Коло повітки на току два Кайдашеві сини, молоді парубки, поправляли поди під стіжки: жнива кінчались, і починалась возовиця.

Б) Вона вмiла дуже добре куховарить і ще й тепер її брали до панів та до попів за куховарку на весілля, на хрестини та на храми.

В) Загоріле рум'яне лице ще виразніше малювалось з чорними тонкими бровами, з темними блискучими, як терен, облитий дощем, очима.

Відповіді: 1. А. 2. А. 3. В. 4. А. 5. А. 6. Б. 7. В. 8. А.

Таблиця-візуалізація

«Слова, лексичне значення яких залежить від наголосу»

Атлас (альбом, збірка карт)	Атлас (тканина)
Гладкий (рівний)	Гладкий (повний, ситий)
Город (місто)	Город (місце для вирощування рослин)
Гряда (грядка)	Гряда(пасмо гір)

Закладка (смужка паперу)

Закладка (процес заснування чого-небудь)

Замок (фортеця)

Замок (прилад)

Ірис (квітка)

Ірис (цукерка)

Колос (суцвіття)

Колос (велет)

Лупа (збільшувальне скло)

Лупа (відпалі частинка шкіри)

Обід (деталь колеса)

Обід (прийом їжі)

Орган (частина організму)

Орган (музичний інструмент)

Правило (настанова, припис)

Правило (інструмент)

Іменники
– це слова, які називають
предмети і відповідають на
питання хто? що?

Іменник - це частина мови

Метод візуалізації Малюнки «Візуалізація правил»

Фрагмент словникового диктанту-візуалізації

"Наголос"

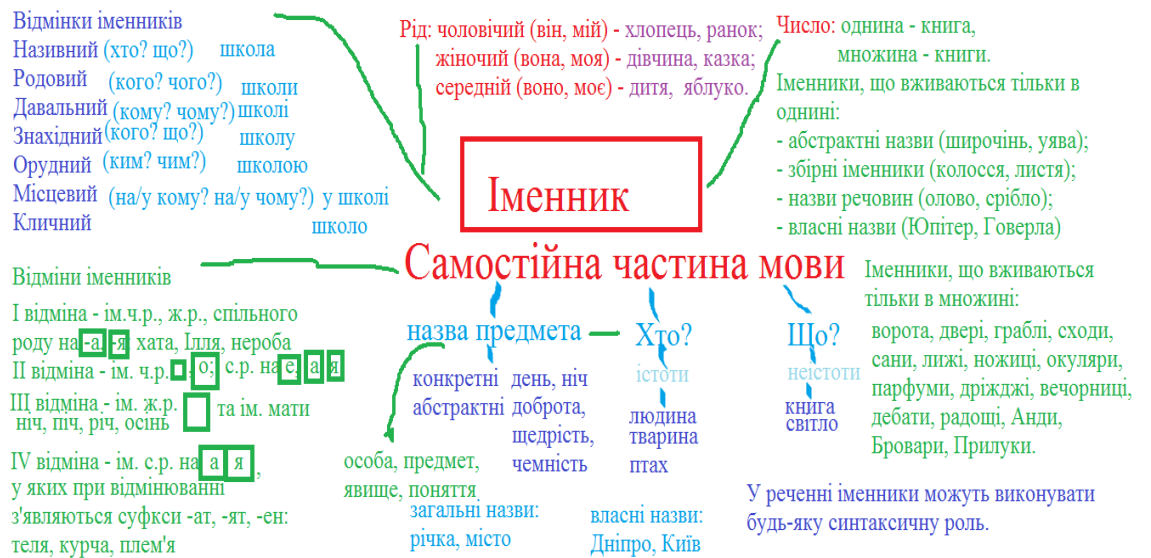

Фрагмент презентації-візуалізації "Наголос у словах"

Тигровий

Інтелект-карта з теми «Іменник»

Мнемонічні фрази для запам'ятовування правил

Мнемонічні фрази для запам'ятовування правил

Ці вирази допомагають швидше пригадати правила

Мнемоніка — сукупність засобів, що полегшують запам'ятовування шляхом утворення штучних асоціацій.

Де Ти З'їси Ці ЛиНи?

Після приголосних, що позначають букви Д, Т, З, С, Ц, Л, Н пишеться м'який знак **Ь**: козацький, день, український, ідальня.

Правило "дев'ятки"

Де Ти З'їси Цю ЧаШу ЖиРу?
 Після приголосних цієї фрази пишемо **И** в словах іншомовного походження: дисципліна, диван.

Сонорні приголосні

УСе Це КаФе "ПТАХ" і ЧаШа - глухі приголосні

МаВПа БуФ

М, В, П, Б, Ф - губні приголосні.
 Після М, В, П, Б, Ф перед Я, Є, Ю, І пишемо **апостроф**!

КаФе "ПТАХ"

Перед К, П, Т, Ф, Х завжди пишемо префікс **с-**. А префікс **з-** не може ходити у КаФе "ПТАХ"

БуДе ГоЖе ГеДзю у ДЖаЗі - дзвінки приголосні звуки

Виконала магістрантка
2 курсу групи ЗМФіл – 62У
23 грудня 2024 р.

Наталія ЯКОВЛЄВА

Робота допущена до захисту:

завідувач кафедри
к. філ. н., доцент

Валентина КРИЦУК

Декан факультету

Ірина ДАРМАНСЬКА